

MAGYAR KÖNYV-SZEMLÉ.

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MŰZEUM
KÖNYVTÁRA.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

1880.

A Magyar Könyvszemle jelen kettős füzetéhez három mű melléklet van csatolva.

A MÁSODIK FÜZET TARTALMA:

	Lap.
Szabó Károly: Szentci Molnár Albert állítólag 1625-ben nyomtatott egyházi beszédeiről	97—102
Goldziher Ignác: A Magyar Nemzeti Múzeumi Könyvtár keleti kéziratai	102—125
Majláth Béla: Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához	126—134
Szilágyi Sándor: Régi hazai könyvfeljegyzések a budapesti egyetem könyvtárában	134—135
Csontos János: A Jordánszky-codex győri töredéke	136—156
Somogyi Károly esztergomi kanonok könyvtáradománya	157—163
Hellebrant Árpád: Magyarországi vonatkozású ősnymtatványok (incunabula) a m. t. akadémia könyvtárában	164—169
Hazánkat érdeklő külföldi szemle. A Corvina történetéhez. Dr. Ábel Jenőtől	173—176
Gertrud királyné, sz. Erzsébeth és Margit, I. Lajos magyar király arájának imádságos könyvei — A bécsi nyomdászat 400 éves jubileuma	176—179
Vegyes közlemények	179—192
A magyar irodalom 1880-ban	XXI—XXXIX
Hazai nem magyar irodalom	XXX—XXXII
Hazánkat érdeklő külföldi munkák	XXXII—XXXIII

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára ezen cím alatt 1876-ban folyóiratot indított meg, mely a magyarországi könyvészet és a hazai könyvtárak közlönye óhajtott lenni.

E folyóirat a jelen évben V. évfolyamába lép.

Közölni fog a régibb magyarországi bibliographia körébe tartozó értekezéseket és az újabb felfedezésekről szóló értesítéseket, ismertetni fogja a hazai könyvtáraknak történetét, szervezetét, nevezetesebb tudományos kincseit és szerzeményeit. Figyelemmel fogja kísérni a külföldi könyvtárakban létező hungaricákat, s tudomást vesz a külföldi bibliographia hazánkat érdeklő nevezetesebb mozzanatairól. Továbbá összeállítja a magyarországi sajtó irodalmi érdekű termékeinek és a hazánkat érdeklő külföldi munkáknak lehetőleg teljes és pontos jegyzékét.

Készséggel megnyitja hasábjait a könyvtárnokok és könyvgyűjtők felszólásainak, javaslatainak és kérdéseinek; számít mindazoknak szíves közreműködésére, kiket hivatalos állásuk és irodalmi foglalkozásuk ezen térre vezet.

A »Könyv-Szemle« megjelenik évenként 30 ivnyi terjedelemben, két-havi füzetekben, több műmelléklettel, díszes kiállításban.

Előfizetési ára egész évre bérmentes szétküldéssel együtt a folyó évtől kezdve 3 frt.

Az első évfolyam elfogyott; a második, harmadik és negyedik folyam külön a rendes évi áron, együtt véve pedig 6 frton kapható.

Az előfizetési pénzek **Knoll Károly** urhoz, a **M. Tud. Akadémia könyvkiadó hivatalába**, egyéb küldemények és irodalmi közlemények a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

Csontos János,

könyvtári segédőr, mint a »M. Könyvszemle« szerkesztője.

A M. Tud. Akadémia

ujabb kiadványai.

Kaphatók saját kiadóhivatalában (Budapest, Akadémia-épület) és minden könyvárusnál:

Aristophanes vígjátékai. Fordította és jegyzetekkel kísérte *Arany János* I. kötet: A lovagok. — A felhők. — A darázskok — A béke Aristophanes életrajzával és bevezetésekkel *Dr. P. Thewrewk Emiltől*. Ára 2 frt Arany J. a M. T. Akadémia által gr. Karátszonyi jutalommal kitüntetett e fordítás a teljes *Aristophanes*, azaz mind a 14 vígjátékot foglalja magában. A II. és III. kötet ez év végén fog megjelenni

Gr. Széchenyi István és az Akadémia megalapítása. Irta *Szász Károly*; gr. Széchenyi István arcképével. Ára 1 frt 50 kr.

Temesvári Pelbárt élete és munkái. Irta *Szilády Aron*. 8-rét. 135 lap. Ára 80 kr.

Régi magyar költők tára. Jegyzetekkel ellátva kiadja: *Szilády Aron*, I. kötet. Középkori költői maradványok. 8-rét. 391. lap. Ára 2 frt

Régi magyar költők tára. II. kötet: XVI. századbeli magyar költők művei. (Dévai Bíró, Batizi, Erdösi-Sylvester, Dobai, Sz. Horváth András stb.) Életrajzokkal, magyarázatokkal és szómutatóval *Szilády Árontól*. 8-rét 499 lap. Ára 2 frt

Régi magyar könyvtár. Az 1531—1711. megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. Irta *Szabó József*. Nagy 8-rét 47 iv. Ára 4 frt

Révai Miklós élete és munkái. Jutalmazott pályamunka, írta *Dr. Bánóczy József*. 8-r. 496 l. Ára frt 2.60
Az akad. könyvkiadó vállalat pártolói ezen munkát kedvezményi áron kapják

Magyar hölgyek levelei. (1515—1709) Kiadja *Deák Farkas*. 499 drb. 8-rét 464 lap. Ára 2 frt.

Az Akadémiák, különösen a Magyar Tud. Akadémia. Irta *Csengery Antal*. 8-rét Ára 20 kr.

Repertorium Dacia régiség- és felirattani irodalmához. Összeállította *Torma Károly*. 8-rét 191 lap. Ára 2 frt. 50 kr.

Repertorium (Történelmi). Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudom. repertoriuma. I. osztály: Történelem és annak segédtudományai. I. kötet. Kiadja *Szinnyei József*. 8-rét. 1786 lap. Ára 5 frt.

Repertorium (Természett. és Math.) Hazai és külföldi folyóiratok magyar tud. repertoriuma II. osztály: Természettud. és matematika I. kötet. Kiadja *Szinnyei József*. 8-rét. 1860 lap. Ára 5 frt.

Nyelvemléktár. Régi magyar codexek és nyomtatványok. Szerkeszti *Budenz J., Szarvas G. és Szilády Á.* 8-rét. I—VI. kötet együtt véve ára 10 frt

Finn nyelvtan olvasmányokkal és szótárral. Irta *Budenz József*. Második, mondattani részzel bővített kiadás. 1880. 8-rét 205 lap. Ára 2 frt.

Még folyvást kapható:

Magyar Könyv-Szemle 1877, 1878, 1879-iki
évfolyam. Egyenként ára 2 frt 40 kr. Együtt véve 6 frt.

Knoll Károly akadémiai könyvtárosnál Budapesten továbbá kapható:

A besztercebányai egyházi műemlékek története és helyreállítása

Ipolyi Arnold besztercebányai püspök által

Rajzok, tervezetek és kivitel Storno Ferencztől. — Nagy ívrét. 151 l.
7 szín- és könyom képtáblával és 54 fametszettel. Ára 8 frt.

A harminczkilencz fejezetre osztott monographiában dús halmazát leljük a műtörténetileg fontos mozzanatoknak, melyek a középkorban a mai besztercebányai egyházmegye területén. jelesebb építészeti, szobrászati és festészeti műdarabokat eredményezve felmerültek. Szerző művének zömét és joggal fénypontját a besztercebányai szent Borbála kápolna leírása képezi, mely a Storno Ferencz által művészileg és stilszerűleg restaurált kápolna történetére és helyreállítására terjed ki. E fejezetekben megbecsülhetlen utmutatások advák elő az egyházi műemlékek stilszerű restaurálását illetőleg.

Városaink a tizenharmadik században.

Irta: Szalay József.

Kis nyolczadrét. Ára: 1 frt 40 kr

Szerző ezen tanulmányt nagy szorgalommal és forrásokon alapuló önálló kutatással gyűjtötte össze s dolgozta fel mindazt, a mit a magyarországi városok történelmi szerepére köz- és községi életére, ipar- és kereskedelmi, hadászati és társadalmi viszonyaira vonatkozólag az Árpád-királyok utolsó századából, okmányokban és egyéb kútfőkben találhatott.

A panonhalmi Apátság alapító oklevele.

Irta: Fejérfataky László

Nyolczadrét. Ára: 1 forint 80 kr

Jelen munka felöleli mindazt, mi az oklevél hitelessége mellett vagy ellene évszázadok óta felmerült; bőven vázolja a mult század második felében épen ez oklevél fölött vívott harczot, úgy, hogy tökéletesen nélkülözhetővé teszi az ezer nyomtatott lapnál többet kitevő, de mai nap már jóformán elavult tartalmu vitairatok elolvasását; a dolgozatot az oklevél hitelességének védelme rekeszti be, a szerző megezáfol minden felhozott s felhozható ellenvetést; s ez eljárás által monographiája oly terjedelmessé s tartalmassá vált, minőt eddig Szt. István királynak 1001-iki s így hazánk legrégibb okleveléről nem birtunk.

Adalékok a nagyváradi béke

s az 1536–1538. évek történetéhez. Levéltári kutatások alapján

Irta: Dr. Károlyi Árpád.

8-rét. 231 lap. Ára 1 frt 80 kr.

A Dobó-Balassa-féle összeesküvés történetéhez

1569–1572. Levéltári kutatások alapján írta: Dr. Károlyi Árpád.

8-rét. 123 lap. Ára 1 forint 20 kr.

A bécsi cs és kir titkos levéltár gyűjteményei újabb időben a hazai történetírásra nézve is hozzáférhetőkké váltak. Aki a magyar újabbkori történet forráskészlet ismeri, méltányolni fogja azt a kincset, melyet a levéltár számunkra nézve magában foglal Károlyi Árpád, mint a levéltár tisztviselője, hangyaszigorommal aknázza ki e gyűjteményeket, s az önállóság egy tárgyra vonatkozó adatokat külön monographiákban dolgozza föl. Így tett a nagyváradi békével és a Dobó-Balassa-féle összeesküvés történetével is, melyet immár sokkal teljesebben, egyes részleteiben mondhatni átlátszóan ismerünk. Ajánljuk e becses könyveket minden történetkedvelő figyelmébe.

SZENCZI MOLNÁR ALBERT ÁLLÍTÓLAG 1625-ben NYOMTATOTT EGYHÁZI BESZÉDEIRŐL.

Közli: Szabó Károly.

Nagy István könyvtárának List és Francke lipcsei könyv-
árusok által kiadott czímtárában Szenczi Molnár Albertnek ily
című magyar munkája van említve: »Molnár Albert, Egyházi
beszédek 1625. 12.-r.« s a példány francziául így van leírva:
»csonka példány, hiányzik címlapja, vége s közben több levele.
Ez a könyv igen fontos tiszta nyelvéért, melylyel van írva.
Egyetlen ismert példány.«¹⁾

»Régi Magyar Könyvtár«-amban Nagy István külföldre
vándorolt könyvtárának czímtárából gondosan kijegyezve fölhasz-
náltam mindazon régi magyar könyvek czímeit, melyek mint
egyetlen példányok csak az ő gyűjteményében voltak meg, sőt
az általam több példányban látott régi magyar könyvek leírásá-
nál is megemlítettem a Nagy István könyvtárának példányait is.
De Molnár Albert 1625-ben nyomtatott beszédeit munkámba
fölvenni óvakodtam, minthogy komolyan meg voltam győződve,
hogy az ezen cím alatt árult csonka könyv meghatározásában
tévedésnek kellett történni: mert Szenczi Molnár Albert élet-
körülményeit, törekvéseit, irodalmi munkálkodása irányát ismerve
nem tartottam hihetőnek, hogy ő 1625-ben maga által irt egy-
házi beszédeket adott volna ki.

Ebből a meggyőződésből indulva ki, a bekecsi templom
felszentelésekor mondott magyar egyházi beszédek gyűjteményé-

¹⁾ Catalogue d'une très précieuse collection de livres, embrassant les littératures Hongroise et Transylvanienne, qui composaient la bibliothèque de feu M. Etienne de Nagy à Pesth. Leipzig. 1870. 68. l. 1149. sz. alatt, hol ára 12 tallér-ra van téve.

nek leírásában, mely »Consecratio novi templi« cím alatt Kassán 1625-ben jelent meg, azt a nézetemet nyilvánítottam, hogy »Nagy István könyvtárának List és Francke által kiadott Catalogusában 1870. 68. l. bizonyosan ezen könyv csonka példánya van mint egyetlen ismert példány bemutatva, ily cím alatt: Molnár Albert. Egyházi beszédek. 1625. 12-r.« E hiedelemre vitt az 1625. évszámon kívül különösen az a körülmény, hogy az említett egyházi beszédekhez mellékelve van de Moulin Péternek francziául irt, s Szenczi Molnár Albert által németből fordított tanácsadása a vegyes házasságban élő személyek részére. Még inkább megerősített hiedelememben az, hogy Alvinczi Péternek a kassai királyi kápolna felszentelése alkalmával mondott, s az említett gyűjteménnyel egy kötetben, bár külön czímlappal kiadott egyházi beszédét, már Benkő József s utána Szathmári Pap Zsigmond tévedve tartotta Molnár Albert munkájának.¹⁾

Most miután Nagy István kérdéses csonka példányának a British Muzeumban létéről értesültem, s annak nem csak könyvészeti pontos leírását, hanem tartalmának részletes ismertetését is megkaptam, nem csak igazolva találtam azon meggyőződésemet, hogy Sz. Molnár Albert 1625-ben nyomtatott, egyházi beszédei nem léteztek, hanem azt is megtudtam, mi tulajdonképpen az a Jankovics könyvtárából Nagy Istvánhoz, s onnan List és Francke útján a British Muzeumba került egyetlen csonka példány, melynek egykori birtokosa a könyvecske elébe ragasztott papírra irt hamis címet adta, még pedig legkisebb alap nélkül csak gondolomra adta.

A mult év második felét Felméri Lajos tanártársam és barátom az angol nevelés történetének és ügyének tanulmányozása végett Londonban töltvén, miután tudtam, hogy a Nagy István féle könyvtárból List és Francketól több egyetlen és számos ritka példányt a British Muzeum vásárolt meg, fölkértem őt, hogy az említett intézet könyvtárában az általam kijelölt munkákat keresse föl, azokról, melyeket egy példányban sem láttam, vegyen pontos czímmást, s közölje velem a kérdéses csonka könyv részletes leírását és ismertetését. Nem sokára ke-

¹⁾ Lásd: Régi magyar könyvtár. 245. 246. l.

zemben volt a csonka könyvecske előbeszédének egy része, az említett könyvtár egyik tudós tisztjének a nyelvünket is értő Martineau Russel urnak sajátkezű másolatában, melyhez a befejező sorok hasonmását is mellékelni sziveskedett. Már ebből a töredékes közleményből is tisztába jöttem az iránt, hogy egy eddig általam nem látott XVI. századi magyar nyomtatvánnyal van dolgom; midőn pedig később Felméri barátom a csonka ajánlás meglevő részét kérelmemre egészen lemásolta, s a könyv tartalmának fejezetenként való pontos leírását is megküldötte, azt is megtudtam, hogy a kérdéses könyv nem más mint a »Fons Vitae» »Az életnek kútfeje» cím alatt ismert munkának, — melynek Debreczenben a XVI. században nyomtatott csonka s ugyanott 1589-ben nyomtatott ép kiadásait munkámban 225. és 330. szám alatt ismertettem, eddig ismeretlen első kiadása, mely nem 1625-ben, hanem még II. János király életében, a mint látni fogjuk, Brassóban volt kiadva.

Az érdekes ajánlás, a mennyire a meglevő 3 levél szakadozottsága miatt olvasható, így hangzik: »totac, melyet az Vitezlő es nemes bizot urammal Sepsi szentgyörgyön Daczo Ferencznel talaltam (es ő segetsege uolt az kőniomatashoz) melyben szep ki ualaztot szep sententiac es locusoc uadnac, igen szikseg è mostani sok teuelgő ideoben, Mint Ioan. S. meg uagyon irua Scrutamini scriptu . . . (6 sorból csak néhány betű maradt meg) . . . Vadnac szep keulömb keulömb rőuid imatsagoc, es az regi szent Kiralyoknac, es Feiedelmeknec hadakozoknac, hadaknac conduiselőinec Imasagi, es mostani időben Capitanoknac Hadnagyoknac, szikseg kik irast nem tudnac es előttoe oluastatni. Mert azt mongya S. Daudid Psalm (ismét 7 sorból csak néhány betű olvasható) ues nepel tanachot tartani, es soc neppel hadba menni. de Istent nem kel keserteni, ahoz pedig szeukseg imadsag, biztatas, es nagy uigyazas, es mikeppen minket biztata, az felieul neuezet Daczo Ferencznec Iambor es Istenbe el niugut attia Daczo Pal, mikor hauas el Földeben, az Nicopoli szanchac Mehmet han, es az Dereztori szandchac, az Dobrosai, az Sinistrai szandchac Michha uaidaua, 60. ezeren reanc iőuenec, kie mind el leptenec uolna minket, az föld nepeuel egyetembe, auagy ugy iartunk uolna mint Mailad iara 1530. eztendeobe, mikoron Moysi Vaidat be-

uiue Hauasely földében, Az Isten az ő szent igeie általa segette minket akkor, mikeppen az Soltar könyben iria Daud, Dabo tibi significationem, ut fugias a facie arcus, Isten az ő iouoltabol bekeuel ki hoza, mert oly eső leon, melynec miatta nē erhetenec el, mely essőbeol tamada nagy chattogas uillamas, es hirtelen nagy ar Viz, ugy annera hogy nagy kart tön, Isten ott is mutata hogy chak ő ueri meg az hadat es eo tartia meg, mint egy nehany helyeken meg talaliac è könyuechkeben, mint tartotta meg az őueit. Vegre az föld nepe reanc tamada, es iuölteltenec, nu laza nu laza, chak mondhatiuc hogy chak az Isten mint (annak előtte emlekezteunc) ueri es tartia meg à hadat, oztán seduli orationes sine hesitatione, mint S. Iacab mongya, Exod. 14. es 17. rezébe. 2. Pau. 20. rez es 2 Paralip. 20 rezebe, az hol Iosaphat kiraly kőniörög monduan, Mi benneunc ninchen anni erő, hogy ellene allhatnanc e sokasagnac, mely reanc rohan, hanem a mi szemeinket chak te read igazittiuc. è fele exemplum-moc talaltatnac è kis kenyuechkeben.«

»Ezt azért az könyuechket Felséged es Nagyságod neue alat akartam ki bochatnó, mert nekē Fe: es Nagy: nagy remen-segem es bizodalnam uagyon: Annac okaert kerē Felse. es Nagy. mint kegielmes Feiedelmemet, hogy ezt az kichin aiāde-kot, Fels. es Nagy. uegye io neuen en tőlem, Es keoniörgöc mint Moises Exod. 2. hogy à hatalmas Istē adgion giőzelmet minden ellēsegiden. Isten tarcha megh Fels. es Nagy. soc ideiglē, az ő ania zent egy hazanac epūletire mind penig à szegen kősegnec meg maradasara.

Coronae 1 Septemb.

Felsegednec es Nagisa. alazatos

hiue Zebeni Nireo Ianos.«

Kétségtelennek tartom, hogy az ezen ajánlásban emlegetett Felséged és Nagyságod cím vitte a könyv egykori birtokosát arra a gondolatra, hogy azt Bethlen Gábor választott magyar király korában 1625-ben megjelentnek higgye s minden alap nélkül Molnár Albert egyházi beszédeinek czímezze. Pedig ez ajánlásban mind a magyar szavak leirási módja, mind a tartalom határozottan a XVI. századra, s nem Bethlen Gábor korára vall. Említve van abban a már elhalt Daczó Pál s még élő fia Fe-

rencz, kinél a kiadó e könyvecskét nézetem szerint kéziratban találta, s ki annak kinyomatásához segítséggel járult. Daczó Pál, ki az ajánlás szerint Mailád István 1530-diki oláhországi szerencsétlen hadjáratában szerepelt, még 1556-ben is életben volt.¹⁾ Az elsőnek halála után s II. János király halála előtt, kire vonatkozik a Felséges és Nagyságos cím, tehát 1566—1571 közt, kellett e könyvecskének megjelenni, mely korra »a mostani sok tévelygő idő« kifejezés a legjellemzőbben talál.

Az ajánlás kelt Brassóban, s maga a könyv is Brassóban volt nyomtatva szebeni Nyirő János ottani nyomdász által a Honterféle nyomda betűivel. Szebeni Nyirő Jánost ugyanis mint nyomdászt még 1580-ban is Brassóban találjuk, a hol ez évben nyomtatta ki az erdélyi szász Flechner Gáspár Vita Juliani Apostatae című munkáját, melynek címlapján áll: *Coronae in Officina Joannis Nitrei Cibiniensis.* « Egy pár év múlva azonban, 1583-ban, a brassói nyomdában nem ő, hanem Greus György működik.²⁾ A kérdéses csonka könyv könyvészeti leírása következő: (170 sz.) (Fons Vitae. Az életnek kutfetje . . .) 12.-r. A—V₂ (8 és 4 levelenként) = 118 sztan levél (ha teljes). — Elül: címlap és ajánlás II. János királyhoz 4 sztan levél.

Hiányzik belőle: címlap, a szövegből A₁ és 3, I₅ és 8, L₈, P₁ és 8 = összesen 8 levél.

Tartalma: 1. Az életnek kutfetje, melyb. (öl) származnac lelki uigaztaltasoc a meg haborittot zomoru ziueknec uigaztaltasara A₁—G₅ (Szent írásbeli helyek gyűjteménye Isten gondviseléséről és jószágáról. 2. Oratio Dominica et aliae praecationes. Az miatianc es egyeb aitatos rőuid imadsagoc stb. stb. (G₆—Q₁). 3. Mind a ket testamentumnac egy nehany peldai. Mellyekből nyilván ki tetzic, mely kegyelmesen uigaztaltal nagy sokszor meg az Isten az őueit stb. (Q₂—V₂). A V₂ levél alján áll: Finis. E szerint a könyv végül nem csonka.

A könyv tartalma, melyet a Fons Vitae 1589-iki debreczeni kiadás tartalmával mindenben egyezőnek találtam, kétségtelenne

¹⁾ Nagy Iván, Magyarország családai. III. k. 218—219. l.

²⁾ Németh, Memoria Typographiarum Hung. et Trans. Pesthini 1818. 71 l.

teszi, hogy a British Muzeum csonka példánya nem más, mint a Fons Vitae eddig ismeretlen kiadása, melyet hogyan címezhetett bárki is Molnár Albert egyházi beszédeinek, elgondolni sem tudom.

Ezek szerint Szenczi Molnár Albert munkái között az állítólag 1625-ben nyomtatott egyházi beszédekről, mint soha nem létezettekről, többé szó sem lehet; azok helyett azonban tudomást nyertünk az ismeretlen szerző által irt Fons Vitae című magyar imádságos könyv eddig nem ismert első kiadásáról, mely Sz. Molnár Albert születésénél néhány évvel előbb II. János király korában (1571 előtt) jelent meg, s Szebeni Nyirő János által Brassóban volt nyomtatva. S e könyvet úgy mutathatjuk be, mint a brassói nyomdának, mely a XVI. században számos latin, német, görög és oláh könyvet adott ki, s melynek a XVI. századból eddig egy magyar termékét sem ismertük, magyar nyelvű első nyomtatványát.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUMI KÖNYVTÁR KELETI KÉZIRATAI.

Ismerteti: Goldziher Ignác.

A M. Nemzeti Múzeum könyvtára azon megtiszteltetésben részesített, hogy a gyűjteményében levő keleti kéziratok meghatározását reám bízta. Készséggel fogtam feladatomban megoldásához, mivel tanulmányaimmal szorosan összefügg s örvendek, hogy az eredményt e lapok t. olvasóival megismertethetem. Azon időben, mikor e kéziratok a Múzeum könyvtárába kerültek, keleti nyelvtanulmányokkal hazánkban még vajmi kevesen foglalkoztak; nem csuda tehát, ha azok determinációja nagy részben téves és sem a tartalomnak, sem pedig a tudomány mai igényeinek nem felel meg. A hogy Jankovich Miklós vagy más gyűjtő az egyes kéziratot meghatározta, akkép vezette azt be boldogemlékü Mátray Gábor buzgósa a lajstromba, s ily címet nyert aztán a kézirat a borítéktábláján és a czédula-catalogusban. Így történt azután nagy részben, hogy arabs könyvek törököknek, nyelvtaniak történelmieknak, s költemények korándaraboknak lettek cízi-

mezve, s a buvár, kit tanulmányai e kéziratokkal foglalkozni kész-
tettek, a czédula-catalogusból csak igen hézagos áttekintést
nyert azok tartalmáról.

Így volt ez egészen Fraknoi Vilmos könyvtárnokságáig.
Az általa inaugurált tudományos irány a keleti kéziratokat sem
hagyta figyelmen kívül. Az ő felszólítására ismertette Dr. Kohn
Sámuel úr a »Könyv-Szemle« 1877-iki folyamában a múzeumi
könyvtár héber kézirateit; ezen iránynak kíván szolgálni a jelen
közlemény is, mely a könyvtár arab, török, perzsa és más
nyelvű keleti kézirateit van hivatva e lapok tisztelt olvasóival
megismertetni.

Mint minden kicsi vagy nagy kéziratgyűjteményben, gyűjtemé-
nyünkben is az értéktelen dolgok halmaza között nem egy becses da-
rabra is akadtam, mely a nálunk keleti tanulmányokkal foglalko-
zóknak kétségtelenül hasznót fog hajtani. Ismertetésem csakis a
könyvekre terjed; a nemzeti muzeum török okmánygyűjte-
ménye nincsen bele foglalva. Csakis oly esetben, midőn valamely
codexbe vannak az okmányok beleillesztve, említettem fel azokat,
de ekkor is csak constatólólág. Azok alaposabb megvizsgálását
és meghatározását oly szaktárs fogja legsikeresebben és legna-
gyobb haszonnal végezni, kit történelmi tanulmányai is feljogo-
sítanak arra, hogy azoknak becséről ítéletet kockáztasson.

Hol csak az utóiratok alapján lehetett, mindenütt megje-
löltem a codex másoltatásának idejét és hovávalóságát, prove-
nientiáját. Gyűjteményünknek jó részét alkalmasint a törökök
hagyták itt hazánkból való kipusztulásukkor. A török zsákmány-
ból származó kézirati könyvek azonban, melyekből — mint
hallom — országszerte itt-ott még találkozok egy egy példány —
jó volna, ha az ily példányok birtokosai jelentenék azt, — nem
csak az országban maradtak; van belőle természetesen elég
Bécsben, de még távolabb vidékeken is mindenfelé. Érdekesnek
tartom erre nézve az eddig is ismert adatok kiegészítéseül a kö-
vetkező jegyzetet, melyet Bacher Vilmos tudós barátom
ezen dolgozatom alkalmából szives volt velem közölni. A bo-
roszlói városi könyvtár keleti kéziratei között búvárkodván,
Bacher úr egy 200 in fol. lapból álló török munkára akadt, mely
Firuzsâh ibn Melik Behmen-Sâh meséjének 15-ik kötetét foglalja ma-
gában s melynek táblájára a következő jegyzet van írva: »Als den

»2. 7br. A. 1686 die königl. Hungarische Vestung und Residenz-Stadt Buda oder Ofen von der Kays. Bayer. und Brandenburgischen Armee mit Sturm eingenommen wurde, habe ich den 16. dito dieses Buch von einem sächsischen Soldaten alda in Ofen gekauft. Augustin Urban Ulrich.« Ugyanazon könyvtár egy másik keleti kéziratában egy külön lapnak, melyre arab nyelvű ima van írva, hátsó oldalán ugyancsak Augustin Urban Ulrich aláírásával a következő jegyzet olvasható: »Nachdem den 2. 7 br. Anno 1686 mit Stürmender Hande die Vestung Buda oder Ofen von den Unsrigen eingenommen habe Ich den 16. dito diesen Brieff auf der Kayserl. Bresche alda gefunden.« *) A törökök hagyták itt kis gyűjteményünk egy részét is; egy másik részét adományozóik Törökországban szerezték meg és úgy adták a muzeumnak. A mennyire a codexen ily körülményeknek nyoma van, mindig híven igtattam oda az egyes számok végéhez. Már most fogjunk magához az ismertetéshez, az egyes darabokat nyelvek szerint csoportosítván,¹⁾ még pedig A. alatt az arab, B. alatt a persa, C. alatt a török codexeket, melyeknek ismertetése után következnek D. alatt imádságos könyvek, kalendáriumok és vegyesek, melyek vegyest török-arab nyelven szerkesztvék. — Megjegyzem azonban, hogy ezen rovatok valamelyikébe soroztam egy kéziratot oly esetben is, midőn más nyelvű munkát is tartalmaz ugyan a codex, de ha azon könyv, mely a codex nevezetesebb részét képezi, az illető rovatba tartozik; p. o. XVIII. XXVIII. sz. s. a. t. Végre megjegyzem még, hogy a kéziratokat többnyire keleti ízlésű barna bőr borítja igen csinos préselt arabeszkekkel.

A.

Arab kéziratok.

I.

Korán. Negyedréti, 240 levélből álló kézirat. Igen szép és elég correct példány; terjed a könyv elejétől egészen a 109. szúráig; tehát csak a hat utolsó rövidke szúra hiányzik.

Jankovich Miklós gyűjteményéből. (Signaturája: 9 Quart. arab.)

¹⁾ A kéziratoknak könnyebb feltalálhatása végett, kitüntettem a régi signaturát is

*) Ily feljegyzésekkel ellátott kéziratok a hazai és külföldi könyvtárakban meglehetősen számmal vannak.

II.

Korán elejétől az 58. szúra 12. verséig. 332 levél negyedréiben.
(Sign. 7 Quart. arab.)

III—IV.

Negyedrétű kéziratok. Úgy látszik ugyanazon egy teljes Koránpéldányból való részletek; a mohamedánoknál ugyanis az általunk is használt felosztásnál, mely szerint az iszlám szent könyve 114 úgynevezett szúrából áll, sokkal kedvezőbb a Koránnak 30 dzsuz' (plur. adzsza')-ra való felosztása. Abban a példányban, melyhez az előttünk fekvő két kötet tartozik, minden egyes dzsuz' külön kötöttetett. A III. 14 levélben magában foglalja az 1. dzsuz'-t. (szúra 1—2 v. 135), a margón vörös tintával az úgynevezett hét olvasásmód (azaz a lectio vulgatától eltérő *variae lectiones*) van feljegyezve, mely körülményre egy utóirat is utal; a címlapot megelőző lapon pedig azon általános kelettel bíró kezdőbetűk vannak magyarázva, melylyel az egyes szövegtradítorok neveit és az olvasásmódra vonatkozó szabályokat rövidítve szokták jelölni.

IV. 17 levélből álló kézirat 4.-réiben; a Korán XI. dzsuz'-ját tartalmazza, azaz: szúra 9 v. 75—11 v. 7. marginalis jegyzetek nélkül.

Jankovich Miklós gyűjteményéből. (Sign. 4. 5. Quart. arab.)

V.

Korán. XVI. dzsuz'; szúra 18 v. 75—20 v. 135. Negyedréű kézirat 20 levélből. Mily csekély fogalommal bírt az, ki a codexet ez előtt determinálta, annak tartalmáról, mutatja ez a meghatározás: »Poema historicum de antiquo sermone in versibus arabicis.« Érdekes azonban az »antiquo sermone« keletkezése. Az első lap margóján olvasható: »Tizenhatodik dzsuz' a Kelâm Kadîm részeiből.« Kelâm Kadîm == »régí szózat« a Koránnak egyik neve, melyet bibliographusunk félreértett.

»Dieses Buch ist bey Eroberung Offen bekommen worden von denen Türken«, e feljegyzés mutatja a codex provenienciáját.

Jankovich Miklós gyűjteményéből. (Sign. 6 Quart. arab.)

VI.

Korán. I, II., III. dzsuz' mindegyik rész külön-külön választva. Szûra 1—3 v. 85. Ívrétû 33 levélbõl álló kézirat

Igen diszes kalligraphiájú példány. A czímlapon azt a jegyzést olvassuk, hogy ezen példányt, (illetõleg azt a példányt, melynek jelen kéziratunk csak egy részét képezi) a szultán udvari agája: Hadzi Beshîr ága a Belgrádi mecsetnek alapítványkép ajándékozta. Évszám 1155 = 1742. Ugyanezen könyvtárból való codexünk van még a XVI. szám alatt.

Horváth István gyûjteményébõl. (Sign. 15 fol. arab.)

VII.

Korán. XIII. dzsuz'. Nyolczadrétû kézirat, 22 levél.

(Sign. 1 Oct. arab.)

VIII.

Korán. 99. és 21. szûra (XVII. dzsuz') igen szép írással 21 levélbõl álló kézirat, negyedrébten.

Jankovich M. gyûjteményébõl. (Sign. 11 Quart. arab.)

IX.

Kézirat 12-ed rébten, 75 levél. Igen hézagos Korántöredék A czímlapon található német és latin jegyzetekbõl kitûnik, hogy 1686. Budavár bevétele alkalmával egy töröktõl ragadtatott el.

(Sign. 7 Duod. arab.)

X.

Koránmagyarázat, negyedrébten 38 levél. A Korán különféle helyeinek össze-vissza rendezetlenül egymásmellé kötött magyarázatai török és arab nyelven. — Képviseelve vannak a Korán következõ fejezetei:

még pedig arab kommentárral, a 45. 46. 47. 78. szûra; török kommentárral a 2. 7. 38. 68. szûra. Az arab kommentárdarabok Al-Bejdâvi nyomtatásban is megjelent Koránkommentárja egy valószínűleg valaha teljes codexnek töredékeit képezik, a mint a töredékeknek a Bejdâvi féle kommentárral való összehasonlításából meggyõzõdtem.

A codex egyik végén 4 levélen a mohammedán örökösödési jogtanra vonatkozó táblázatok vannak, melyek az egyes örökrészeket a különféle családi állapot szerint tüntetik fel. — Szintén töredék. — A másik végén egy török nyelven írott arab grammatica első lapja.

Dőry József ajándéka 1804-ből. (Sign. 3 Quart. turc.)

XI.

Korán magyarázat. 274 levél, 4-ed rét. Sheikh-zâd é kommentárja Al-Bejdâwi híres Korán-tefszirjéhez. Fájdalom csak töredék; a kézirat margója igen sok helyén arab nyelven az a megjegyzés van kitéve, a melyet latin nyelven a bekötési táblán is látunk: Donatus ad templum magnum Urbis Bodum seu Budam (!) in Hungaria per sacerdotem ejus Schaichi Soliman Efendi; azaz codexünk a budai nagymecset könyvtárának vakfjához tartozott. V. ö. a XV. sz. [Az eredeti lapszámolás terjed fol. 20—294.] (Sign. 2 Quart. arab.)

XII.

Multaka al-abhur. Nyolczadrétű, 146 levélből álló kézirat. Címe: »A tengerek összefolyása.« Szerzője az aleppói származású Seikh Ibrahim Halabi, (megh. 956 = 1549.) ki I. Szulejmánnak az irodalom számára oly kedvező idejében Konstantinápolyba költözwén és az Ulama-testületbe felvétetvén a hanafita vallásirány főcodexei alapján (melyeket bevezetésében felsorol) egy új codexet dolgozott ki, mely azóta az oszmán birodalomban a legkedveltebb kánonjogi és ritustani alapkönyv; mind a teljes anyagot kimeríti, mind pedig azt igen átlátszó és praeciz módon adja elő. Ez az a könyv, melyből Muradgea d'Ohsson merítette a mohammedán jogra és ritusra vonatkozó fejezeteit (l. Allgemeine Schilderung des ottomanischen Reiches I. 25.) Török nyelvre is lefordították, ezen fordítást Mevkufatdzsi Muhammed Efendi készítette IV. Muhammed uralkodása alatt. (Hammer, Gesch. des osman. Reiches III. 361.) Kéziratunk a leíró utóirata szerint 1070-ben (= 16³⁹₆₀) készült. Később mindenféle marginalis jegyzettel bővítették tudós olvasók. A bekötési lapokon ugyanezek kezéből sok fetvaszerű jogi kérdés-felelet olvasható, úgymint mindenféle arab és török versek. Feljegyzése;

»Donavit Bibliothecae Musei nationalis Hungarici Cottus
Pestiensis Tab. iud. Assessor Ant. Szalaczky de eadem an. 1813.«
(Sign. 5 Oct. turc.)

XIII.

Chazânat al-fatâvî.

Ivrétü kézirat 91 levélből. A muhammedán kanonjogi irodalom egy igen érdekes részét képezi az úgynevezett fetvâk irodalma. Fetvâ-k alatt értjük azon »döntvényeket,« melyeket a mufti (e szó ugyanazon gyökekből való mint a fetvâ szó, s annyit jelent, mint: oly ember ki fetvâ-t kiad) a vallástörvényekre vonatkozólag bizonyos esetekben intézett kérdésekre a kanonjogi kútfők alapján szolgáltat. Régi idők óta a vallástörvény tudósai az ily fetvákat, melyek akár tényleg hozzájuk intézett kérdésekre vonatkoznak, akár pedig pusztán casuisticus értékkel birnak, egybe is gyűjtötték olyan muftik hasznára, kik vagy sokkal kevesebb tudománnyal, vagy sokkal kevesebb önállósággal birnak, semhogy minden felmerülő kánonjogi kérdés körül, melyre nézve a kútforrások sem intézkednek, azonnal saját becsületükből eligazodhassanak. Számos ily fetvâ-gyűjtemény van a muhammedán irodalomban, mindig a négy orthodox ritus-irány egyikének szempontjából. Az öreg Muradgea d'Ohssoon is híres Tableau de l'empire ottomane című munkájában a muhammedán kánoni törvény határozatairól szólóban sok alkalommal hivatkozik az ily fetvâ-gyűjteményekre. Azóta nyomtatásban is megjelentek ily gyűjtemények; ezek közül a leghíresebb a Fatâvî Kâdî Chân című, melyről Jelentésem 23. sat. lapján szólottam. A fetvâ-gyűjtemények, a mint már kiemelém, mindig egy-egy kánonjogi irány szempontjából vannak szerkesztve, azaz: vagy a hanafita, vagy a shâfîita, vagy a mâlikita, vagy a hanbalita iskola tanainak analogiáin alapulnak.

Egy ilyen a hanafita iskola szempontjából szerkesztett fetvâtár van előttünk a jelen codexben. A munka elején a 6 első levél, valamint a könyv vége is hiányozván, nehéz lett volna, az ilyféle munkák sokasága és tartalmuk hasonlósága miatt, a jelen könyvet meghatározni, ha az arab módon a metszetre jegyzett cím nem ad vala erre nézve utmutatást. Itt ezen címet olvas-

suk: »Chazânat-al-fatâvi« azaz a »fetvâ-k tárháza.« Ezen könyvczímmel nem találkozunk ugyan a muhammedán bibliographiában, de kétséget nem szenved, hogy az előttünk fekvő munka azonos Iftikhâr ad-Dîn Tâhir b. Ahmed, hanafita jogtudós (megh. 542 = 1147) Chulâszat al-fatâvî (A fetvák java része) című jogi munkájának első részével, melynek a mi kéziratunkéval megegyező tartalmát mutatja fel a londoni India Office kézirata is (Lásd Loth A Catalogue of the Manuscripts in the Library of the India Office. London 1877, p. 52 nr. 205); és nevezetes, hogy ez utóbbi kézirat is a Chazânat al-vâkîât címet viseli, mint a mienk a Chazânat al-fatâvi címét.

Tartalmazza ezen kötet I. Az imádság törvényeit. II. Alamizsnaosztás. III. A böjt. IV. A mekkai búcsú törvényeit. V. A házassági jogot. VI. Rabszolgák felszabadítását illető törvényeket. VII. Az eskükről szóló törvényeket. VIII. Az adást-vevést illető törvényeket. IX. A bírókat, a bírói eljárást, perrendtartást, tanuvallomásokat illető törvényeket X. A bérletre, a munkásokra s munkaadókra vonatkozó törvényeket. XI. A jótállásról. XII. Az építkezésről. XIII. Az őrzésre bízott dolgokkal összefüggő törvényekről. XIV. A kölcsönzésről. XV. A társas üzletekről. XVI. A vadászatról, az állatok öléséről, az áldozatról. XVII. A földbirtokkal összefüggő viszonyokról szóló törvényeket. (A kezdeten hiányzó 6 levél alkalmasint a »bâb-al-tahâret«-et — tisztaságról szóló fejezetet — tartalmazta.)

A codex igen hanyag neszkhî-írású; a diakritikus pontok igen gyakran teljesen vagy részben hiányoznak. A keleti izlésű bőrkötés jobboldali táblája belsején a következő jegyzetet olvassuk:

(Vörös tintával.) »A régi szó (azaz a Korán) kardját fogom — Alláhhhoz fordulok segélyért a megkövezett sátán ellen.«

[Vers: Kabdatan schemshîr-i Kelâm-i-Kadim * A'ûdu b'llâhi min al-shejtân al-redzsim].

Ezután a szokásos invocatiók után: »Vettem ezen könyvet 5½ aszadî-n (tallér, melynek egyik oldalán oroszlán volt ábrázolva-Löwenthaler), még pedig tíz esztendeig lestem ezelőtt ezen könyvet, és nem birtam megszerezni, míg eljött az ideje, a hatalmas Alláh kedvessége folytán. Én a gyöngeségét és Alláhra való szorulását beismerő szegény, ki a hatalmas és gazdag Alláh-

tól bünbocsánatot reméllek: Ahmed b. Muhammed b. Haszan b. Muhammed, Imâm Shehrkûj ben. Bocsássza meg Allah mindnyájuknak nyilvános és titkos bűneiket. II. Rebîhó elején 1126 (= 1714.) Ez alatt valamivel régibb kézzel a könyv egy régibb birtokosának neve van feljegyezve: Thâbit Musztapha divânbeli jegyző (tezkeredzi) b. Muhammed Efendi, b. Hâdzsi Redzseb Efendi b. 'Abd al-Szamad Efendi, b. Kara Muhammed basa, vezir, b. Haszan Efendi, b. 'Attâf Efendi, professor (müderriş).

Az utolsó lapon ezt olvassuk: »Possidet Bibl. Regni ex dono Jos. Döry 1804.« (Sign. 11 Fol. turc.)

XIV.

Igen szép kiállítása kézirat, mely 8-adrétben 106 levélből áll. Címe leghelyesebben »Rituale Mahometanum« névvel határozható meg. A muhammedán imádkozással összefüggő rituais szabályok és törvények gyűjteménye, igen világos előadásban. A szerző nevét nem bírjuk a codex alapján meghatározni. Az első két lap folytán valamelyik olvasó interlinearis török fordítást kezdett a sorok közé szúrni. — Az első lapon a *consummatio matrimonii* (Kerdek) alkalmával elmondandó imádság van feljegyezve. Újabbkori feljegyzése:

»Donavit an. 1804 bibliothecae regnicolari Jos. Döry de Jobbaháza ad C.R. Legationem Constantinopoli Officialis.«

(Sign. 4 Quart. arab)

XV.

Latâ'if al-minan.

»Eine Sammlung theologischer, moralischer und ethischer Abhandlungen und Ueberlieferungen des Propheten von Abdol-wahab Ben Ahmed Esch-schiraawi Esch-schafii geschrieben zu Cairo im J. d. Hedschira 360. Dieser über dritthalb hundert Jahre alte Codex ist authograph, wie es am Ende ausdrücklich gesagt wird. Der Titel fehlt.«

Így determinálta a jelen kéziratot a hires Hammer-Purgstall József teljességgel helytelenül. A fentidézett meghatározás sem a könyv tartalmát, sem pedig a codex származását illetőleg

nem helyes. Szerzőjének neve helyesen így hangzik: Abû-l-Mavâhib 'Abd-al-Vahhâb b. Ahmad b. 'Alî al-Sha'rânî (vagy mint rendszeren a nép szokta nevezni al-Sha'rânî) al-Anszârî megh. 973. hidzsra, 1565-6 Kr. u.) A szerzőnek irányáról és főmunkájáról l. Jelentésemet a M. T. Akadémia Könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdaviszonyokra keleten (Budapest 1874.) 24. lapján. — Al-Sha'rânî egyike az iszlám leghíresebb theosophusainak; a theosophiai mysticismus az iszlámban, mint más felekezeteken belül is, mindig ellentétbe helyezkedett a traditionalis theológiával; az iszlám terén a két irány összeütközése még nevezetesebb mint más felekezetek hasonló jelenségei. A két ellentétes irány között az iszlámban egy közvetítő irány támadt, melynek szerzőnk egyik legnevezetesebb képviselője; míg al-Gazâlî — ezen közvetítés egy másik híres képviselőjében a traditionalis theologia a kiegyezés eredményének túlnyomó eleme, addig szerzőnkben a mysticismus túlnyomó; hiszen Al-Sha'rânî egy dervisrendnek is megalapítójaként szerepel, mely rendnek tagjai még most is léteznek Egyiptomban. Szerző egyike Egyiptom leghíresebb muhammedán embereinek a hidzsra X. századából és muhammedán módra érdemesnek tartotta, miután egy híressé vált nagy könyvben (lavâkih al-anvâr) híres szent kortársainak életét és csudás tetteit megírta vala, saját életéről és kitűnőségeiről is szólni. A muhammedánok nem tartják illetlen dolognak, hogy valaki egy vaskos könyvben azt bizonyítsa, hogy a szerző nagy férfiú. Azt mondják, hogy ily munkában a szerző Alláhnak hálát ad azon sok kegyelemért, melylyel őt elárasztotta. Ezen irodalmi sajátosság leghíresebb képviselője Al-Szujûti, ki egy könyvet irt következő mondásának igazolására: »Én vagyok Alláh legkitűnőbb teremtménye, mi előadásaimat és munkáimat illeti.« A muhammedán autobiographicus irodalom többnyire ily termékekből áll. Ezen rovatba tartozik a jelen munka is, mely ennél fogva nem oly tartalmú, minőnek Hammer határozza. Címe hiányzik; de nem kerül ezen irodalom ismerőjének nagy fáradságába felismerni, hogy al-Sha'rânî ily című munkájával van dolgunk:

»Latâ'if al-minan v'al-achlâk*fi bejân vudzsûb al-tahadduth bi-nîmat Allâh 'ala-litlâk« azaz:

»Finomságok a jótétemények és tulajdonságokról, annak bebizonyítására, hogy egyáltalán szükséges Allahnak kegyelmeiről beszélni«, vagy szabatosabban kifejezve: Felsorolása mindazon jótéteményeknek és jó tulajdonságoknak, melyekben Alláh a szerzőt részesítette, még pedig felsorolásuk nem az önmagasztalás czéljából, hanem azért, hogy a szerző Alláh kegyelmét elismerje, és neki hálát adjon érte. A munka a szerénység leple alatt fellépő öntömjénezés, melyet nyugati írótól már abban az időben is botrányosnak találtak volna, de mely a keleti olvasó közönség ízlésének éppen megfelelő volt. Mindamellet vagy tán éppen ezen körülménynél fogva, a munka sok oldalról bir érdekel; megismertet a nagyhirű szerző életének és nyilvános viszonyainak legérdekesebb mozzanataival; igen fontos kortörténeti adatokat szolgáltat nevezetesen a szerző korának művelődéstörténetére nézve. Mindenesetre fölötte óvatos kritikával kell fogadni azokat az adatokat, melyek a szerző életére vonatkoznak. Szivesen állunk reá törzsfája hitelességére, melyet a munka elején közöl. De mily bizalmat ébreszszenek a szerző józansága iránt azon komoly hangon elmondott történetek, melyek az istennel való személyes közlekedéséről. (látta Allah-t, midőn egykor a mecsetet söpörte) a prófétákkal, angyalokkal stb. való személyes érintkezéséről szólnak? Az angyalok mecsetbeli előadásai alkalmával a hallgatók közt voltak találhatók; sőt egykor a tudós daemonok theologiai kérdéseket intéztek hozzá írásban is, melyekre ő egy terjedelmes munkával felelt. Érdekesek a munkának azon részei, melyekben ellenségeinek áskálódásairól szól. Többek között p. o. egy híressé vált munkájába mindenféle eretnek paragraphusokat csempészték be, és az így interpolált másolatokat terjesztették az Azhar mecsetben, hol nagy lázongást idéztek elő. Ily hamisítások előfordulhattak azokban a kéziratok időkbén. A híres Fakhr al Dîn Râzî nagy Korán-kommentárjába p. o. becsempészték egy helyet, melyben a szerzőt egy keleten gyakorolt piszkos bűn védelmére bocsátják. A hamisítatlan kéziratokban ezen fertelmes hely nem található. A keleti kézírathamisítás az irodalomtörténet egy igen érdekes fejezete. Bőven szól a szerző egyes erkölcsi kiválóságairól, különösen bőkezűségéről. Három folio oldalon névleg sorolja fel mindazokat az embereket, kiknek ruházatot ajándékozott; pontosan

határozza meg a ruhadarabok miségét és értékét egyenkint egyiptomi pénzérték szerint. Bőven szól tanulmányairól, még pedig mind seikhjeiről, mind pedig azon munkákról, melyeket 25 éves koráig áttanulmányozott. Azt állítja, hogy nincsen kortársa, ki nálánál terjedelmesebb olvasottsággal birna. Legérdekesebb a munka egynehány helye, hol vallástani irányáról szól. Több helyen röviden kifejti azon thesisét, mely később a Mîzân című munkában bővebb kidolgozásra talált (V. ö. Jelentés stb. e. h.) a 4 orthodox ritus egyenlő értékéről. Igen fontos a mysticismus körén belül elfoglalt állására nézve egy hatalmas polemia a pantheismus ellen. — A tartalom ezen rövid jellemzése után térjünk át magára a codexre. Erre nézve következőket kell megjegyeznünk:

A codex fölötté hiányos és alig tartalmazza a könyv felét; 108 folió van meg és azon codex, melynek töredéke a jelen kézirat mint az eredeti lapszámozás mutatja, 207 folióból állott; minduntalan egyes lapok hiányzanak, és a meglevők is, különösen a könyv elején és végén, sajnos sérüléseket szenvedtek.

Codexünk nem autograph kézirat. Hammert, ki ilyennek tartja, a codex végső sorai tévútra vezették. Ezek fordításban körülbelül ennyit mondanak: »Szól [a szerző]: »Bevégeztetett szerzőjének (név) keze által 960-iki Rabi' al-avval hó újholdnapján Kairóban (Alláh őrizze e várost) stb. . . . Bevégeztetett e könyv a bőkezű Alláh segélyével a gyöngé szolgál, Szálih b. Hidâjet b. 'Abd-al Mu'min, keze által (bocsásson meg Alláh ő neki és szüleinek és őseinek, és tanítóinak és mindazoknak, kik ezen ékes könyv leírására serkentették, és Muhammed egész népének) 1064-ben.« Hammer ezen utóiratnak csak elejét nézte, és innen támadt tévedése. A dolog pedig úgy áll, hogy a másoló, ki nyilván a szerző példányát használta, a szerző saját utóiratát is másolta. — A címlapon vörös tentával a könyv czime volt feljegyezve, de ezen rész legfontosabb fele ki van tépve vagy rágva, úgy hogy a codex meghatározására semmi haszonnal nem volt. A vége meg van még, de ez sem nyújt adatot a könyv miségére nézve. Végén ezen datum olvasható: »Hozzáfogtam ezen könyv leírásához, segélyért Alláhhoz a hatalmas-hoz és adományozóhoz folyamodván, a nemes Shavvál hónapban 1061 (= 1651).« A másoló tehát közel három évig bibelődött e

másolattal. A könyv margóján a fontosabb helyeknek rövid tartalma van megjelölve; a sorok között, helylyel-közzel a ritkábban előforduló arab szók török fordítása van későbbi kézzel feljegyezve.

Ugyancsak a címlapon későbbi kézből a fekete tentával írott következő 10 sort találjuk: »Hála légyen Allâhnak, a ki »jóságából és kegyelméből hozzánk juttatta ezen áldott, nemes és »kedves könyvet; ezután alapítványt alkottunk vele, még pedig »rendes, a vallásnak megfelelő alapítványt, a kegyes istennek »tetszését akarván ezáltal kinyerni. Én a jőtevő Allâh bünbo- »csánatára szoruló szolgálja, Sheikh Szulejmân a nagy »mecset prédikátora Budun (**Buda**) városában, őrizze »meg Allah e várost minden bajtól, e könyvet »ezen mecsetnek adományoztam azon feltétel »alatt, hogy soha a nevezett városból el ne vigyék, »kivéén'gyerrekeink számára. És hála légyen Allâhnak a világok »urának, háláját említvén, sok sok hálát adván.« Évszáma ezen utóiratnak nincsen. De felvilágosítást ad ezen pár sor arra nézve, hogyan került a codex hozzánk. A törökök el nem vitték Budáról; a nagy dzsami'ból, melynek Szulejmân prédikátor ajándékozta, múzeumunkba került. Mi uton? erre is feleletet ad codextünk. Legvégén ugyanis egy monogrammbélyeg jelöli a könyv közvetítő birtokosát, még pedig egy B. E. S. betűket ölelő monogram, azaz: Bibliotheca evangelica Semproniensis, melyből egy pár codex került könyvtárunkba; még ezen ismertetésben is fogunk találkozni ezen B. E. S. monogrammal ellátott codexszel, a melyben egy külön jegyzet feltünteti annak nevét, ki a codexet a sopronyi könyvtárnak ajándékozta. Az említett monogrammbélyeg, mint Müllner, sopronyi ev. lyc. tanár és könyvtárnok ur szíves értesítéséből tudom, az ottani könyveken igen gyakran található.

Codextünkből több példány létezik különféle könyvtárakban. Ismerem a drezdai könyvtár példányát (v. ö. Fleischer Catalogus Codd. MSS. orientalium bibliothecae reg. Drezd. p. 66—6) és a kairói alkirály könyvtárában levőt. (Sign. 10. fol. ~~amb.~~) *ture.*

XVI.

Ívrétű kézirat 243 levél igen tiszta és rendes neszkhî írással. Redzseb b. Ahmed hâdzsinak ily című munkája: Alvaszî lâ al-Ahmadîjjâ val-darî â-al-szarmadîjjâ

fî sharh Tarikat-al-Muhammadijjâ. — Ezen munka, mely a muhammedán dogmatika tanulmányozására nézve igen nagy fontossággal bír, terjedelmes kommentár Muhammed Birgevi (megh. 981 = 1573) híres muhammedán hittanár, ily című munkájához: al-Tarikâ al-Muhammadijjâ azaz: »A muhammedán ut,« mely munka rövid, összefoglaló tankönyvszerű előadásban az iszlám fõtanait foglalja magában. Ezen munkát nem szabad összezavarni Birgevi Riszâle v. Vaszíjjâ cím alatt ismeretes és nagyon elterjedt katechismusával. Kommentárunk, bő és az iszlám hittanának egész nagy birodalmára kiterjedő értekezéseket tartalmaz, és minden tekintetben nagybecsűnek mondható, sőt megérdemelné, hogy behatóbb kutatás tárgyává tétessék, a mi jelen ismertetésünknek nem lehet feladata.

A codexnek következő utóirata ad felvilágosítást a másolat eredetéről: »Bevégeztetett ezen könyv másolása csütörtökön az áldott Shavvâl hó 26-án, az 1162 (= 1749)-ik évben. Engedje meg Alláh, hogy felfogjuk mindazokat a hasznos tanításokat, melyek benne foglaltatnak, és kedvezzon nekünk, hogy úgy cselekedjünk a mint ő szereti és kedveli. Ime ő az, a ki a jó cselekedetekre segít. Reményeljünk mindenkitől, ki e könyvet tanulmányozza, hogy leirójáért imádkozzék és bűne megbocsáttatásaért fohászkodjék. Tisztázta Ahmed b. Szâlih b. Muhammed, adjon neki Alláh sikert és őrizzze meg őt gyűlölöitől, épen akkor, midőn Belgrádban imámmá neveztetett ki a Hádzsi Beshîr Aga-féle mecsethez.« (Tehát ugyanazon alapítványból való mint a VI. sz. alatti Korán.) Ezen utóiratot megelőzi magának a szerzőnek utóirata, melyből megtudjuk, hogy szerző munkáját 1087-ben (= 1676) végezte be. Ezen adatot Hádzsi Chalfa (Lexicon bibliographicum ed. Flügel VI. 161) is közli. Az említett muhammedán irodalomtörténeti encyklopaedia szerzője a Redzseb b. Ahmed munkája felemlítésének szentelt pár sorban kiemeli a munka nagy fontosságát. — Van belőle egy keleti kiadás is (Konstantinápoly 1261 = 1845. 2 kötet 4°), mely azonban nem oly hozzáférhető, hogy létezése kéziratunk becsét csökkentené.

Feljegyzése: »Codicem hunc Belgrado recuperato inter spolia repertum emi à 10 fl. — Évszám: 1791.«

A bekötés tábláján: »E collectione libraria Pris Josephi Jakosics à Buda.«

Jankovich Mikl. gyűjteményéből. (Sign. 1 fol. arab.)

XVII.

8-adrétű kézirat, 39 levél, mely a következő két munkát foglalja magában: 1. Burhân al-Dîn Ibrâhîm [al-Zarnudzsi] (XII. század.) munkáját: *Ta 'lîm al muta' allim tarik al-ta 'allum*, azaz: »a tanuló oktatása a tanulás útjára« A codex a címet hibásan mutatja, úgy hogy a muta 'allim — és tarik szók közé, e szók jutottak: *lakâna murshidan*. A codex tartalmát a könyvt. jelenlegi címe: »*Grammaticae arabicae species turcico idiomate exarata*« hibásan jelzi. Sem török nyelven nincs ezen könyv szerkesztve, sem pedig grammatikát nem tárgyal; arab nyelven előadja mindazon kellékeket, melyekkel a vallástudománynyal foglalkozóknak birniok kell.

Ezen könyvből nagyon sok kézirat létezik; úgyszintén három kiadás. Legelőször Reland Adorján adta ki Utrechtben 1708-ban két latin fordítással, melyek egyikét Roostgard Frigyes, a kiadás alapjául szolgáló kézirat birtokosa, egy Rómában tartozkodó maronita pap segélyével készítette, a másikat Abrahamus Echelensis dolgozta. A leghasználatosabb kiadás, ily cím alatt jelent meg: *Borhân-ed-dîni es Sernûdji Enchiridion studiosi; ad fidem editionis Relandianae necnon trium codicum Lipss. et duorum Berolin. denuo arabice edidit, latine vertit, praecipuos lectt. varr. et scholia Ibn Ismaëlis selecta ex cod. Lips. et Berolin adjecit, textum et scholia vocalibus instruxit et lexico explanavit Carolus Caspari Dessaviensis. Praefatus est Henr. Orthob. Fleischer. — Lipsiae 1838. 4°*. Egy harmadik kiadás Murshidabadban, Indiában jelent meg 1265 (= 1848) évben.

A 31. levélen más munka következik: 2. Fikh Kejdânîjja [helyesebben így kellene: Fikh Kejdâni (himmemü raggal)] azaz: Kejdâni nevű muhammedán kanonista »fikh«je, vagyis a muhammedán kánonjog alapelvei. Igen hasznos kézikönyvecske, melyben a muhammedán kánonjog tanulmányozására szükséges legelemiebb alapismeretek vannak közölve.

Teljesebb példány a bécsinél, Flügel III. 505; sűrű török interlinearis szómagyarázatokkal. — A végén ez a török vers van későbbi kézzel feljegyezve:

Tengri rahmet ejleszün ol dzsân icsün * kim okaja fâtihat
jârân icsün —

»Ó isten! Kegyelmezzél oly léleknek, mely a fátihát olvassa
a barátokért!«

Az írás évszáma nincsen kitéve, de alkalmasint ugyanaz, mint az előző könyvecskéé.

Mindkét könyvecske egy alapítványhoz tartozott, a mi onnét tűnik ki, hogy mindkettőnek elején, végén, itt-ott a margókon ezen jegyzet olvasható: *Al-vak fî sze bîl Allâh* = Az alapítvány Allâh útján van. (Sign. 30 oct. ture.)

XVIII.

Ívrétű, 216 levélből álló kézirat. 1. 'Abd al-Halim b. Lutf Allâh rhetorikai értekezése. Ezen munka bibliographiai helyére nézve a következőt kell megjegyezni. Az arab rhetorika ('ilm al-ma'â nî v-al bejân) egyik alapmunkája, a Dzsélâl al-Din Muhammed al-Kazwînî (megh. 793 = 1338) által szerkesztett Talchisz al-Miftâh című munka, mely eredetileg a Jûszuf al-Szakkâkî (megh. 623 = 1226/7) Miftâh al'ulûm »a tudomány kulcsa« című encyklopaediája rhetorikai részének önálló földolgozása. — A Telchîsz-hez Sza'd al-Din al-Taftazânî (748-ban = 1347-ben) írta Al-Mutavval (= a kiterjesztett) című nagy kommentárját, mely kommentár egyes helyeihez az előttünk fekvő kézirat nyújt superkommentárt. (V. ö. Mehren, Rhethorik der Araber Kopenhagen (1853. 8. lap.) 'Abd al-Halim korát nem határozhatjuk meg az irodalomtörténeti segédforrások adataiból; így p. o. Hâdzsi Chalfâ Lexicon bibliographicum-ában sem fordul elő.

2. Sza'd al-Din al-Taftazânînak fent említett Al-Mutavval című munkája, mely a muhammedán tudomány egyik igen fontos irodalmi terméke, a mennyiben a rhetorika tudománya a muhammedánoknál a Koránnak és a hagyományoknak tanulmányából indul ki, melyeknek ékességeit törekedik kimutatni, és a prófán műremekekre alkalmazni. — Mindkét munka teljes és számos hasznavehető marginalis magyarázó jegyzetekkel igen használható codexet mutat elénk.

Az utóirat szerint ezen kézirat másolása Dzsordzsánijja városában hétfőn Ramadán hó 2-ikán a 746 ik évben (= 1345) kezdetett meg és Aberkûh helységben 748-ban végeztetett be.

Ezen utóiratból az tűnnék ki, hogy a codex a szerzővel egykorú, a mit azonban az írás minőségénél fogva kétségbe vonok, a szerző kéziratának utóiratát alkalmasint a másoló a munka végén szintén lemásolta, a mint ennek példáját fentt a XV. sz. a. is láttuk. Mindenesetre elég becses és jó codex a miénk is.

3. Fol. 207—209. Vegyes jegyzetek és kivonatok. 4. T ö r ö k nyelven irt magyarázatok ugyancsak a 2. alatt ismertetett munkáról, különösen metrikai szempontból. (7 fol.)

(Sign. 2 fol. arab.)

XIX.

12-edrétű kézirat 121 levél; Kitâb al-szub' ijjât. (»A hét dolgok könyve.«) Szerzője: Abû Naszr. Muhammed b-'Abd-al-Rahmân âl-Hamadânî. Ezen könyv a hét napjaira vonatkozó traditiókat sorolja fel. Legújabb időben létesült belőle egy keleti kiadás, még pedig a keleti typographia szokása szerint egy másik nagyobb könyv margójára nyomtatták. Megjelent Bulakban 1294 = 1878. Al-Fashanî Arba' in-kommentárjának margóin, in 4°.

Kéziratunk végén csonka; nincsen keltezve.

Ex bibl. Com. Széchényi. (Sign. 9 duodec. arab.)

XX.

'Abd al-Rahmân Dzsâmî arab grammatikai munkája; szöveg és kommentár 4edrétben 222 levél.: A címlap és a könyv eleje hiányzik, de a hiányzó rész csak igen csekély lehet, minthogy az első meglevő lapon azoknak a fogalmaknak magyarázatát találjuk, melyeken az arab grammatikai munkák kezdődni szoktak. — Az utóiratból megtudjuk a szerző nevét. Így hangzik ezen utóirat: »Kipihent ezen munkának feketéből fehérre való áttételétől (az arab műnyelvben szavâd = fekete-ség annyi mint: fogalmazás, bejâd = fehérség annyi mint letisztázás) a szegény szolga 'Abd al-Rahmân Dzsâmî szombatn reggel (867-iki = 1463) Ramadân hó 11-én. Ó Allâh bocsáss meg nékem és mindazoknak, kik a könyvbe pillantanak, ó te az irgalmasok legirgalmasbika!« A másoló meg azt jegyezte oda, hogy példányával pénteken, 1036-iki (= 1627.) Dzsomâda al-thânî-ban készült el. — Ezek szerint nem szenved

kétséget, hogy az előttünk fekvő kézirat a híres persa költőnek, Dzsâmî-nak (l. XXIV. sz. a.) kommentárját tartalmazza, melyet az Al-Kâfija »az elégséges« című grammatikai alpmunkához (szerzője Ibn al Hâdzsib megh. 646 = 1248) irt, saját fiának Dijâ al-Dîn-nak hasznára irt és ennél fogva Al-favâ'id al-Dijâ'ijjâ-nak (Diâ féle hasznos megjegyzések) nevezett el; továbbá az sem, hogy mily hibás a codex tábláján olvasható ezen meghatározás: »Historia caedis Alimana et Korani Sura 20—21a«.

Jankovich M. gyűjteményéből.

(Sign. 10. Qu. ar.)

XXI.

Negyedrétű kézirat 217 levél. 'Iszâm al-Dîn b. Muhammed b. 'Arabshâh al-Izfarâinî (megh. 953—45 között = 1536—38 Kr. u.) »Hâshijâ 'ala-l-favâ'id al-Dijâ'ijjâ című munkája, mely mély grammatikai tudománnyal szerkesztett értekezéseket tartalmaz Dzsâmî-nak a Kâfija-ról irt munkájához (l. a megelőző számot.)

Mindhárom könyvből sok példány létezik kéziratban, mindhárom ki is van már nyomtatva. még pedig az alpmunka több ízben Európában és keleten, a Dzsâmî-féle jegyzetek Konstantinápolyban, az Isfarâ'ini-féle glossák szintén Konstantinápolyban. (Lásd, Flügel I. 163, 168). Codexünk a munkának ugyan legnagyobb részét, de mindamellet csonkán tartalmazza, a közepéből is hiányzik egy pár lap, a vége sincsen meg; de a helyett a margó egy szorgalmas olvasónak igen hasznos superkommentárját tartalmazza. A kézirat, mint sejtem, valaha Belgrádban volt honos, mert a külső lapokon és a könyv közepén levő egy üres lapon jegyzeteket tartalmaz török nyelven a Belgrád várában előfordult eseményekről. Ezen jegyzetek az 1145-ik és 1196. évről szólnak. Érdekes az utóbbi: bőbeszédűen jegyzi fel, a hó és nap pontos megjelölésével azt az esetet, midőn valami Clement Chalik (sic) a bebörtönzött Ahmed Beget megölte, a mi ezen feljegyzésből ítélve akkor valami nagy esemény lehetett. A címlapból azt tudjuk meg, hogy ezen kéziratnak 1194-ben birtokosa volt; Thâbit Musztapha Efendi szendrői Tezke-

redzsi, kinek apja Muhammed Efendi, Hadzsi Redzseb Efendi váradí muftinak fia.

A fentebbi jellemzésből látható az eddigi jelzés hibás volta; ebben az van mondva: »De Regimine Ahssameddini Alizsamai Nanasio-Codex historicus.« (Sign. Quart ture 6.)

XXII.

Keresztyén-arab codex. 352 levél, 12-edrét. Kitâb madâ'ih mukaddasz (olv. mukaddaszâ.) Az egyik czímlapon ezüstözött színezéssel ékesített kereszt; a másikon arab nyelven a következő könyvcím: »Atyának, fiúnak és szentlélek egy isten nevében, Amen. Ez a szent dicsőítő versek könyve; az első dicsőítés az arany evangéliomu Sz. János dicsőítése, imádságának áldása legyen rajtunk.« Ezután Arany-száju Sz. János életrajza következik 54 lapon, továbbá eléggé gyarló arab nyelven számos madâ'ih a sz. Szűzre, (rendesen alphabeticus rendű strophákban), Dimász a megtért lator "élete és dicsőítése. Sz. Baktar (Victor?) b. Romanusz dicsőítése, egy pár vallásos tartalmu hosszabbra rövidebbre nyúló költemény. A költemények szerzői is meg vannak itt ott nevezve, még pedig ezeket találjuk: Fadl-Allâh al-Abjârî, Johanna al-Szamanûdî, Jûszuf al-Szindivânî, legtöbb darabbal al-Abjârî mûzsája van képviselve, tôle vannak többnyire a szent szűzre vonatkozó darabok. Ezen szent költemények közé profán dolgok is vegyültek. A szent Dimász és Sz. Victor életrajzai között bölcs mondásokon kívül helyet foglal a Bolhákról szóló egy költői elbeszélés, mely csintalanságra nézve Harîrî-re emlékeztet. A kötet vége felé olvasuk: »Történetét Armâniusz királynak és gyermekeinek, nevezetesen Jánosnak és hugának, kik egymással közösködtek és gyermeket szültek, kinek ennél fogva anyja egyuttal nagynénje és apja nagybátyja volt.« A Sz. Victor története végén, mely gyűjteményünk 5-ik darabja, megtudjuk a másoló nevét: Szurjâl (azaz: Cyrill) Shammasz (= diaconus) ibn Abul-Mina Kaszisz (= pap). A gyűjtemény a patriarchára, a püspökökre és papokra vonatkozó epigrammszerű dicsérő költeményekkel végződik.

Ezen munka minden kétségen kívül az egyiptomi kereszténység terméke és mint ilyen igen érdekes.

(Sign. 2 duod. arab.)

XXIII.

Ezen kézirat 269 levélből áll 12-edrétben s háromfelét tartalmaz ugyanis: 1. MI éjszakából a »Nuzhet azzamân és Sârrakân« történetét. (219 levél)

2. Vulgaris arab nyelven rövid történetkéket aztán ugynevezett mavâliâ-kat azaz népdalokat, melyek az ilyen mavâliâ-gyűjtőkre és a vulgaris arab költészet tanulmányozóira nézve igen érdekesek. (31 levél.)

3. Példabeszédek és magyarázataik. Abû 'Ubejd al-Bavâti tól. (19 levél.)

[Ezen codex a XXII. számúéval rokon írással bir, és mint a hasonló bekötés is mutatja ugyanazon egy gyűjteményből valók mindketten.]

(Sign. 3 duod. arab.)

B) Persa kéziratok.

XXIV.

Szép sárgás keleti papíron csinosan kiállított kézirat, 236 lev. Dzsâmî, Maulânâ Nûr al-Dîn 'Abd-al-rahmân híres persaköltő (szül. 1414, megh. 1492) munkája:

Szilszilet al-dahab: azaz:

Arany láncz. — Ezen költői munka a szerző híres Ötösének (Khamsza) illetőleg Hetesének (Hefte) egyik részét képezi. még pedig egyikét azon két résznek, melyeket Dzsâmî az Ötös befejezése után függesztett a gyűjteményhez. A munka kezdete előtt, (fol. 4b) kéziratunk a teljes Hetes bevezetését mutatja, a miből azt lehet látni, hogy a »Catena aurea« ezen Hetes első darabjának volt rendelve. A munka azon mystikus moráltanokkal foglalkozik, melyeknek egyik legelőkelőbb képviselője a keleti irodalomban épen szerzőnk. A tanköltemény folyását számos elbeszélések és példázatok (kisszâ, hikâjat, amthâl), élénkítik.

Codexünk igen csinos ta'likirásu kézirat; az egyes lapok aranyozott kerítéssel, a címek vörös tentával; íratott 972 ben, (= 1564) tehát 72 évvel szerző halála után.

A codex provenienciájáról a boríték belsején a következő egykorú feljegyzést találjuk: »Molla Dschami Catena aurea oratione ligata in persico idiomate conscripta et a Jos. Dörý ad Legationem C. R. Austr. Constantinopoli officiali Bibliothecae Regni an. 1804 donata.«
(Sign. 1 Oct. Pers.)

XXV.

Igen jó szövegű csinos kézirat 12-edrétben 72 levéllel; neszkhíírás; iratott Szeraj-városában 975 (= 1567-ben.) A sorok között és a lapszéleken török nyelvű jegyzetek vannak. A XXIV. szám alatti szerző Behârisztân (tavaszi kert) című munkája, melyben híres elődjének Sza'dinak »Rózsakertjét« (Gülisztân) törekedett utánozni. Ezen munka a mint keleten roppant népszerűségnek örvend, úgy a nyugati orientalistáknak is Schlechta-Wssehrd Ottokár báró gyönyörű kiadása és fordítása (Der Frühlingsgarten von Mewlana Abdurrahman Dzsemi. Wien 1846) folytán egyik legkedvesebb olvasmánya e téren.

A kézirat belső borítékán a következő feljegyzés olvasható: »Molla Dschami Tempus vernum opus prosa, ligatoque sermone scriptum quod morales doctrinas continet, Persice, donauit Bibliothecae regnicolari D. Dörý ad Legationem Caes. Riam Constantinopoli Officialis. 1804.«
(Sign. Duod. pers. 1.)

XXVI.

71 levélből álló kézirat 8-rétben. Ezen codex, melynek mind eleje, mind pedig vége hiányzik, úgy hogy meghatározásának legszükségesebb segédeszközei nélkül szűkölködünk, véleményem szerint a hírneves misztikus költő Dzselâl al-Dîn Rúmî (szül. 1207, megh. 1273.) kiválogatott költői leveleit tartalmazza. Szerző egyike az iszlám leghíresebb misztikus tudósainak és költőinek, ki Koniában Kisásziban azt a híres dervisrendet alapította, mely a Mevlevi nevezet alatt mai napig egyike az iszlám legjelentékenyebb dervisrendjeinek, melynek főnökei még most is az alapítónak Koniában meghonosult családjából választatnak, és mint tudva van, többek között azzal a kiváltsággal is bírnak,

hogy a szultán trónraléptekor ők övedzik derekára a kardot, mely szertartás az európai fejedelmek megkoronáztatását helyettesíti náluk. Dzselal al-Din híres munkája a *Methnevi*, mely a muhammedán theosophiai költészeti alpmunkájának nevezhető, s sokkal híresebb, semhogy itt bővebben kellene azt jellemezni.

Az előttünk fekvő kéziratot is irodalomtörténeti nevezetességnek tekinthetjük; a híres Dzselâl al-Dîn némely költői levélét tartalmazza, melyeket szultánokhoz, magasrangú államférfiakhoz és barátokhoz intézett; közöttük van Muhammed szultán, Dzsihâns'âh szultán, Haszan Bég és mások; ott van Szejfi költő, kiről (fol. 65a) egy prózában írt levélben így szól: »Mevlânâ Szejfi, ki a gazal ékességében és beszéde szépségében páratlan, eszének ékességére és képzeletének finomságára nézve a tökéletesség fokáig jutott, a homályos versek és logogryphek írásában messzeterjedő hírnévre tett szert és a homályosságok megoldása által a nehézségek megoldója nevét érdemelte ki stb.« A következő lapon valami Dervis 'Alî-hoz írt egy magasztaló levél tálatatik stb.

Annak állítására, hogy ezen levelek Dzselâl al-Dîn Rûmi tollából származnak, feljogosít bennünket a fol. 70b egy költői levél élén található ezen felírás: »Bi-ba'zi machâdîm ki kitâb-i methnevi în fakir talab kerde bûdend nuvishte shude »Hivatalos személyhez, ki ezen **szegénynek** (azaz: a szerző) **Methnevî** könyvét kérte, íratott«; az ezen felírás után következő versben munkáját magasztalja. Az önmagasztalás és saját magának tömjénezése a keleti, különösen a theosoph irodalomban oly közönséges tünemény és oly annyira szokta a mi európai izlésünk határait túllépni, hogy azt, a mit a híres költő e versben saját magasztalására mond, öntudata vajmi szerény nyilatkozásának mondhatjuk.

Valóban szívből sajnálhatjuk ezen gazdag tartalmu érdekes kézirat, hiányos voltát; annál is inkább, mert a mennyi belőle megvan, igen szép neszkhî írása által tűnik ki.

Eddig egészen hibásan: »Poema persicum argumenti mystico-religiosi« ként volt jelezve.

Jankovich Miklós gyűjteményéből. (Sign: 3 Quart pers.)

XXVII.

Lejla-ve-Medzsûn. Igen csinos kiállítású kézirat, 8-adrétben, 83 levél. Mint az írás jelleme mutatja kétségkívül török kéz írta. A két közmondásossá vált szerelmes, kiknek szerelmét a legmagasztosabb keleti, különösen persa költők énekeltek meg (Dzsámi, Nizâmî, és mások), szerelmének költői története. Jelen munka szerzője kit a codex nem nevez meg: 'Abdallâh al-Hâtifi, Dzsámi hugának fia, (megh. 1520 ban.) Mint elődjeinek, kik ezen szerelmes történetet megírták, Lejla-ve Madzsûnjai úgy ez is egy öt részből álló epicus cyclusnak egyik része, és bevezetéseként Alláhnak, a prófétának, 'Alinak külön külön költeményekben való dicsőítését mondván el, tér át a költemény tulajdonképeni tárgyára, mely külön felírásokkal bíró fejezetekre van osztva. Kézirat majd minden nagyobb könyvtárban található belőle, van egy calcuttai kiadása is.

A költemény befejezése után 6 lapon a munkához nem tartozó és vele semmiféle összefüggésben nem levő jegyzetek vannak idegen kézről; még pedig:

1. Abu-l-Szu' ûd Efendi, híres mufti, egy imádsága (arab nyelven.)

2. A Korán szûra II. v. 201. helyének magyarázata (arab nyelven.)

3. Töredék (8 sor) a Methnevi-ből.

4. Jegyzetek a fatiháról és mindenféle egyéb imádságról. Csupa jelentéktelen töredékek.

Jankovich Miklós gyűjteményéből. (Sign. 1 Quart. pers.)

XXVIII.

83 levélből álló kézirat, negyedrétkben vegyes tartalommal

1. Ferid-al Dîn 'Attâr, híres persa theosoph költő, szül. 513 = 1119) Pend-Nâme (Tanácskönyv) című tankölteményének egy része. Több kiadás (Hindley 1809. de Sacy 1819, könyomat Lucknow 1848) úgyszintén fordítás is van belőle Németh Nesselmann fordította le. Kéziratunkon, mely csak hiányosan tartalmazza a 'Tanács Könyvet', sem a szerző neve, sem pedig a könyv címe nincsen kitéve.

2. Sza'di nevezetes persa tanköltő ismert »Rózsakertjének« (Gulisztán) török fordítása. A cím lap, a munka eleje és vége hiányoznak.

3. A két munka elé török hivatalos levelek és fermánok töredékei (másolatban, vannak kötve.

»Ex collectione Mészárosiana (t. i. Mészáros Ignáczból) cessit 15. Junii 1815 Bibliothecae Hungaricae.«

(Sign. 2 Quart. pers.)

XXIX.

Biblia perzsa nyelven, 4-edrétben 219 levél. Tartalmazza a négy evangeliumot, de elején és végén is csonka.

Korát biztosan meg nem határozhatjuk. Sem az írás jellege, sem a szöveg nem nyújt eziránt tájékozást.

(Sign. 4 Quart. persa.

(Vége következik.)

ADALÉKOK
SZABÓ KÁROLY „RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁRÁHOZ.”

Közli: Majláth Béla.

Pozsony 1611.

(171.)⁺ Veresmarti Mihály. TANACSKOZÁS MELLYIKET KELLYEN AZ különböző vallások között valasztani. Veresmarti Mihály által egy tudós embernek írásából Magyarra fordíttatott. Nyomtatott Pozsonyban M.DC.XI. esztendőben. Kis 8-adrét 271 számozott lap. — Elül: címlevél mindkét oldalán fametszet-kerettel beszegélyezve: első lapján a címlap, másikon e nyomtatott jelige: »Joan. VI. vers. 44. Senki sem jöhet én hozzám, hanem ha az én Atyám, az ki elküldött engemet vonandya ötet«; ezután ajánló levél gróf Homonai Druget Györgyhez, 7 számozatlan levél, A. ternioval ugymint: A₂, A₃, A₄, A₅ és három számozatlan levél, vagyis a címlevéllel együtt 8 levél; ezután következik a szöveg, felül rendes lapszámozással, alul pedig B.—S.-ig terjedő ternio jelzéssel. A szöveg maga 17 ternióból áll, melyből mindenik 8 leveles. Az első ternio 5 levele alul rendes betűjelzéssel bir, u. m. B, B₂, B₃, B₄, B₅ stb. 3 pedig jelöletlen: Összesen 8 számozatlan levél címlap és ajánló levéllel és 271 számozatlan lap = 136 levél. X

Veresmarti Mihály ezen kiadásából ekkorig egyetlen egy példány sem volt ismeretes. Szabó Károly »Régi Magyar Könyvtárában« (410 sz. a.) annak létezésére csak az 1640-ki kiadás után következtet, s címét csak ezen kiadás nyomán találomra közli. Ipolyi Arnold kitűnő tudósunk sem ismerte. Veresmarti Mihályról közrebocsátott nagybecsű monographiájában az 1611-ki kiadásról úgy nyilatkozik, hogy ekkorig egyetlen egy létező példányt sem lehetett belőle felkutatni. Örvendek azért, hogy Csontos János tisztviselőtársamnak sikerült a gyöngyösi ferenczrendiek gazdag könyvtárában e munkából egy teljes példányt hozni napfényre. Az ő szíveségéből közlöm itt a munka teljes címét és leírását. S mivel ezen kiadás Homon-

nai Druget Györgynek van ajánlva, czélszerűnek találtam ez ajánló levelet, mely irodalmunkban ekkorig ismeretlen, e lapok hasábjain egészen lenyomatni. Nagyon tisztelendő Bognár Márk ¹⁾ gyöngyösi ferenczr. könyvtárnok úr szivessége lehetővé tette ezt, közlöm tehát e levelet szó- és betűszerinti hűségben, a mint következik:

•AZ TEKINTETES ES NAGYSAGOS VITEZ VRNAK, DRU-
GET HOMONNAJ GYÖRGY-nek,

Vng és Zemplény Vármegyék fő Ispannyának; Az Felseges II.
MATHYAS KIRALY Tanácsanak, és fő Pohárnakjának &c.
nékem böcsülletes Vramnak.

Istentől sok jókkal bővölködő boldog állapotot kívánok.

Az tengeri háborúknak sok veszedelmekkel meg környe-
keztetet hányattatásit, csak az tudgya valóban, az ki szél vesz-
ben evezet, és az égben felemelkedet habok között, arbocz fájá-
nak, és Kormányának romlása után hordoztatot: Azonképpen,
csak az tudgya, miképpen légyen az meg búsult, és fel háboro-
dot lelki ismeretnek, az sok visza vonyó, és egy mással szemben
hadakozó Vallások szelei között nyughatatlan szorongatása, az ki
meg kostolta. Mert, ha az szemünk előtt forgó testi veszedelmek
gondolkodása is, meg száraztya az embernek velejét; és minden
drága kincsét az tengerben hányattattya, csak hogy az hajót
kűnyyebitvén, életét meg tarthassa: mit nem mivel tehát, az ki
sē nem verségés üző, sē az vetekedésben elme mutatásból nē
dücsősség vadászó, hanem csak az egy Igazság szomjuhozó em-
ber; midőn megtekinti, az örök üdüösségnek uttyárul enny sok-
keresztül állott vélekedéseket, és nem látván houá haytsa fejét,
meg gondollya, hogy lelkében, és üdvösségében iár, hogy el ne
vétse az lépést?

Nem érzik ennek az lelki háborúnak savát, az kik minden
visgálás és tanácskozás nélkül, az mely pártos szakadásban sze-
rencsére akadtak, vagy az melyben nőttek nevedektek, abban
ugy el általkodnak, hogy csak ingyen fel sem nyittyák szeme-
ket az végre, hogy értekezzenek, és okos gondolkodásokkal
tanácskoznának, mely méltán, és mely terhes okokkal tartoztas-
sának az ő Vallásokban: sőt, gyakran teli torokkal mődgyák;

¹⁾ El nem mulaszthatjuk itt a buzgó könyvtárnok urnak, ki az ajánló
levelet e közlemény számára készséggel lemásoltatta, őszinte köszönetün-
ket kifejezni.

hogy, sem olvasni, sē hallani nē akarnak külömbet, az el te-
kéllet tetzésnél, hogy az ő meg nyugot lelki ismértek csendesz
vizét, véletlē háborúval fel ne zavarják: Az az, szem látomást
koczkára, és vak szerencsére vetik lelkeket; és az el múltandó
árnyék világnak gondviselésében, nagyob szorgalmatosságot űz-
nek, hogy sem az lélek űdvösségben.

Eveztem énis ezekkel egy hajóban, sok ideig; és mayd
ugyan lehetetlen dolognak alítottam, hogy az Anyam tejéuel
együtt szopot, és Praedikálásommal öntöztetet Vallástúl valaha
búcsút vennék; és ellene mondván tanításomnak, más Hitet vá-
lasztanék:

De amaz mindenkor ébrē lévő Pászternak, az Vr JESVS
Chrisztusnak, az akol kívül búdosó juhotskájára valo gondviselése,
sok tanácskozások, és lelki háborúságok után, csak nem ugyan
kedvem ellē, az ő Igazságának nyugodalmas partyára vezete
engemet. Mikor azért csak tanuló ifiu voltam és az utānnis, hogy
kezemet az ostor alól el vontam; gyakorta sok dolgok akadtak
előmben, mellyek miat nagy gondolatokban estem. Mert, leg
először vöttem eszemben: hogy, noha mind Luther, s mind Cal-
vinus, azzal dicsekedtek, hogy őket az Isten támasztotta az le
nyomatot, és láb alá tapodtatot igaz Hitnek, az Sz. Írásból helyre
állítására; Noha mind ketten, azzal kelletik magokat, hogy egye-
bek az Írást, érdemlet böcsülletnélkül húzzák vonnyák, csak ők
feytegetik ezt igaz értelemben: De mindaz által, az Sz: Írást
megrostálván, az mit egyik ocsúnak itil, és tévelygésnek alit
az másik azt tiszta büzának nevezi. Azért gondolkodni, és tuda-
kozni kezdem; ha vagyonē oly bizonyos nyomunk, mellyen vé-
gére mehessünk, mellyik értse, és magyarázza igazábban az
Isten igijet? Mert jól láttam, hogy ha ennek bizonyosan végére
nem mehetünk; csak vélekedés minden Vallásunk. Es mivelhogy
az Sz. Atyákat, és Conciliomokat, az Keresztyénségnek egyenlő
értelmét, az Anyaszentegyháznak végezését, bizonytalan Régulá-
nak hallottam vala; soha semmi nyilást nem láthatok vala az
én Vallásom szerent, mellyen végére juthatnék, ha Calvinus értic
igazban Luthernél az Sz. Írást, vagy Luther Caluinusnál? An-
nak utānna, aztis meg sayditám; hogy, sok dōlgokat hamissan
kōltenek az Rōmai hiten valókra, hogy könnyebben, és job
színnel győltethessék őket az Kōsséggel. Mert midōn vagy az

Római hiten valók könyveit meg tekintettem; vagy ő közzűlők valakivel szóban elegyedtem: ugyan kezemmel tapasztaltam, hogy sok illetlen és képtelen dőlgokat kennek reájok, melyekben sem hírek, sem tanácsok nincsen. Továbbá aztis megismérem; hogy, noha az Sz. Atyák mondásával ál orcázzák néha az ő tanításokat; és mikor bé színelhetik tetzéseket valamely homályos mondással, akkor nagyra viszik az régi Sz. Atyáknak méltóságát: de ez mellett, a hol kedvek szerint ně szólnak az régi Szentek; vádollyák, rútittyák; csak ně pad alá vetik az ő tanításokat. Az is mint egy Traditio, azaz, kezről kézre kőlt tanács vala közőttünk; hogy, midőn az Pápistákkal szembe szőkünk; az Anyaszentegyházról; való vetekedést igen el kerűlyük: Es, ha ki közzűlők ide vonna; hamar másban űtessűk az dolgot. Végezetre, hallottam gyakran Mesterimtűl, az régi Anyaszentegyháznak historiáit, és a régi Szenteknek életit; és úgy vőttem eszemben, hogy mind az Római hiten vőltak, valakiket régen sok csuda tételek, és Isteni bizonyságok által, az egész világ Szenteknek tartot.

Ezek, és sok hasonló dolgok űtköztek sokszor szűvemben; és minthogy lelkem ismérleti arra nem vit, hogy ezeket siket ségre vegyem, hallatlanokka tartsam, és ezekből tamadot lelkem sérelmét, és furdalását el nyomjam: meg gödolvá, hogy lelkemben jár ezeknek meg értése, el tekellő magamat, hogy fundamentomából, derékképpő megvisgálok az mi tanításunknak mivőlt és aztis meg tekintem, ha az Pápisták, ugyan olyan temérdek setétségben heverneké, az mint az mí Doctorink hirdetik? Azért, az Praedikátorságnak tisztitűl meg vonám magamat, és három egész esztendeig, éjel nappal, imádkozván, olvasni kezdém az régi Anyaszentegyháznak harczolását, martyromságit, tanításit, közőnséges Isteni tiszteletit: és mindgyárt által látám, hogy sohűlt senkirűl nincs az régi Keresztyének kőzűt emlekezet, az ki azt hitte, és tanította vőlna, az mit Calvinus, és Luther tanítot; hanű, az rendtartás, és tanítás ugyan azon vőlt akkoris, mely most az Római hiten valóknál. Gondolkozni kezdém azért magamban, és nagy fohászkodva mondani: Vr Isten, s' mind pokolba mentek tehát amaz csudálatos életű Szentek, kik az Pogányságot, az Christus szaszlőja alá hőldoltattak? Mind heában ontották véreket az Christusért? Vallyon

's hová lőt volt akkor az Christus nyája, mikor sohúlt egyéb, Christust nem hirdette, hanem csak az bálványozó Páristák? Ezekhez hasonló gondolatok miat, nagy bús szűvel törődén; végre el tekellém magamban, hogy meg tekintsem az Páristák tanítását, ugyan az magok tulaydon írásokban. És midón ezeket kezdém forgatni; az mit az elöt meg saydítottam vala, azt nyilván eszemben vém, hogy az Római Ecclesiának vallása, oly távúly jár attúl, az mit az Lutherek, és Calvinisták beszélnek felölle, mint az ég az földtül. Egy szóval, az két fél Doctoroknak tanítását illendő szorgalmatossággal, az az, az minéműre az Igazság értésének, és lelkem csendessége keresésének szomjúsága viszen vala; mitül jobban, és serényben olvastam, és kerestem az Luther, és Calvinista vallásbá az Igazságot; annyival inkább nem találhatám. Az Római Ecclesia hiti nyilván való Igazságának fenye pedig, (mellyet mind az által hamisnak lenni kívánok vala) még be húnyot szemeimetis veri vala: és annál inkább veszem vala eszemb . . . szépen egybe szerkeztetet, és semmiben magával nem ellenköző tudományának alhatatosságát.

De mivelhogy szinte oly nehezen szakadok vala el az én előbbi vallásomtól, mely nehezen válik el az lélek az testül: né hirtelenkődém, és az magam tetszésen nem akarék járni: hanem az Calvinista Superattédensnek, és hozzá tartó Praedikátoroknak meg írák az én bús lelkének nyughatatlanságát. Es bizonyos, s' az magok vallás tétele szerént is, igazságos módokat adván elő, mellyek szerént én az köztünk való beszédet kívánnám; Hat fundamentum kérdést támaszték eleikben, mellyekben nekem nehezségem volt. Láttamis, hogy ha azokból jó módgyával ki nem feytezhetünk; semmiképpen vallásunk igaz Keresztyeni hit nem lehet: és nagy sok esedezésekkel kértem őket, hogy azokban való kételkedésimben, engemet meg igazítsanak; lelki sebemből meg gyógyítsanak: megjelentvén aztis, hogy én nem versengő, és egymást szóval hányó vetekedést vadászok; hanem orvosságot, atyafiúi, és szilid igazítást, 's oktatást kívánok. Igírek; de igirettyeket soha meg nem telyesíték. Vgy vagyon, hogy el végre leveleimben való sok úntatásim után, kezdének Sinatokat tenni: de soha semmi nagyobb ellenek nem volt, mint hogy azokban való illetlen beszédek meg írtam, és orczájokra teritettem. nagy sok feddésekkelis rongálván ártatlan fejemet,

hogy azoknak megírásával szégyenítettem, és kissebbittem volna őket. Annakutána hármat, főeket rēdelének közölők, kik én velem az dolgot az Sinat nevével végbē vinnék: Ezekkelis szembe kelvén, ugyan csak magokhoz hasonlóknak, az az, hiuság és heabā valo beszédűeknek találtatának. Harmadszor, fel osztották közöttök az Ellē vetéseket, és igiretet tőnek, hogy írásokban ugyan meg felelnek: Ebbennis ugyan semmi nem kele, hanem el végre, az dolog velem vegbē vitelre rendeltetet Praedikátoroknak eggyik, az ki közöttök leg inkább akarja vala az dolgot, mikor beszéddel sürgetném, azt mondá; hogy, Nem tudnak mit velem cselekedni. mert soha oly erős varrást nem tehetnek, mellyet én, hozzá fogván az nagy éles kést, egyszersmind fel nem metzenék. (mert ugyanis nem erős varrás, hanem nyállal való ragasztás vala minden feleletek.) Kevés vártatva az után, ilyen tisztas válaszal bocsáta: Immár te mit gondolsz véle, ha mi szerdékkal meg elégeszünkis? ha az mi lelkünk meg nyugszik rayta; te néked mi ellened benne? te lássad. 'S ez lön legutólsó feleletek.

Látván azért én, hogy sokkeppen próbált, és minden izzasztó szepelkedések csak heában való; és az szűlni akaró hegy, tellyességgel el vetélvén, csak nevetséges egeret sem szűlhetne: Látván igazságban való meg fogyatkozások miat, az ő kerengő, és csavargo habozásokatis, mélyeket még űdönáp előtt derekassā czéagéressé nem tészek, és szem eleiben nem rőpitek. Látván aztis, hogy énis az dolognak elég sok ideig és szorgalmatos vizsgálásával vakmerőségtől tellyességgel meg mentettē volna magamat: vegezetre az Istenek szent kezeis hathatóbban illetvén szűvemet; az régi közönséges Római Ecclesianak igazságát meg ismértem: és minden tartoztató akadékokat szűvemből kirázván, az meg ismért Igazságra állék: melyben, mint egy szép bátorságos partő, az sok szélvész utā, Istennek kegyelmességéből megis nyugodtam.

Mivelhogy azért jól értem, mi légyén az Hitben való akadékoknak hányatasa; és aztis tudom, hogy sokan vannak az Vy tudományok Tanítói, és követői között, kik sok kételkedések szeletül fel 's alá ragadtatnak: hogy az én kicsin értekem szerént, ezeknekis szolgálnék; és mind ez világ előtt még mutatnám derekas, igaz, és meg ronthatlan okait az én ilyen nagy válto-

zásómnak, és üduösségességes megtérésemnek. az tévelygésben fetrengő Synagogákból, az Christusnak egy, szent, közönséges, és Apostoli Anyaszentegyházában ; ezt az könyvetskét akarám az mi magyarink kezében bocsátani. Melyben, szép rövid, és nyilván való okok vannak, az kiktől hordoztatván, több igaz, és üdvösséges Hitet nem itilhettem az Római Anyaszentegyház vallásánál.

Hogy pedig ezt az én kiseded munkámat az Nagyságod patrocíniumjának ajánlottam : és az N. bocsúlletes nevének páíssa alat kézben bocsátottam ; nem egyebűnnen vagyon eredeti, hanem az Nagyságodhoz való köteles hívségemből. Mert jóllehet, Nagyságodnak én ez ideig isméretségeben nem jutottam : de mind az által, az igaz keresztyén Hitnek tiszta, és nyilván való szereteti, és óltalmazása, mely Nagyságodat, még az idegen nemzeteknélis, sokkal böcsülletesbé teszi, hogy sem az meg gyökerezet régi vitézlő Vri familiának, sok szép ékességi : Amaz ifuságnak hártárit fellyül muló, meg ért okosság, és sok jó erkölcsökkel virágzó tekélletesség, mellyel N. az vén ébereknekis példája és tüköre. Végezetre, hogy kevés szóval sokat mondgyak : az józan, és tiszta élete, és amaz régi Keresztyénekhez illendő magaviseleése, nem csak álmélkodást, de oly böcsüllettel elegyitet szeretetet szerzet én bennem, hogy egyebek előtt, Nagyságodnak akartam kedveskedni az én fáratságommal. Mellyett ha N. jó kedvel fogad, és engemetis patrocíniumjára méltatlának nem itil ; nagyobb dolgokra, és hasznos fáratságokra fel indit Nagyságod. Eltesse az Vr ISTEN Nagyságodat, és sok javaival látogassa. Posonban, Böyt más havának XVII. napián M.DC.XI. észtenőben.

Nagyságodnak

alázatos szolgája

Veresmarti Mihály.«

Eddig Veresmarti Mihály előszava.

Magáról a munkárolmég megjegyezzük, hogy azt a gyönyösi ferenczrendiek régi időtől fogva birják.

✓

Nagy-Szombat 1695 . . .

(172.) Matusek András. Arbor Tangens Coelum. Az Az Leg-Főbb Tisztire emeltet Meltosagos Es Nagysagos Fejedelem, Szecheny György, Esztergami Ersek, Magyar Ország Primasa, Apostoli Követ, Nemes Esztergam Varme-

gyének örökös Fő Ispanya, Első és leg főb Secretarius, Cancellarius, Főlséges Romai Császár, és Magyar Ország Királyának Belső titkos Tanácsa, Eletének Fejedelmi Faja. Melynek A Magyar Országi Egyhazi Fő Rendeknek közepéből, az irgalmatlan halál által való szomorú kivágását, a több halotti tisztességek között, magyar élő nyelvel praedikalotta, Tekentetes Es Nagyságos Matusek András Scopiai Püspök Székes Fejérvári Custos, Szent Alberti, és Sz. Lőrinczi Praepost. Győri Kanonok, Soproni Beneficiatus, Pósoni nemes Captolon Sz. Marton Püspök Templomában, die 18. Martij. Anno 1695. Nyomtattatott Nagy-Szombatban, az Akadémiai Bötűkkel, Frey János által. 4-r. A—D₃ = 16 sztlan levél.

Megvan a M. Nemzeti Múzeum Könyvtárában.

¶ hely nélkül 1696 körül.¹⁾

(173.) Gr. Eszterhas Anna Julia gróf Nadasdy Ferencz országunk bírása hitves társa felett mondott halotti beszéd. Elül: címlap hiányzik. 4-r. 23 számozott lap = A₂—F₂ + 1 = 12 lev.

Colophon: ESZTERHAS ANNA, JVLJA. VEGE.

Megvan a M. Nemzeti Múzeum Könyvtárában. ✓

✕ Nagy-Szombat 1703.

(174.) Paduai Szent Antal Solosmaja. Életének, és Csuda-Tételének Rövid Sommaban Foglaltatott le-íráásával, sok szép Imádságokkal, és Soltárokkal. ugyan azon Sz. Antalhoz és a' Boldogságos Szűz Mariahoz. Ez előtt sok esztendővel Deák-ból Magyarra fordittatott most másodszor újonnan kinyomtatott. Nagy-Szombatban, az Academiai Bötűkkel Hörmann János által 1703. 12-edrét. Címlap és 218 számozott lap.

Szabó Károly »Régi Magyar Könyvtár«-ában e munka rövid címét csak Sándor István »Könyvesháza« után közli. Balogh István ur buzgalmának sikerült azonban a m. k. egyetemi nyomda könyvtári limbusában e munkából egy teljes példányt napfényre hozni.

Az ő szíveségéből közöltük itt annak teljes címét.

A m. kir. egyet. nyomda Könyvtárában. ✓

¹⁾ A Tropheum Familiae Eszterhazianae szerint ez évben halt meg gróf Eszterházy Anna Julia

+

H. n. 1705 körül.

(175.) *Instructio decimatorum.* (Utasítás 21 kisebb fejezetben a tized-dézsma körül követendő eljárásra vonatkozólag II. Rákóczy F. idejéből.) H. és é. n. 4-r. 8 sztlan lap. A nyomtatás után egykoru írással olvashatni: Datum in castris nostris ad Mocsonok A. 1705.

Megvan a M. Nemzeti Múzeum Könyvtárában.

REGI HAZAI KÖNYVFELJEGYZÉSEK A BUDAPESTI EGYETEM KÖNYVTÁRÁBAN.

Közli: Szilágyi Sándor.

»Opus rurarium commodorum Petri de Crescentys.«

Col: »Presens opus impressum est argentine
Anno domini MCCCCLXXXVI. Finitum quarta feria ante festum
Sancti Gregorj«

a címlapon a köv. szótár van, mely mint az írás mutatja,
a XVI-ik század közepe táján készült:

Akarus sárga lilium.

Angaricus tapló.

Agrimonia apró boytórián.

Althea fejr malwa.

alleluia madár kewles.

alkekengy papmonya.

amorosia wadt salya.

antesolotum wadt gek.

ancusa tewysses lapw.

apium hemoroidarum swlfe.

abies Lwchfenyew.

assarum kapornak.

atuplex ester.

Balsamenta lómenta.

akacia kewkÿny.

Brionia feldj tek.

Bricanica tewysse lapw

Carduo Benedicta, papafew

Carthamus wad sáfrán

caparis, caporna.

Consolida, fekete nadály.
 Dipthamus, Ezeriofew.
 Ellebeus alyzus, feyr gýopar.
 Endiua siluestria Roponcz.
 Ellitropum háromzinű wýrag.
 Esula ebtheÿ
 fragaria eper
 filius ante patrem vad zekfew
 folium hunyor
 Galla guba.
 Gallitricum kakastarai.
 Gramen platearius perÿe.
 Laudarium faÿ borostian.
 Juniperus gýalog fenyew.

Kötése fehér bőr, melyen Lippai czímere látható, borostyán koszorútól körítve, köv. oldalnyomással M. D. G. 1607.

Augustinus de Civitate Dei.

Col. Presens Aurelii Augustini Hipponen. Epi
 est consummatum per Vdalricum Gallum Almanū & Symonē Nicoli de Luca. Anno domini MCCCCLXXIII die uero III mensis Februarii. Pontificatu verò Sixti diuina prouidentia Pape quarti anno eius tertio.

A munka első üres levelén következő feljegyzés áll:

»Hic liber dono datus est Residentiae Leuensi ordinis fratrum minorum Prouinciae Hungariae Ss. Salvator. Ab A. R. Domino Georgio Mikouicz tunc plebano Leuensi. Anno 1676. Ante unum annum leuauit Alma Prouincia leuensem residentiam, In qua indignum fratrem me Joannem Matthiam Bárkány constituit primum praesidentem tribus annis in magna miseria fundamentum ieci. Post exantlatos annos Vesprimiensem Residentiam leuans praelibata Prouincia, zelo animarum flagrans, ad eundem locum mihi migrandum erat pro praesidente. Ex miseriis ad maiores miserias. Peregrinandum est in hac miserrima vita, ut tandem potiamur aeterna.«

A JORDÁNSZKY-CODEX GYŐRI TÖREDÉKE.

Közlő: **Csontos János.**

A »Magyar Könyvszemle« legutóbbi füzetében kilátásba helyeztem azt, hogy a Jordánszky-codex győri töredékét, melyet Dr. Szombathy Ignác, reáltanodai tanár úr a »Hazánk« f. évi márczius 8-iki számában Csemez József, főigazgatósági tollnok úr könyvtárából hozott legelőször napfényre, s melyet a Nemzeti Múzeum könyvtára ez utóbbinak szivességből beható vizsgálat alá vett, a jelen füzetben fogom részletesen ismertetni.

Ime beváltom ígéretemet, s számot adva a vizsgálat eredményéről alább egész terjedelmében közlöm a töredék bibliographiai leírását.

Előrebocsátom, hogy a töredéket, miután megszerzése iránt a Magyar Nemzeti Múzeum- és a M. T. Akademiával folytatott tárgyalások eredményre nem vezettek, Simor János bibornok-prímás ő Eminenciája 300 forinton szerezte meg az esztergomi főegyházi könyvtár számára, hol tudvalevőleg a Jordánszky-codex zöme őriztetik, de melyből a töredékben foglalt levelek ekkorig hiányoztak. Félszázadot meghaladó lappangás után visszakерültek tehát az elveszettnek hitt levelek az anyacodexhez, az egyik gyűjtő mostoha oeconomiáját, mely a codexet megcsonkította, jóvá tette egy másik gyűjtő bőkezősége, mely a megkerült töredéket irodalmunknak visszaszerelte. s ma már legnagyobb részében kiegészítve birjuk azon magyar nyelvemléket, mely irodalomtörténetünknek Mózes öt könyvét a középkorból egyedül föntartotta.

A töredék sorsa tehát véglegesen biztosítva van.

Mivel azonban az, mit az irodalombuvár a homályból napfényre hozott, az irodalomtörténet közkinsévé vált, mi, hogy ezen töredék iránt az érdeklődést szélesebb körben felkeltsük, s mó-

dot nyújtunk a Jordánszky-codex még hiányzó, esetleg az ország valamely gyűjteményében lappangó, leveleinek felkeresésére és összehasonlítására, a vizsgálat alkalmával hivatásunkból folyó kötelességünknek tartottuk a töredék 46 lapjából a három legjellemzőbbet, a raudnitzzi Lobkovitz-codex mintájára, lefényképeztetni s ezeket ismertetésünk megvilágításául a mellékelt fénynyomatu táblákon eredeti nagyságban bemutatni.

Szolgáljon e három lap buvárainknak buzdításul arra: hogy a régi magyar nyelvemlékek jegyzéke irodalomtörténeti kézikönyveinkben még koránt sincs egészen kimerítve, s hogy a hazai és külföldi gyűjteményekben eszközrendszeres kutatásokból ez irányban még szép eredményeket várhatunk. De térjünk a töredék ismertetésére.

Azt már említettük, hogy e töredék nem más mint a Jordánszky-codex csonka elejének kiegészítő része. Áll pedig ivrében egy számozatlan és 22 egykoruan számozott, összesen tehát 23 beírt papírlévléből, melyek a szentírás vulgata szövege előtt állani szokott proömiumokból egy proömiumtöredéket, szent Jeromos levelét és egy egész proömiumot, a szövegből pedig a Genesis legnagyobb részét és az Exodus első két fejezetét foglalják magukban.

A Jordánszky-codex tényleges kiegészítéséhez hiányzik tehát még az 1-ső és 2-ik számozott levél, melyek a Jankowich gyűjteményéből a Magyar Nemzeti Múzeumba kerültek, továbbá a 4., 26. és 27-ik számozott levél és a számozatlan levelekből, (hol a szöveg előtti előbeszédék és magyarázatok szoktak állani) egy levél kivételével mind.

Fognak-e valaha e hiányzó részek az anyacodexhez még visszakerülni, azt előre meg nem határozhatjuk, de a győri töredék felderítése után lehetetlenségnek nem tartjuk. A bibliographiában a »habent sua fata libelli«-nek leghihetlenebb példáival találkozunk: egy becses kéziratnak gyűjtők általi szétदारabolása és szétदारabolt kéziratnak ismét együvé való összeillesztése éppen nem tartozik a lehetetlenségek közé.

Így lett szétदारabolva a Jordánszky-codex is, mely mint tudva van, eredetileg a nagyszombati Clarissa-apáczáké volt, honnét a szerzetnek 1782-ben történt eltöröltetése után Fába Mátyás, esztergomi főkáptalani jegyző birtokába került, ki azt

1820-ban Jordánszky Elek esztergomi kanonoknak elajándékozta. Ennek 1840-ben történt elhalálása után a codex az esztergomi főegyházmegyei könyvtárra szállt, hol mai napig is őriztetik.

Mikor és melyik birtokos alatt szakították ki a győri töredéket az anyacodexből, azt pozitív adatok hiányában biztosan meg nem határozhatjuk. Valószínű azonban, hogy mikor a codex Jordánszkyhoz került, a töredék már hiányzott belőle.

E kérdés nagyobb megvilágítására felemlítjük a következőket: A Jordánszky-codexről irodalmunkban legelőször Gyurikovics Gy. a »Tudományos Gyűjtemény« 1833-iki folyamában (XII. k. 102. lap.) tesz említést,¹⁾ hol anélkül, hogy bibliographiai állapotát tüzetesen ismertetné, közli az Exodus 13-ik fejezetének 17-ik versét annak bizonyosságául, hogy itt az eredeti szövegben előforduló »philisteusok« a magyarban »jászokra« vannak fordítva. Ő tehát ez időben a codexet tanulmányozta. Említi, hogy a codex eredetileg a nagyszombati Clarissa-apáczáké volt, hogy Jordánszky Elek Fába Mátyástól 1820-ban szerezte meg, hogy a XV. század végén vagy a XVI. század elején iratott, és az ó-testamentum néhány részének fordítását foglalja magában; de hogy teljes-e vagy csonka, arról egyetlen egy szót sem szól.

Utána Szlemenics Pál, pozsonyi tanár s akadémiai rendes tag 1834-ben már a Jordánszky-codex lemásolásával foglalkozik. Az általa készített másolat 1 ső kötetében²⁾ az előlevélen olvasható, (Pozsonyban kelt) feljegyzéséből megtudjuk, hogy a codex eredeti szövege 1516 és 1519-ben másoltatott,³⁾ és hogy az erről a tulajdonos engedelmével vett másolat 1834. júl. 26-án már készen volt. Megtudjuk továbbá azt is, hogy a mostani tulajdonos a codex első lapjára sajátkezűleg latin nyelven feljegyezte, hogy a könyv eredetileg a nagyszombati Clarissa-apáczáké volt, honnan 1782-ben a rend eltöröltetése

¹⁾ Volf György: Bátori László és a Jordánszky-codex bibliafordítása. Budapest 1879 4 l. — Értekezések a Nyelv- és Széptudományok köréből VII. kötet. X. sz. 1879.

²⁾ A. M. T. Akadémia kéziratárában.

³⁾ A M. T. Akadémia 1836-iki évkönyvében Szlemenics felsorolva a codex tartalmát megjegyzi, hogy a bírák könyve végén 1519 és János evangéliumának végén 1516. évszám olvasható.

után Tekintetes Fába Mátyás, esztergomi főszentszéki jegyző birtokába jutott, kitől ő 1820-ban Május 29-én ajándékba kapta.¹⁾

Szlemenics tehát Gyurikovicsnál már egy lépéssel tovább ment s feljegyzéseiben a Jordánszky-codex bibliographiai állapotról, provenienciájáról és lemásoltatásáról elegendő támpontot nyújtott a buvárnak. Az ő másolatából tudjuk meg először egész biztosan, hogy a Jordánszky-codex a 28. levéllel kezdődik, az első huszonhét levél és a szöveg előtti levelek hiánya tehát ekkor lép fel először positiv alakban előtérbe. Megjegyzem még, hogy a másolat ugyanezen kötetében egy másik lapon még Gyurikovicstól és Döbrenteitől vannak feljegyzések, melyekben az első 1834. augusztus 1-én pozsonyi kelettel bizonyítja, hogy a másolatot az eredetivel pontosan összehasonlította, a második pedig, hogy azt 1834. augusztus havában átvette. A Jordánszky-codex másolata tehát ekkor már a M. T. Akademia birtokában volt. Azon körülmény, hogy Szlemenics és Gyurikovics feljegyzéseiket Pozsonyban keltezik, valószínűvé teszi azt, hogy a codex másolása és összehasonlítása Pozsonyban történt, hol a két tudós hivatalos állásánál fogva állandóan lakott, s hol az összehasonlítást másolás közben is megtehették; különben nem képzelhető, hogy a két vastag 4-edrétű kötet másolatot július 26-tól augusztus 1-ig egy hét alatt összehasonlíthatták volna.

Így indult a dolog, midőn Jankowich Miklós 1834-ben az »Egyházi Folyóirat« IV. füzetében²⁾ a Jordánszky-codexről szóló ismertetését közrebocsátotta.

Ő a codexet a Báthory-féle bibliafordítás másolatának tartja, s mondhatnók irányzatos okoskodással állítja, hogy az az elefánti pálos kolostorból került a Nagyszombatba telepedett

¹⁾ Volf György szerint a Jordánszky által a codex 1-ső lapjának alsó szélére sajátkezűleg irt feljegyzés eredeti latin nyelven így hangzik: »Librum hunc post abolitum A. 1782. Conventum Clarissarum Tirnaviae per se obtentum donavit mihi die 29. Maji 820. Splis D. Mathias Fába Notarius V. Capli Strigon. A. J. (Alexius Jordánszky m. p.) E.M.S.C. Sub Custos.«

²⁾ 89—93 l. »Biblia tudniillik a szent írás külön és eredeti magyar fordításainak öt példái« című értekezésében.

pálosok s ezektől Fába Mátyás birtokába. A codex bibliographiai kiállításáról azt írja: »három hüvelyknyi vastag s kisebb folioban tömött papiroson valószínűleg a XV-ik század második felében másoltatott, és Mózes öt könyvét és az ó-testamentumnak egy-két historikus és egy néhány prophetikus könyveit tartalmazza.«

Azt mondja továbbá, hogy a kézirat »már Fába halála után, minekelőtte Jordánszky püspök pártfogó szárnyai alá juthatott volna, a vak tudatlanság által mind elején, mind a végén megcsonkított és megkopasztatott.« Elismeri, hogy Gyurikovics a codex provenienciáját tőle különbözőleg állítja, de »én« ki a magyar litteratura legjelesebb emlékének t. i. ezen codexnek első leveleit birom, itt kinyilatkoztatott tudósításomat is ugyanattól a kitől a ritkaság említett részét nyertem, melyhez ragasztva figyelmeztetésemet,« a fordítást ezentúl annál inkább Báthorynak tulajdonítom stb.

Hogy mikép jutottak e codexből a Genesis első levelei Jankowich birtokába, erről ő maga ugyanezen czikkében így ír: »Hozzám valóban reménytelen úton — Nagyszombat városát illető régiebb magyar nyelven írt levelekkel jutottak Mózes könyveinek (Genesisnek) vagyis a szent Bibliának két első levelei.«

Arra nézve, hogy a Jordánszky codex csonka eleje melyik levéllel kezdődik, Jankowich így nyilatkozik: »A Méltóságos püspök kézírata csak a 40-ik lapon kezdődik — így 36 lapjai immár örökre elenyésztek, ha valamely nagyszombati tudósabb kézbe a jobb szerencse által véletlenül nem jutottak.« Így adja elő Jankowich 1834 ben a codex bibliographiai ismertetését.

Meg kell itt jegyeznem, hogy a codex azon két levelét, melyek Jankowich birtokában voltak, 1834 ben Szalay László lemásolta, s másolata a Jordánszky-codex másolatában a M. T. Akademia kéziratai közt őriztetik.

Horvát István, ki »a magyar nyelv régi maradványai« című értekezésében a Jordánszky-codexet a Tudományos Gyűjtemény 1836-ki folyamában ismertette, (III. 114 l.) bevallja, hogy magát a codexet nem látta, de Szlemenics nyomán állítja, hogy

az 1516. és 1519-ben másoltatott és hogy elejéről Jankowich szerint 40 lap vagyis 20 levél hiányik. Nagy-Elefánti provenienciájáról azonban Jankowich állításával szemben megjegyzi, hogy Ányos Pál »Báthory László magyar bibliájának kéziratát az elefánti monostor könyvtárában, a szerzetes rend szétosztatása előtt már siker nélkül kereste.« Ez alkalommal közli Horváth a Jankowich tulajdonában levő töredék után a Jordánszky-codex 1-ső levelének hasonmását.

Toldy Ferencz ¹⁾ a Jordánszky-codex ismertetésében némelyekben Szlemenics s némelyekben Jankowich álláspontját fogadja el. Ő a codexet a Báthory-féle bibliafordítás másolatának tartja, melynek ó-szövetségi könyvei a birák könyve után olvasható évszám szerint 1519-ben, az új szövetségéi pedig, mint a János Evangeliuma végén levő évszám mutatja, 1516-ban készültek, s mely a nagyszombati clarissa apácák 1782-ben történt eltöröltetése után Fába Mátyás s ettől Jordánszky Elek tulajdonába jutott. Elmondja, hogy elejéről 20 levél hiányzik, melyekből kettő Nagyszombatban Jankowich birtokába került, és hogy a végén csonka. Tartalmazza: Mózes II. könyvét a VI. r. 7. versétől kezdve, s a III., IV. és V. könyvét, Józsuá könyvét, a birák könyvét, a négy evangelistát, az apostoloknak járásáról való könyvét, az apostoloktól irt epistolákat (úgynevezett canonicus levelek) és sz. János evangelista látásáról való könyvét; de hogy melyik levéllel és fejezettel szakad meg a codex, azt boldogemlékü tudósunk nem említi.

Mindezeknél alaposabban tárgyalja a Jordánszky-codexet: Volf György, ki »Bátori László és a Jordánszky-codex Bibliafordítása« című nagy tárgyismerettel irt értekezésével ²⁾ lényegesen hozzájárult az e kérdéstről irodalomtörténetünkben a kritika rovására létező téves nézetek tisztázásához. Reánk nézve értekezésének csak azon része tartozik, mely a codex bibliographiáját tárgyalja, s melyből megtudjuk, hogy értekező a codexet

¹⁾ A Magyar Nemzeti Irodalom története. Pest 1862. II. kötet. 87., 104–106 l.

²⁾ Budapest 1879. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. VII. köt. X. sz.

átvizsgálta, s azt elején csonkának találta; és pedig hiányzik belőle 27 levél, mert a 28-ik már meg van a codexben, a végén azonban sem »megkopasztva«, sem megcsonkítva nincsen. Iratási esztendejéről és provenienciájáról egészen úgy nyilatkozik mint Szlemenics, s teljes szöveg szerint közli Jordánszky-nak a codex 28-ik, (akkoriban első) levelén levő főntemlített feljegyzését. Ő az utolsó, ki a codex beható vizsgálatával foglalkozott.

Mindezen ismertetések egybevetéséből azon következtetésre jutunk, hogy a Jordánszky-codex vizsgálatával saját vallomásuk szerint tulajdonképen csak Gyurikovics, Szlemenics és Volf foglalkoztak; a többiek közül Jankowich okoskodásaival s Toldi tévedéseivel azon benyomást teszünk ránk, hogy a codexet nem látták; Horvát István pedig maga bevallja, hogy nem láthatta.

Ha most mindezekből levonjuk a tanulságot, feltűnik mindenekelőtt Gyurikovics felületessége. Ő mint tudós és szakértő gyűjtő illetékes volt a codex alapos megvizsgálására, mégis ennek csonka voltát egészen elhallgatta, holott mint Volf György úr szivességéből tudom, Jordánszky a codex számozott 28-ik levelére még azt is feljegyezte, hogy elejéről 27 levél hiányzik. Feltűnő továbbá, hogy Gyurikovics 1834. aug. 1-én a codexet Szlemenics-csel másodszor átvizsgálta s újból meggyőződött annak állapotáról, s még sem vette észre az elején létező hiányt, hanem közönyösen minden észrevétel nélkül tűrte Jankowich téves állításait, hogy a codex elejéről 20, illetőleg 18 levél hiányzik; s tartózkodó állásából akkor sem lépett ki, mikor e tévedést Horvát István is átvette. A codex tartalmát is csak igen futólagosan említi. Általában mi Gyurikovics egész eljárását igen discretusnak találjuk, mely azon benyomást teszi ránk, mintha leplezni akarna valamit, s többet elhallgat mint a menyit mond.

Egészen másképen vagyunk Jankowich-chal. Ő ellenkezőleg nagyon is sokat tud a codexről. Mindenről vannak adatai. Csak-hogy találóan mondja Volf, hogy ezek: »hol hézagosa, hol bizonytalanok, hol pedig egyenesen valótlanak.« Ő benne a tudós a gyűjtővel igen sokszor ellentétbe jött; s míg tudományos dol-

gozatai széles történeti, irodalomtörténeti s főleg bibliographiai ismeretekről tanuskodnak, addig azon feljegyzései, melyeket mint gyűjtő gyűjteménye nevezetesebb ritkaságairól hagyott hátra, sok érdekes jegyzet mellett valótlanságot is tartalmaznak, sokszor irányzatosak — s a kritikát nagyon kihívják. Ezeket mindig óvatosan szoktuk fogadni. Így vagyunk a Jordánszky-codexről szóló ismertetésével is.

Ebben Jankowich először: minden áron be akarja bizonyítani, hogy a Jordánszky-codex nem más mint a Bátori-féle bibliafordítás másolata, másodszor pedig leplezni akarja, hogy a nála levő első két levelet kitől szerezte. Az elsőre azért van szüksége, hogy a saját töredékének becsét emelje; a másodikra, hogy a nagy kincset valahogyan el ne veszítse.

Ezért ignorálja aztán Jordánszkynek ismert feljegyzését a codex provenienciájáról, hanem hallomás után új combinációt hoz forgalomba, s Elefántra és Buda sz. Lőrinczre származtatja a codexet. Ignorálja azt is, hogy a codex iratási esztendeje t. i. 1519. és 1516. a szövegben ki van téve, hanem váltig állítja, hogy az iratási idő a XV. század második felében keresendő. Jordánszky feljegyzésében megmondja, hogy a codexet Fábától kapta, és hogy elejéről 27 levél hiányzik, Jankowich tudni véli, hogy a hiányzó levelek Fába halála után veszték el, és pedig szám szerint 20, illetőleg 18. Ez utóbbi tévedését azonban a saját kézirat-gyűjteményéről készített latin jegyzékében ¹⁾ akkép igazítja helyre, hogy a Jordánszky-codex elejéről 25 levél hiányzik. (Ab initio 25 folio mutilatus.)

‘Hogy Jankowich a Jordánszky-codex első két levelét gyűjteménye számára meg tudta szerezni, azon épen nem csodálkozunk. Nagyszabásu gyűjtő volt, ki gyűjteményét európai hirre emelte, s kinek a hazában és a külföldön mindenütt voltak összekötöttetése. Azt is megtudjuk magyarázni, hogy mért hallgatja el, hogy kitől és milyen körülmények között jutott a két említett levél birtokába, — de talány előttünk az, hogy mért hallgatott velök egész 1834-ig és mért szólt rólok először csak akkor, mikor a szólásra Gyurikovics által mintegy provocálva volt?

¹⁾ Cod. MSS. Lat. fol. 39, a Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Nekem úgy látszik, hogy Jankowich a Jordánszky-codex sorsáról igen is jól volt informálva. Tudta jól, hogy miként lett az megcsonkítva — s tudhatta azt is hogy a birtokában levő leveleken kívül létezik még valahol egy más töredék. Ide látszik célozni, midőn mondja, hogy a codex elejéről való levelek elenyésztek »ha csak valamely nagyszombati tudósabb kézbe a jobb szerencse által véletlenül nem jutottak.«

Ha azonban ennek daczára a csonka részből két levélnél többet szerezni nem tudott, ez azt mutatja, hogy oly akadályokba ütközött, melyeket leküzdeni még ő sem tudott, ki különben mint a nagy gyűjtők általában scrupulosus épen nem volt.

Hogy a Jordánszky-codex sorsát ismerhette, valószínűvé teszik gyakori érintkezései Nagyszombattal, hol, mint a Nemzeti Múzeum könyvtárában levő gyűjteménye mutatja, több becses kéziratot szerzett; így 1801-ben itt vásárolt 40 aranyon egy fényes kiállítású Aretinus-codexet melyről jegyzeteiben mondja: »fuit mihi anno 1801. tanquam cimelion Bibliothecae Corvinianae Tyrnaviae a 40 # oblatas. ¹⁾

Feltehetjük tehát, hogy ily kirándulások alkalmával Jankowich magát a Nagyszombatban létező ritkaságokról alaposan tájékoztatta, s több mint valószínű, hogy figyelmét a Fába birtokában levő magyar biblia sem kerülte ki.

Ez utóbbi feltevésünk mellett elég felhoznom azon körülményt, hogy e bibliából az első két levelet már akkor birta, mielőtt az Jordánszky birtokába került volna.

Nem mondja ugyan Jankowich, hogy mely időtől fogva bírja a két levelet s így nem tudhatjuk, valjon a győri töredékkel egyszerre vagy pedig külön lettek-e azok az anya-codexből kitépve, de miután Jordánszky a codex 28-ik levelére azt jegyezte fel, hogy azt Fábától 1820 máj. 29-én kapta és hogy elejéről 27 levél hiányzik, el kell fogadnunk azt, hogy a codex már mielőtt az ő birtokába jutott, mindenesetre pedig mielőtt a feljegyzést rávezette volna, csonka volt. E feljegyzés alapján a

¹⁾ Cod. MSS. Lat. quart. 395, a Nagy Ist.-féle gyűjtem. a Nemzeti Múzeum könyvtárában.

a codex megcsonkításának idejét csak 1820 előtt lehet keresnünk, bár arra alig van kilátás, hogy a megcsonkítónak nyomára akadjunk.

Azt azonban constatalhatjuk, hogy a Jankowich-féle és a győri töredéket erőszakkal szakították ki az anyacodexből; s a kitépett levelek szélein tapasztalható csonkítások még arról is tanuskodnak, hogy az ismeretlen csonkító a művelet végrehajtásánál még kést sem használhatott, hanem csak kézzel tépte ki a leveleket, úgy látszik tehát, hogy a munkához sok ideje nem volt, hanem felhasználta a legelső kedvező alkalmat s a codexből annyi levelet tépett ki, a mennyit egy fogásra egyszerre markolhatott. Hogy pedig zsákmányául éppen a codex elejét, hol a hiány legszembetűnőbb és nem a közepét, hol az kevésbé észrevehető, választotta, ez arra enged következtetni, hogy tettét oly routinirozott gyűjtő befolyásolta, kinek tudomása volt arról, hogy az akkor ismert régi magyar nyelvemlékek között, ezen codex az egyedüli, mely a szentírás ó-szövetségi könyveinek magyar fordítását legteljesebben foglalja magában, s így tudta azt is, hogy annak elejéről, Mózes első könyvéből néhány levél birása a gyűjtőre nézve legtöbb becsessel bir azért, mert a bibliának éppen ezen része régi magyar nyelvemlékeinkben egyáltalában nincs meg.

De bármily motivumok működtek közre a Jordánszky-codex megcsonkításánál, ma, midőn azt a győri töredék megszerzése által legnagyobb részben kiegészítve tudjuk, irodalomtörténetünk érdekében sokkal jobban örvendünk az annyi időn át elveszítettnek hitt és most megkerült töredéknek, hogysem megcsonkítására vonatkozó combinációinkat még tovább fűzzük. Mellőzük vándorlási történetét is, mely iránt megbízható adataink nincsenek, hanem áttérünk részletes ismertetésére.

* *

A Jordánszky-codex győri töredéke, mint említettük, ivrétben egy számozatlan és 22 egykorúan számozott, összesen tehát 23 teljesen beirt papirlevélből áll. Magassága 28, szélessége 21 centimeter. Tartalmazza: a számozatlan levélen a proëmiumokat, a számozottakon pedig a Genesist a IV. fejezettől kezdve végig,

és az Exodus első két fejezetét. A szöveg íratási esztendeje a leveleken kitéve nincsen, mivel azonban az anyacodexben a bírák könyve után 1519 évszám olvasható, nagyon valószínű, hogy ezen töredék is, mely az ó-szövetség elejét képezi, szintén ezen időben készült. Az írás jelleme: góth minuscula, mely mindinkább a cursiv felé hajlik; vonásai és ductusa után ítélve úgynevezett átmeneti írás,¹⁾ melyet ép úgy lehetne a XV. század végéről, mint a XVI. század elejéről valónak tartani, ha az íratási év az említett helyen kitéve nem volna.

Így magyarázhatjuk Gyurikovics és Jankowich tévedéseit, kik a Jordánszky-codexet XV—XVI. századnak tartották, mivel a kitett íratási év kikerülte figyelmöket.

Az írás beosztására nézve a győri töredék átalában kéthasábos, s csak a számozatlan levél első lapján foly egy hasábon. A szöveg csinosan, de hibásan van írva; a rubricator az egészet gondosan kifestette, s itt-ott szórványosan javításokat is tett. Egy hasábra átlag 49 sor esik. A fejezetek vörös felirásokkal és kék, vörös vagy zöldsínű initialékkal kezdődnek. Mindössze 43 nagyobb kezdőbetű van a töredékben, egytől egyik uncialis formában. Említést érdemel az is, hogy minden hasáb tekintet nélkül arra, valjon kezdet-e vagy folytatás, nagy írott betűvel kezdődik. Ternio- vagy custos-jelzések nincsenek a töredékben. A levelek miniummal vannak számozva, és pedig római számjegyekkel. Minden levél első lapján, a második hasáb fölötti szélen rá van vezetve a folium szónak első három betűje és a megfelelő levél szám, például: fol. III., fol. V., fol. VI. s így tovább egész fol. XXV-ig. Ez egykorú számozást mi is elfogadjuk, s ismertetésünkben mindig erre fogunk hivatkozni.

Az egykorú számozáson kívül a levelek felső szélein rubrumban még ezen egykorú felírás jön elő: »Genesiskenywe« és pedig úgy, hogy a »Genesis« szó rendesen a levél második lapjára, a »kenywe« pedig a levél első lapjára esik.

¹⁾ Az átmeneti írás leginkább egy század végén és más század elején fordul elő, s egyike azon írásoknak, melyeket, (mivel egy másoló iskola írásbeli jelleme körülbelül 20—30 év alatt alig változott) ha évszámmal jelölve nincsenek, egész praecisioval meghatározni föltte nehéz.

A töredék különben elég jó karban van. Levelei ugyan a nedvességtől sok helyütt vízfoltosak, de legnagyobb részt épek, s a szöveget majdnem sértetlenül fűntartották. Csak az 5-ik levél jobb szélén ejtett az erőszakos kiszakítás a szövegen némi csorbát, hol az utolsó sorok elejéről a kezdőszókat többnyire megcsonkította. Félig be van hasítva a számozatlan levél is, melyet újabban fehér papírszalaggal ragasztottak be, de a szakítás a szövegnek nem ártott. Hasonlóképen érintetlenül hagyták a szöveget azon csonkítások is, melyek csak a töredék tiszta papírszéleit sujtották.

Megemlítem még, hogy a leveleken két helyütt vörös, kék, zöld és sárgaszínű lombozatos diszítések vannak, melyeknek azonban, kezdetleges kivitelök miatt, csak műveltségtörténeti becsök van. Sem a másoló, sem a rubricator neve a leveleken kitéve nincsen.

Áll pedig a töredék egy számozatlan levélből, továbbá a III. és a IV—XXV-ig terjedő számozott levelekből.

A számozatlan levél, a Jordánszky-codex előleveleihez tartozik, s nem más mint a szentírás vulgata szövege előtt állani szokott előszónak (prologus) utolsó levele (folium). Ezzel indul meg a töredék.

Hány ilyen levél előzhette meg a szöveget, helyesebben hány levélből állott a prologus, azt biztosan meg nem határozhatjuk. Erre nézve a XV. századi kézirat- és nyomtatott biblia kiadások nyújthatnak némi támpontot. Így azt sem tudhatjuk egész biztonsággal, hogy a töredék prologusából hány levél hiányzik még voltaképen.

A számozatlan levél szövege az első lapon egy prömium végső soraival kezdődik ekképen: »Zÿz emle kÿnek hw sÿrÿa. wal eelnek mÿnd az Zentec kÿk zent zeretethben eelnec te vağ mÿnden zyweknek gheryedetes vÿlagossaga kÿk naponked te zep zynedet kÿwansagal neezÿk Te vağ mÿnden teghed zeretho gondolkodó aÿotozo es kÿwansagal kereso lelkeknek eresseghe es ÿdwessegre menendo vota Te vağ kÿ myndent az menyekre vonzaz es ez halando wÿlagthwl el zakasztaz. Te kÿ minden vezedelemthwl meg mentez ez mÿnden ÿstenÿ yokkal eremekkel meg elegheÿtez kÿth agyon nekwnk attÿa fyw zent lelek erek. kwl erekke Amen.«

Ezután ugyanott szent Jeromos levele következik, mely a lap hátralevő részét egészen igénybe veszi s a következő felírással bir.

»Bodogsagos zent Jeronimus doctornak Epi-stolaŷa Moises prophetanac ewth kenwenek Aŷan-lasaroleg Jambor pispek barattŷanak.«

Eleje: »TE kŷwansagos leweledet eremesth vettem oh zere-the baratom desiderŷ, kyben kerz hog en Moises proffetanak kenweth kŷ eellenew alat hŷwattatŷk pentatewcon sido zorol deakŷ nelwre valtoztatnam, ŷollehet ŷghen vezedelmes dolog leg en és az en ream vgato nelwesekthwl sok bantasom leg en: kŷk azt kŷltŷk hog az reghŷ hethwen maŷarazo doctorokat, ez en wyonnan valo maŷarazasomal el akarom foŷtanŷ es reken-tenŷ« stb. Vé ge: »Meeg es kerlek koŷonsegel kŷ ezt Irom seghe-hetek igr ymaczagwal amen.« (Lásd ezen lap hasonmását első mellékletünkben a füzet végén.)

A számozatlan levél második lapja kéthasábos s kezdetle-ges kiviteli kék-, vörös-, sárga és zöldszi-nŷ lombozatokkal van diszítve. Különösen az alsó lapszelen és a második hasábon levő diszítés jellemzŷ. A festésnek mŷtörténeti becse nincs en, de mi-veltségtörténeti szempontból érdekes.

Az első hasáb homlokán fekete tintával »Aliud prohemium« felírás olvasható, mely a második bevezetést jelzi. Ez az első hasá-bot egészen igénybe veszi. Kez de te: »Az vr Istennek zent ma-lattŷa mŷat el kezdet ken'nek nŷlvaban valo bel ŷktatasara meg kel thvdnwnk. Mert Moises proffetanak csak ewt kenwe vaŷon es leelettetŷk Istenŷ zent akaratnak ŷwendŷ ŷdŷknek es dolgok-nak abrazaŷtŷknek ŷsmeretŷre« stb. Vé ge: »az reghŷ zent attŷyak-nak ŷgeeretŷ es fogadasa zerent Amen.« Mindjárt ezután vörös-ben: »Moyse-snek elsew kenywe« felírás következik, mely a hasáb utolsó sora.

A második hasábot féligr színes diszítés foglalja el, míg a másík felét: »In principio creavit deus celum et terram« kez-detŷ latin szöveg egészen »congregentur aque que sub celo sunt in locum unum et appareat arida« versigr veszi igénybe. Ezzel a számozatlan levél tartalma ki van merítve. (Lásd a második mŷmellékletet.)

A számozatlan levél után a III-ik számozott levél következik, mely a töredék legelső számozott levele.¹⁾ Itt kezdődik a tulajdonképeni szöveg a Genesis IV. fejezetének folytatásával, s megszakad a XXV^b levélen az Exodus második fejezetének közepén.

Könnnyebb áttekintés végett adjuk a töredék tartalomkimutatását a szöveg fejezetei szerint a mint következik, megtartva mindenhol a fejezetek eredeti inscriptióit.

Megjegyzem még, hogy a fejezetek a levelek hasábjain szorosan egymás után következnek, s az egyik fejezet utolsó sorát nyomban a másik fejezet inscriptiója váltja fel.

A III.^a levél tehát a negyedik caput folytatásával veszi kezdetét az első hasábon eme szavakkal: »Ký megh nýtaa hw zaÿat es be fogadaa te atýadffýa- nak weereeth.« Végződik e caput a 2. hasáb 7. sorában ezen mondattal: »Ez kezdee wr ýstennek neweet hýwnýa.

»Ewted Caput.«

Kezdősorai: »EZ ymaran adam nemzethseegeenek kenýwe« stb. Végződik a III.^b levél. 1. hasábjának közepén túl e sorokkal: »Noe kedegh mýkoron ýmaran ewth zaaz eztendps vona, zýle három ffýakat, kyknek newok Sem, Kam es yaffeth.«

»Hatod Caput.«

Kezdősorai: »MJkoron azerth megh keztenek vona sokas swlný emberek.« stb.; ezen caput betölti még az egész második hasábot, hol »es egy senghný legýen magassaga« szavakkal megszakad. E caput vége tehát, valamint a következő 7. és 8. caput egészen, és a 9. caput eleje, melyek az eddig még lappangó vagy elveszett, IV. levélen voltak, hiányzanak. A IV-ik levél tehát a töredékben nincs meg.

Az V.^a levél a 9. caput következő soraival kezdődik:

»Mýkeppen mýnd az zólddellew fyweketh myndeneketh nektok attam« stb.

¹⁾ Az I. és II. levél mint már említettem a Jankowich gyűjteményéből a Nemzeti Múzeumban vannak.

Végződik ugyanezen Va levél 2. hasábjá közepén túl e sorokkal: »Es teleenek mynd hw napyaý kylencz zaaz ewthwen esztendõre es mwleek kýwe hw nagy jó veensegheben.«

»Týzed Caput.«

Kezdõsorai: »Ezek azerth Noe ffyaýnak nemzethseghý Sem Kam es ýaffeth.« Végződik az Vb levél 1. hasábjának vége felé következõleg: »ezekbõl zarmazanak el mynden nemzethseghék ez feldnek zýneen az ýyz õzõnnek vtanna.«

»Tyzen eeggýed Caput.«

Kezdõdik ekképen: »VAla kedegh az niep mynd ez egheez felden ég nýelwõ« stb. Végződik a VIa levél 1. hasábjának 19. sorában eme mondattal »es vgýan oth kýwe mwleek aran newo varasban.«

»Tyzen ketted Caput.«

Kezdõsorai: MOnDa azert wr ýsten Abramnak Mený ký ez the feldedbõl« stb. Végződik a VIa levél 2. hasábjának vége felé e sorokkal: »es paranczalwan ffaraho ky keseereek hwet hw yozagawal.«

»Tyzen harmad Caput.«

Kezdõdik ekkép: »JEwe kýwe azerth Abram egyptomból« stb. Vége a VIb levél 2. hasábjának 7. sorával. Befejező mondata: »es oltarth zerze oth wr ýstennek.«

»Tyzen Neegyed Caput.«

Kezdõsorai: »LEn azonkezben hogy tamadanak ffel az pogan kýralýak Negýen« stb. Végződik a VIIa levél 1. hasábjának 17. sorában eme mondattal: »Az nepeknek rezõknel kýk kýk en welem ýettenek.«

»Týzen ewted Caput.«

Kezdõsorai: ENek wtanna zozath yewe wr ystenttwl« stb. Végződik a VIIa levél 2. hasábjának közepén túl e sorokkal: »nemzetednek adom ez feldeth egyptomnak výzeetwl foghwa, az nagy ewffratenek výzeeyglen.«

»Tyzen hatod Caput.«

Kezdősorai: »SAráy azerth Abramnak felesseeghe nem ghozoth vala meegh magzath.« Végződik a VII^b levél 1. hasábjának alulról 5. sorával. Befejezése: »keth negýwen ghash eztendeý vala Abram mýkoron agar zýlee hwneký ýsmaelth.«

»Tyzen heted caput.«

Kezdősorai: »MJkoron azerth kylenchwenkylencz esztendos kezdet vona Abram leennyý« stb. Végződik a VIII^a levél 1. hasábjának vége felé e sorokkal: »mykoron mynd ghaza neepevel es hozýa tartozokkal kernýwl mefelteteenek

»Tyzen Nyoltzad Caput.«

Kezdősorai: »NEky ýeleneek azerth wr ýsten Mambrenek wolgýeeben« stb. Végződik a VIII^b levél 2. hasábjának elején e sorokkal: »Abraham kedeegh esmegh helyeere teree.«

»Tyzen kylentz Caput.«

Kezdősorai: »JEweenek azerth keth Angýalok Sodomaban estwe felee« stb. Végződik a IX.^a levél 2. hasábjának vége felé e sorokkal: »ký leen az amonitaknak attýok matwl foghwa «

»Hwzad caput.«

Kezdősorai: »SArat ez azerth latogata megh wr ýsten mýkeppen megh ýgyeertte« stb. Vége a IX.^b levél 2. hasábjának sorával eme mondattal: »es veen felesseeghet hw annýa neký egyptomnak feldeerel.

»Hwzon egy Caput.«

Kezdősorai: »ANnak vtanna egy kewes ydew el mwlván keserttee megh wr ýsten Abrahamot« stb. Vége a X.^a levél 1. hasábjának közepén túl e sorokkal: »Megh teree azerth Abraham hw zolgaýhoz, es meenenek eegýetembe Berssabenak varasaban es ot lakozanak.«

»Hwzon kettöd Caput.«

Kezdődik a X.^a l. 1. hasábjának vége felé a 12. sorban alulról e sorokkal: »SAranak kedeegh azon kezbe teleek zaaz hwzon

heeth eztendev« stb. Végződik a 2. hasáb vége felé. Végsora: »vala Abrahamnak ereksseghwl hethnek ffýáýtlwl« Ugyanitt olvasható a felírás:

»h w z o n h a r m C a p u t.«

Ezután e hasábon még négy sornyi szöveg következik. — Eleje: »ABraham kedeegh ýmaran veen vala es sok ýdew« stb. Vége a XI.^a l. 2. hasábjának közepén túl e sorokkal: »banattýa törttenth vona hw annyanak halalan tellýesseghel mýnd megh engheztelnee.«

»h w z o n N é g C a p u t.«

Kezdődik a XI.^a l. 2. hasábján e sorokkal: »Abraham kedeegh veen mas felesseeghet maganak,« stb.; végződik a XI.^b l. 2. hasáb 21. sorával imigyen: »kýk mýnd ketten megh bantottaak vala Jacobnak es Rebeca azonnak lelkeet«

»h w z o n e w t h c a p u t.«

Kezdősora: Megh venhedeek azon kezbe ýsaak es megh homalýoswltanak vala hw zemeý.« Végződik a XII.^b l. 1. hasábjának vége felé e sorokkal: »ha Jacob ez feldnek nemzety kózzól veend feleth maganak towabba ne akarok eelnem.«

Ugyan e hasábon van még a:

»h w z o n h a t c a p u t«-ból

még 8 sornyi szöveg. A fejezet kezdete:

»NOzýa híwan azerth ysaak Jacobot es megh áldaa hwtet.« Vége a XIII.^a l. 1. hasáb 14. sorában: »Es mýndenekbol kýketh ennekem adandaz deezmat adok teneked.«

»h w z o n h e e t C a p u t.«

Kezdődik: »MEne el azert Jacob napkelet felee« stb. végződik a XIII.^b l. 1. hasáb 7. sorával így: »es zýle ffyath, es newezee hwtet Judasnak, Es annak vtanna meghalla zýlestwl.«

»h w z o n n y o l t z c a p u t.«

Kezdősora: »Lathwan azerth Rachel hogy meddew vona« stb. Végződik a XIV.^a l. 1. hasáb 14. sorával ekképen: »es

nagy sok Barmaý es ýozagýh leenek, zolgaý zolgalo leaný theweey, ýohaý es zamarý.«

»h w z o n k y l e n c z C a p u t.«

Kezdődik: MIkoron kedegh meg hallotta vona Jacob Laban ffyaýnak zwggodasýt« stb.; végződik a XV.^a l. 1. hasáb vége felé e sorokkal: »Laban kedegh felkelwen azon ecýel megh apolgataa hw fyaýth és leanýt es megaldwan hwketh hw hazahoz teree.« Ugyanitt veszi kezdetét a

»h a r m y n e z a d C a p u t.«

A következő szöveggel: »JAcob kedegh crede el azon wton howa kezdeh vala menný;« végződik a XV.^b l. 2. hasáb közepén e szókkal: »myerth meg ýtötte vona az angyal hw tomporanak taghýat es el ameelth vona raytta.«

»h a r m (i n c) e g y C a p u t.«

Kezdősorai: »FEl emelween azerth Jacob hw zemeýt lataa ýewen hw attýaffýat esawth« stb. Végződik a XVI.^a levél 2. hasábjának 14. sorával következőképen: »és oth olthart zerezwen hýwa hw raytta ýzraelnek eress ýsteneet.« Közvetlenül utána következik a

»h a r m (i n c) k e t h c a p u t.«

Kezdeté: »Azon kőzben kewes ýdew el mwlvan monda vr ysten Jacobnak« stb.; vége: a XVI.^b l. 2. hasábjának közepén túl e sorral: »es temeteek el hwtet Esaw es Jacob hew ffyaý.« Ugyanitt van a:

»h a r m (i n c) h a r o m c a p u t.«

Kezdődik e sorral: »Ezek kedegh Esawnak nemzethseghý« stb. Végződik XVII.^b l. 1. hasáb 9. sorával ekképen: »Lakozek kedeg Jacob kanaannak feldeen. kýn hw attýa es lakozot vala es ezek hw nemzethseghý.«

»h a r m (i n c) N e e g y c a p u t.«

Kezdősorai: »JOfeff mykoron týzen hat eztendő vona. barmot őryz vala hw attýaffyaýwal« stb. Vége a XVIII.^a l. 2.

hasábjának 16. sorában eme mondattal: »az kalomarak adak el Joseffeth egyptomba ffwyffar new (sic) papnak, ffaraho off mestereenek es hadnaggyanak.«

»harm(inc) ewth caput.«

Kezdeté: »Z Alla le azerth Joseff egyptom ba es wr ýsten vala hw vele« stb. mondattal; végződik a XVIII.^b l. 1. hasábjával eme szavakkal: »wr ýsten vala kedeg hw es myndenben ygazgattya az hw wtath.«

»harmýntz hatod Caput.«

Kezdősorai: »Ezek azerth ezenkeppen lewen törteneek hogy azonközben az kýrlnak keth off mesterý vethközneenek« stb. Végződik a XIX.^a l. 1. hasábjának közepén túl e sorokkal: »Az kedegh kýnek ýo zerenghaya leen el felethközEEK hw almanak magýarazo mestereeról.«

»harm(inc) heet caput.«

Kezdődik e sorokkal: »KEth eztendóknek kedegh vtanna Lata almath ffaraho« stb. Végződik a XIX^b levéllel. Vég-sorai: »de meegh kýwól orzaghból es oda yewnek vala gabornerth.«

»harm(inc) nyólc caput.«

Kezdősorai a XX^a levél első hasábjának kezdetén: »MEgh halwan azert Jacob hogy eeledelth arwlnanak egyptomban« stb. Végződik a XX.^b levél 1. hasábjával. Vég-sorai: »howa mentek be vyzýtek ez en veenseghemet nagy banattal poklokra.«

»harmyntz kylench caput.«

Kezdődik a XX.^b levél 2. hasábjával e sorokkal, »Azon közben kezdee az ehseg mynd az egheez földeth eressen gyetrený« stb. Végződik a XXI.^a levél 2. hasábjának vége felé. Vég-sorai: »eenek azert es ýnak hw vele es mynd megh eleghódeenek.«

»Negywen Caput.«

Kezdete: »PARanczola azert Josef hw saffaranak mondan« stb. Vége: a XXII.^a l. 1. hasábjának 7. sorával: »es en atjam nyomorwsaganak býzonsága leegýek.«

»Negýwen egy Caput.«

Kezdősorai: »NEm enýezthetý vala el towabbaa ennenmagat Josef« stb. Végződik a XXII.^b l. 1. hasábjának 17. sorában e mondattal: »el meegýek es megh latom hwtet mýnek elótte mech ckalok.«

»Negywen kett Caput.«

Kezdődik ekképen: »FEl kelween azert Izrael mýnden ýawaval, ýewe az fogadasnak kwtahoz« stb. Végződik a XXIII.^a l. 1. hasábjának közepén e sorokkal: »mert vtállýak az egiptombelýek az Barom paztorokath.«

»Negywen harm(adik) Caput.«

Kezdete: »BE menwen azert Joseff ffaraho kýrlnak eleýbe monda« stb. Vége a XXIII.^b l. 1. hasábjának végén ezen szavakkal: »Ottan Izrael az agý feýe felee fordwla es ymadaa vr ýstenth.«

»Negyween Neegy Caput.«

Kezdősorai: »HOgy ezek megh lettenek vona meg ýzeneek Joseffnek hogy az hw attýa halarra korwlt vona« stb. Végződik a XXIV.^a l. 1. hasábjával ekképen: »kýt ennen magam vettem en fegyweremmel az Amorreosnak kezeeból.« A

»Negywen ewth caput«

a XXIV.^a l. 2-ik hasábjával ezen szavakkal kezdődik: »ELeybe híwan azerth Jacob hw ffýaýth es monda hw nekýk« stb. Végződik a XXIV.^b l. 2. hasábjának 11. sorával imígy: »egýbe teewe hw kezeýt labaýt az agýon es kýwe mwleek es mene hw nepe wtan.«

Ugyanott következik a;

»Negywen hat Caput«

mely a Genesisnek utolsó fejezete.

Kezdeté : »HOgy azt latta Joseff ottan hw attyanak ortzayara esseek« stb.

Vége a XXV.^a l. 2. hasábjának közepén e sorokkal : »es megh keneek hwtet draga kenettel es megh tartaak hwtet egy helyen egiptomba Amen.« Eddig terjed a genesis, a mint ezt az eredeti szöveg következő colophonja jelzi : »Eth vagyon veghe moyses elsew kenyweenek kynek newe Genesis.«

Az ezután következő sorok már az Exodust vezetik be a következő vörös felirással : »Eth kezdetyk el Moysesnek masod Kenywe Elsew Caput.« Ez alatt : »Incipit liber hellesmothoc est exodus.«

A szöveget színes és aranyos initiale nyitja meg, melynek végeiből a lapszélekre kezdetleges kivitelű virág arabeszkok futnak ki. (Lásd a harmadik műmellékletet.) Itt feketében még a következő felírás olvasható : »Ymaran el kezdetyk az Moysesnek masod kenywe ky hellesmothnak az az ky eredeesnek magyaráztatyk.«

Kezdősorai : »Ezek az yzrael ffyaýnak newok kyk mynd fel meenenek egiptomba« stb. Végződik a XXV.^b l. 1. hasábjával ekképen : »vala menee lean azokat megh tartzatok.« A

»Masod Caput«

Kezdődik a XXV.^b l. 2. hasábjával ezen szavakkal : »TAmada ky azert azon kezbe eký ember leuinek hazabol« stb. ; s ugyan ezen levél és hasábon a következő sorral megszakad : »es lataa az hw nyomorwságokat es egy egiptombely eth« stb. Ezzel a töredéknek vége.

Végre megjegyzem, hogy a töredék levelei bekötve nincsenek, hanem kötetlenül abban az állapotban vannak, a mint az anyacodexből történt kiszakítás után voltak.

SOMOGYI KÁROLY ESZTERGOMI KANONOK KÖNYVTÁR-ADOMÁNYA.

A hazai közkönyvtárak száma egygyel ismét szaporodott Ezen, a nemzeti művelődés történetében nem jelentéktelen eseményt egy lelkes férfiú nemes áldozatkészségének köszönhetjük.

Somogyi Károly esztergomi prépost-kanonok mintegy hatvanezer kötetből álló könyvtárát Szeged városának ajánlta föl. És ezzel a tudományossága és jótékonysága miatt egyébkint is tisztelt főpap a Széchenyiek és Telekiek dicsőségének osztályosává lett; a kik a Múzeum és az Akadémia könyvtárának megalapítása által fővárosunkban a tudományos munkásság és a kultúra nevezetes tényezőivé lettek.

És miként ezeknek adományaiban, úgy Somogyi Károly ajánlatában is, nemcsak az adományozott kincs értéke, hanem a szándék és a cél emelkedettsége határozza meg az érdemet.

Somogyi könyvtárának megalakításában is nagy eszme vezérlé. Nem a szegedi katasztrófa és a város rekonstrukciójának nagy erőfeszítései ébreszték föl először lelkében azt a gondolatot, hogy könyvtárát az országnak ajándékozza. Régtől fogva volt az ambíciója, hogy életének ezen nagy alkotása a nemzet tulajdonává, és egy specialis nagy nemzeti cél szolgálataiban segédeszközzé váljék. Érezve, hogy nemzetünk jövője azon állástól függ, melyet a keleten foglal el, azon politikai és kulturai befolyástól, melyet a keleten képes gyakorolni: azon gondolat foglalkoztatá, hogy a fővárosban egy tudományos kör létesíttessék, a mely a keleti nyelvek és irodalmak tanulmányozását és művelését tűzné ki főadatául. Egy ily intézetnek, ha az megalakulhatna, szánta könyvtárát. És ezen szempontból gyűjté a világ minden részeiből a tudomány kincseit. Egy ily intézet létesülése a közel jövőben nem látszott valószínűnek.

És így módosítá elhatározását; bizonyára azon reményben, hogy a legmagyarabb város főiskolája majdan föl fogja karolni a magyar elem legfőbb missiójának eszméit.

Ha a cél nemessége és az adomány alkalmosságára tekintetében Somogyit méltán Széchenyi Ferencz és Teleki József grófok mellé állíthatjuk: e hely adományának nagyszerűsége által is megilleti. Könyvtára a kötetek számát tekintve a legnagyobb, a melyet hazánkban valaha magánember gyűjtött és közczélra ajándékozott.

És nem hallgathatjuk el, hogy a gyűjtő és az adományozó nem gazdag főúr, nem dús jövedelmekkel rendelkező főpap. Életének legnagyobb részét szerény viszonyok között tölté. Csak 1865 óta bírja kanonoki javadalmát.

Az önmegtagadás, a lelkesedés legnagyobb foka magyarázhatja meg csupán a létesített nagy eredményt.

Jutalmazza őt a nemzet hálája, és azon kulturai hatás, melyet könyvtára az újraépítendő városra, s onnan a hazára fog árasztani.

A »Magyar Könyvszemle«, mely hivatásánál fogva a hazai bibliographiát és a magyarországi könyvtárak ügyét szolgálja, lelkesedéssel üdvözli ezen nemes adományt, melyet erős nemzeti érzület, fenkölt hazafiság és önzetlen áldozatkészség hoztak létre. Kivánjuk, hogy az új könyvtár mint a »romjaiból új életre kelő Szeged« tulajdona töltse be nemzedékről nemzedékre azon magasztos missiót, melyet számára a nemeskeblű alapító kijelölt, s maradjon mindenha hathatós eszköz a nemzeti művelődés szolgálatában.

Hogy pedig ezen nagyfontosságú adománynak folyóiratunkban maradandó nyoma legyen, a »Szegedi Híradó« 1880. április 28-iki száma után itt közöljük egész terjedelmében Somogyi Károly kanonok alapító levelét, mely így szól:

SZEGEDVÁROS

T. KÖZTÖRVÉNYHATÓSÁGI BIZOTTSÁGÁNAK.

A romjaiból új életre kelő Szegedre nagy nemzeti missió vár. A város újraépítésénél ehhez képest az országos intézkedések vezérelvét azon föladat képezi, hogy Szeged mindazon eszközökkel elláttassék, a melyek birtokában fokozott hatékonyság-

gal és erővel képes lesz missióját betölteni. Szegedváros földirati helyzeténél, népének tiszta magyarságánál s életrevalóságánál fogva oly fontos központot képez hazánk déli részén, a melynek messzeható rendeltetése úgy a közgazdasági haladás forgalmi emporiumául szolgálni, mint a nemzeties irányu közmívelődést és tudományosságot az ország nagyterjedelmű déli vidékén terjesztetni.

Ezen meggyőződéstől áthatva részemről is szolgálatot tenni kívánok a közmívelődés és magyar nemzetiség ügyének, és évtizedek hosszú során át gonddal, fáradságosan és nagy áldozatokkal gyűjtött könyvtáramat Szegedvárosának ajándékképen, örök tulajdonul följánlom.

A könyvtárak az emberi mívelődéstörténelem tanúsága szerint mindenütt és minden időben leghathatósabb emeltyűi voltak az erkölcsi és tudományos tökélesbülésnek. Könyvtáram, melynek gyűjtésénél tisztán ezen szempontok szolgáltak irányadóul, a benne foglaltató művek száma- s különösen azok valódi tudományos és erkölcsi becsénél fogva egészen meg fog felelni azon rendeltetésnek, hogy mint »szegedi könyvtár« a mívelődésnek s a társadalmi fejlődésnek egyik hathatós eszközéül szolgáljon.

Midőn Szeged t. közönségével közlöm föntebbi elhatározásomat, egyuttal hangsúlyozni kívánom azon a könyvtár adományozásához kötött czélzatot, hogy én e könyvtárral akképen kívánok rendelkezni, hogy az valóban gyümölcsözővé válhassék a közmívelődésre nézve. S midőn részemről Szegeden találok e közmívelődési intézmény legalkalmasabb helyét: viszont biztosítékokat kívánok szerezni a felől, hogy a könyvtár úgy a jelenben mint a jövőben teljesen meg fog felelhetni rendeltetésének. E czélzataból bizonyos, a dolog természetéből folyó föltételeket kötök ki, a melyek együttjárnak a könyvtár tulajdonjogával. E föltételeknek Szegedváros köztörvényhatósági bizottsága által leendő elfogadásához kötöm az örök adományt.

Föltételeim, melyeket szerződésileg megállapíttatni kívánok, a következők:

I. Minthogy én Szeged közmívelődési missiójának biztosítékát a város egyetemében találok: akaratom az, hogy a könyvtár Szegedvárosnak, mint erkölcsi testületnek, egységében oszt-

hatatlan és elidegeníthetlen örök tulajdonát képezze, és annak tulajdonjoga másra soha át nem ruházható.

Magyar nemzeti érdekből kívánatosnak tartom, hogy Szegeden tudomány-egyetem létesíttessék, a minek e könyvtárral egyuttal egyik előfeltételét kívánom megalapítani. A könyvtár szabályszerű használatával hatályosan támogatva leend a felsőbb tudományos képzés; azonban kívánom, hogy a könyvtár még ez esetben is Szegedváros tulajdona maradjon és annak tulajdonjoga se a tudomány egyetemre, se egyéb tudományos intézetre vagy társulatra soha átruházható ne legyen.

II. Hogy a könyvtár rendeltetésének megfelelően, elengedhetlenül szükséges, hogy kellő gond fordíttassék annak fönntartására és megőrzésére, és hogy újabb művek beszerzésével folyton gyarapíttassék, mert csak így tarthat lépést a tudományosság és korszellem haladásával.

Ezek folytán kötelezze magát Szegedváros, hogy a könyvtár fentartását, megőrzését és gyarapítását elvállalja s illetőleg az ahoz szükséges eszközöket előállítja s viselni fogja az erre megkivántató költségeket, a melyeket eddig magam viseltem.

Ezekből folyólag a várostól különös biztosítást kívánok a következő föltételekre nézve:

1. A város a könyvtár elhelyezésére alkalmas, tágas és vészmentes helyiséget szolgáltat.

2. A helyiséget saját költségén fölszereli mindazon kellékekkel, a melyek egy könyvtárhoz megkivántatnak, u. m. állványokkal, biztosító ablak-redőnyökkel s egyéb butorneműekkel, szóval: biztosítja a helyiség teljes berendezését. E tekintetben nem a fényüzést, hanem a czélszerűségi szempontokat kívánom irányadóul tekintetni.

3. A könyvtár gyarapítására, u. m. új művek beszerzésére, folyamatban levő munkák és folyóiratok kiegészítésére s a könyvek bekötésére évenként bizonyos összeget, legalább 1000 frtot biztosít. E tekintetben részemről is támogatni kívánom a várost, s míg élek, évenként részemről is 1000 frttal hozzájárulok a könyvtár gyarapításához.

4. A város a könyvtár kezelésére és megőrzésére egy szakképzett könyvtárnokot alkalmaz, kinek számára megfelelő évi fizetést rendszeresít.

A könyvtárnok választása a városi tanácsot illeti. Míg élek, a könyvtárnok megválasztása az én befolyással és megegyezéssel, jövőben pedig az országos könyvtárak igazgatóinak hármas kijelölése alapján történjék.

5. A könyvtár körül való alárendelt teendők végzésére a város egy megfelelő fizetéssel ellátott szolgát rendszerezit.

A könyvtári szolgát, a könyvtárnok előterjesztésére, a városi tanács nevezi ki.

6. A város köztörvényhatósági bizottsági körében tanult egyénekből egy állandó könyvtári bizottság alakíttatik. Ennek feladata lesz: a könyvtár szellemi, erkölcsi és anyagi érdekeire felügyelni s arra törekedni, hogy a könyvtár minél inkább megfelelhessen rendeltetésének.

A könyvtárra felügyelő bizottságnak kívánom különösen fenntartani:

a) A könyvtár épségének ellenőrzését; mire nézve időnként a könyvek közt próba-vizsgálat tartandó.

b) A könyvtár évenkénti szükségleteinek megállapítását s a költség-előirányzat készítését a könyvtárnok meghallgatása, illetőleg előterjesztése mellett.

c) A könyvtár gyarapításának ügyét. Mire nézve a könyvtárnok előterjesztésére a bizottság állítja össze azon művek sorozatát, melyek az évi költség-előirányzat fűdözetén belül beszerzendők lesznek.

E tekintetben részemről is segítségül kívánok lenni, s azért míg élek: a beszerzendő művek az én közreműködésem- és megjegyzéssel lesznek kijelölendők.

7. A könyvtár kezeléséhez szükséges költségeket (nyomtatványok, szerelvények javítása stb.) Szegedváros fűdözi.

8. A könyvtár használatára nézve a könyvtárnok és könyvtári felügyelő bizottság az én meghallgatásom mellett külön szabályzatot készít.

E szabályzatban a könyvtár épenmaradása s a könyvek csonkíttatlansága érdekében egyszer-mindenkorra elengedhetlen szabály gyanánt kiköztetni kívánom, hogy könyvek a könyvtárból való elvitelre ki nem adhatók s a könyvek olvasása és használata csakis a könyvtár helyiségében alkalmas olvasó-teremben, kellő felügyelet mellett történhetik.

9. A város köztörvényhatósága által szerződésileg biztosítandó kötelezettségek mellett részemről még fönntartani kívánom a következőket:

a) Fönntartom a használati és ideiglenes visszatartási jogot némely művekre nézve, a melyek munkában lévő dolgozataimhoz szükségesek.

b) Hogy az egész könyvtár mielőbb együtt és Szegeden legyen, czélszerűnek tartom, s reménylem, nem fog nehézségekkel járni, ha a könyvtár helyiségeül szánt szobák egyikébe azon könyveket szállíttatom, a melyek visszatartását magamnak kikötöttem; hogy ott, mint a könyvtár fölállításakor a nélkül is szükségelt dolgozó-szobában, a szándékolt le- vagy kiírásokat folytathassam vagy bevégezhessem, melyeket Esztergomban vagy Budapesten megkezdttem.

c) A könyvtárban lévő többes példányok hovafordítása iránt én rendelkezem.

d) A családi érdekü és egyéb, a könyvtárba szorosabban nem tartozó kéziratokat visszatartom.

10. A könyvtár Szegedre szállítása a könyvek nagy számánál és a rendezésnél fogva nagy munkát és hosszabb időt igényel. Akaratom az, hogy a könyvtár csomagolásával egyidőben történjék a könyvek összeírása és lajstromozása s az elszállítás a csomagolás befejezése után lehetőleg egy tömegben, vagy részenként is történjék.

Ezen munkálatnál, a mennyire egészségem és hajlott korom engedi, szívesen közreműködöm. Azonban elengedhetlenül szükséges, hogy a város már a rendezés és csomagolás végzésére egy szakképzett egyént alkalmazzon. E szerint a könyvtárnok már a csomagolás megkezdése előtt ideiglenesen megválasztandó és rendelkezésemre adandó, már a végből is, hogy a könyvtár tüzetes ismeretébe bevezethessem.

A könyvtár Szegedre való teljes elszállítása két év lefolyása alatt eszközölhető leend.

Ezen időre részemről azzal kívánok hozzájárulni a könyvtárnok javadalmazásának terhéhez, hogy számára díjtalan szállást és ellátást biztosítok.

Föltéve, ha a könyvek összeírása és elszállítása miatt okvetlenül szükség lesz Budapesten való hosszabb tartózkodásomra

s így az esztergomi székhelytől távollétre, mint esztergom-főegyházi kanonok, a főmagasságú bibornok- és herczeg-primástól kell az engedélyt kinyernem; e végett, ha szükség leend, Szegedvárosának közvetítő kérelme, reménylem, nem fog el- és siker nélkül maradni.

11. A könyvtár csomagolási és szállítási költségeit Szegedváros viseli.

12. A könyvtár tulajdonjogát formaszzerű szerződés mellett, lehető legrövidebb idő alatt hivatalosan átruházni kívánom Szegedvárosra.

13. A fentebbi jogátruházás természetes következményeül akarom tekintetni, miszerint azon esetben, ha az isteni gondviselés időközben, vagyis a könyvtárnak Szegedre történendő végképeni átszállítása előtt az életből kiszólitana, a jelen adományozási oklevél értelmében minden akár budapesti házamban, akár esztergomi stb. lakomban talált könyvek és iratok a szegedvárosi könyvtár hagyatékába mennek át, sőt már most akképp tekintendők, mint az átadott könyvtár kiegészítő részei.

14. Noha én könyvtáram szellemi becsével és anyagi értékével tisztában vagyok: mind a mellett is Szegedváros köztörvényhatósági bizottságának megnyugtató végett óhajtom, hogy mielőtt a könyvtár elfogadása tekintetéből végleges határozatot hozna, kebeléből küldjön ki egy bizottságot, mely Budapesten, országos szaktekintélyek közbejötté mellett s az én jelenlétemben a könyvtárat tüzetes megtekintés alá vegye s a szaktudósoktól nyerendő információk alapján jelentést terjeszszzen a köztörvényhatósági bizottság elé.

Végül azon meleg óhajtasomnak adok kifejezést, hogy Szegedváros t. közönsége fogadja az örök adományt oly kedvesen, mint a minő hazafias készséggel én följajnlom, s e közmívelődési intézmény is legyen egyik hathatós eszköz a város birtokában, melylyel a romjaiból új életre kelő Szeged a nemzeti haladás világító fáklyáit századokon át lobogtassa boldog, erős és virágzó falai között.

Szegeden, 1880. ápril hó 27-én.

Honfiui üdvözléttel

Somogyi Károly,
esztergomi prépost és apát-kanonok.

MAGYARORSZÁGI
VONATKOZÁSÚ ŐSNYOMTATVÁNYOK (INCUNABULA)
A M. T. AKADEMIA KÖNYVTÁRÁBAN.

Közli: Hellebrant Árpád, akadémiai könyvtártszt.

(Folytatás.)

IV.

Velence 1484.

Fasciculus Temporum. Venetiis apud Erhardum
Ratdolt in folio.

E munka nem tartozik a szorosán vett magyarországi vonatkozású ősnymtatványok közé, de a rajta levő érdekes feljegyzések miatt felvettük jegyzékünkbe.

Ívrétben góth izlésben két hasábon van kiállítva s 8 számozatlan, 66 számozott, összesen 74 levélből áll. A szöveget 74 fametszetű ábra díszíti, a területek azonban sem betűkkel, sem custosokkal jelezve nincsenek. Voltaképeni címlappal nem bír, hanem az első számozatlan levél második lapján Erhardus Ratdolt nyomdász ajánló levelével kezdődik Nicolaus Mocenicushoz e fölrattal: »Nicolao Mocenico Magnifici. D. francisci || patricio veneto Erhardus ratdolt. Saludem.« Ratdolt e munkát többször kiadta, mint ez az előszó e helyéből kitűnik: »Statui impresentia. cum temporum fasciculum quem ter solus ego his in partibus Italiae impositis ordine suo figuris et signis ante hac impressi, cura et opera diligentiori imprimum sumpserim« etc. Ezután a 2^a 3^b számozatlan leveleken »Tabula commodissima« felirattal betűrendes index következik, mely a szövegtől eltérőleg laponkint három hasábben van nyomtatva. Ezt követi az 1^a számozott levélen az előszó: »(g)eneratio

et generatio laudabit opera tua et potentiam tuam pronunciant bunt« etc. kezdettel, s terjed a 1^b levél 2-ik hasábjáig.

Maga a munka a 2^b levélen a világteremtéssel veszi kezdetét, s az ó-kor világeseeményeit Eusebius világkrónikája módorában genealogiai táblázatokkal 65 levélen adja elé. Kezdődik a következő felirattal: »Fasciculus temporum omnes antiquorum chronicas complectens. Incipit felicitet.« Végződik a 65^a számozott levélen ezen colophonnal: »Erhardus Ratdolt Augustensis impressioni paravit.« Anno salutis M.CCCC.LXXXIII. V. calen. Junii. Venetiis »Inclito principe Johanne Mocenico.«

A 65^b levélen még »Ex catena Salamonis« kezdetű szöveg következik, mely genealogiai táblázatokat foglal magában, a 66^a levélíg terjed s a könyv tartalmát kimeríti. E táblázatban a nemzedékrend egész Máriáig van levezetve. Ezzel a kemény papirba kötött munkának vége.

Maitt. I. p. 454. Götze Merkw d. K. Bibl. z. Dresden. I. p. 432. Seemiller III. p. 20. 28. Zapf I. p. 165. és 168. Panzer III. p. 204. 763. »Editio Ratdolti quarta« Hain I. 2 p. 360. 6934. Grässe II. p. 554.

Megjegyzem, hogy a bibliographia a »Fasciculus Temporum« szerzőjének Rolewinck Wernert, tizenötödik századi karthauzit, tartja, kiről Serna Santander Diction. bibliogr. II. k. 411. l. ezeket mondja: »Werner Rolewinck, né à Laer, dans le diocèse de Munster se fit chartreux à Cologne en 1447, où il composa cette chronique, qui a été imprimée plus de vingt-cinqs dans le XV. siècle. Il mourut en 1492. victime de sa charité envers ses frères religieux infectes de la peste.«

Végre megjegyzem, hogy a könyv első számozatlan levélére egy ismeretlen kéz a XVI. század közepére valló irással a következőket jegyezte fel:

»Lyntij Anno M.D.XXI. XV. Maj. Serenissimus princeps,
Ferdinandus Dei Gratia Archidux Austriae m. duxit
Serenissimam principem Annam Ludouici
Q. Regis Hungariae vnicam sororem, ex qua
sequentes suscepit liberos
Nativitatis.

	Locus	Nomina	Annus	Mensis	H o r a	Obitus
Ferdinandi & Annae reginae Bohemiae & Ungariae proles.	Lyntz	Elisabetha	1526	9 Julij	4 ante Meridiem	Poloniae
	Viennae	Maximilianus	1527	1 Augusti	11 post Meridiem	15 Junij
	Pragae	Anna	1528	7 Julij	4 ante Meridiem	A ^o 1545
	Lyntz	Ferdinandus	1529	14 Junij	3 post Meridiem	
	Pragae	Maria	1531	15 Maj	4 post Meridiem	
	Inspruck	Magdalena	1532	14 Augusti	8 post Meridiem	
	Viennae	Catherina	1533	15 Septemb.	5 ante Meridiem	
	Viennae	Leonora	1534	2 Nouemb.	ante 5 Meri :	
	Inspruckh	Margaretha	1536	16 Februar		
	Pragae	Joannes	1538	10 Aprilis	Mane	Inspruckh
	Viennae	Barbara	1539	Vltima april.	Mane int. 3 & 4.	Martij A ^o
	Viennae	Carolus	1540	3 Junij	Int. 3 & 4 Merid :	1539
	Noua Ciui :	Vrsula	1541	14 Julij	12 Minutas 4 ante	
					5 post meridiem	Inspruckh
	Viennae	Helena	1543	7 Januarij	8 ante Meridiem	vltima
	Pragae	Johanna	1547	24 Januarij	8 ante Meridiem	Apr. A ^o
						154.

Pragae eodem Anno & Mense vero VII. Januari

obiit Serenissima atque potentissima domina

Dna Anna Romanorum Vnga : & Bohe : Regina

Clementissima atque Regis Ferdinandi Vxor

Charissima. cuius anima Deo viuat. Amen.◀

V.

Strassburg 1487.

Michaelis de Hungaria Sermones Argentine in 4°.

Negyedrétű 127 számozatlan levélből álló latin nyomtatvány, góth ízlésben két hasábon kiállítva, melynek mindenikére 30 sor esik. A levelek ternio jelzései (signaturák) a következők :

1—5 + a—p₅. Ezek közül a p-vel jelölt ternio = 10 leveles, az a—l és o terniók 8 levelesek míg az m és n-nel jelöltek hat levelesek.

Initialék a szövegben nincsenek, az ezeknek szánt hézagokat a beszédek elején a miniator nem töltötte ki. Helyeikbe megfelelő kis betűk vannak nyomva. Az egyes beszédeket, a levelek felső lapszélein nyomtatott felírások jelzik, például »Sermo I. Sermo II.« stb.

A munka az 1a levélen a következő czimlappal kezdődik:

»Sermones Michaelis de un
garia predicabiles per totum
annum licet breues.«

Ezután a 2a—10b leveleken betűrendes mutatótábla következik, mely egy hasábon van nyomtatva. Colophonja: »Explicit tabula tredecim sermonum.«

Ezt követik a beszédek, melyek a 11a levélen a következő felirattal veszik kezdetüket: »Sermones tredecim | universales Magistri | Michaelis de vngaria | incipiunt feliciter | Sequitur. humiliat | dominus filius voca | seruit Sanctitas moritur | diligit venit ambula | surge resurge.— A felírás után jön a szerző »Attentio magistri Michaelis de Ungaria« kezdetű bevezetése, melyben a 13 beszéd indokát adja elő.

Az első beszéd ugyanezen levél 2-ik hasábján kezdődik a következő szavakkal: »Clarissimi dicit doctor Nicolaus de Lyra« etc.; a 13-ik pedig a 109b levél első hasábján végződik következőkép: »Expliciunt tredecim materiarum sermonum notabiles« a 109b levél 2-ik hasábjára üres.

A 110a—119b leveleken van a Krisztus kinszenvedéséről szóló beszéd ezen felirattal: »Sermo devotus de passione domini nostri Jesu Christi.«

A 120a levélen más munka következik ilyen kezdettel: »Hugo de Vienna super illo Genesis: Faciamus hominem« etc., mely hasonlóképen beszédet tartalmaz, a 127a levél végéig terjed, s a könyvnek utolsó cikkét képezi. Colophonja:

Et sic est finis sit laus et
gloria trinis. Impressum
Argentine Anno domini

M.CCCC.LXXXVII. Finitum
in vigilia Annunciationis
gloriose virginis Marie.

A könyv préselt barna bőrbe díszesen van kötve, de a kötés e század elejénél nem régibb.

Maitt I. p. 491. Panzer I. p. 33. 111. Hain. II 1. p. 114. 9046. »Magyar Könyvszemle« 1877. 308 l.

VI.

Augsburg 1488.

Joannes de Thurócza Chronica Hungarorum. Augustae apud Erhardum Ratdolt 4°.

A budai krónika után az első nyomtatott krónika, mely kizárólag Magyarország történetével foglalkozik. Negyedretű góth ízlésben, díszesen kiállított munka 171 számozatlan levélen, a szöveg közé nyomott 66 fametszetű ábrával. A levelek ternio jelzései a—y^v ig terjednek; ezekből az i és y-nal jelöltek 10 levelesek, az a—g, k—o, q—t és x jegyűek 8 levelesek, a h és p jegyűek 6 levelesek, a v ternio pedig 4 leveles. A szöveg egész hasábon foly s számos fametszetű renaissance ízlésben készült initiale disziti. Egy lapra teljes 38 sor esik.

A könyvnek tulajdonképeni címlapja nincsen, hanem az 1b számozatlan levélen egy fametszettel kezdődik, mely Mátyás király és Beatrix királyné címereit a magyar sz. korona országainak címereitől körülvéve tünteti fel.

A 2a levelet egy másik fametszet foglalja el, mely »historia s. Ladislai« felirattal, sz. László király küzdelmét egy kun vitézzel ábrázolja.

Ugyanezen levél 2-ik lapján van Feger Theobald kiadónak ajánló levele Mátyás királyhoz e fölrással: »Serenissimo ac inuictissimo principi ac domino domino Mathiae hungariae bohemiaeque regi Theobaldus fegher salutem et gloriam exoptat.«¹⁾ etc. Maga a krónika a 3a levélen Turóczi-nak Drágfi Tamáshoz intézett levelével kezdődik: »Ad egregium dominum Thomam

¹⁾ Ezen levelet Zapf. Augsburg. Buchdr. Gesch. I. p. 84. és Toldy. Uj M. Múzeum, 1850—1. II. köt. 389. lapon egész terjedelemben közlik.

de drag personalis presentie sere- || nissimi principis domini Mathie: hungarie: bohemie etc regis can- || cellarium. Prefaio magistri iohannis de thwroc: in primum || librum chronice hungarorum foeliciter incipit.« Ezután a krónika szövege következik, mely a legrégibb időktől fogva egész Mátyás királyig terjed, s a 154^a levélen be van fejezve. A 154^b és 155^a levelek üresek, a 155^b levélen levő fametszet a tatárok bejövetelét IV. Béla alatt ábrázolja, s »Ingressus tartarorum in hungariam temporibus regis Bele quarti« fölírással van ellátva. Ezt követi a 156^a levélen Rogerius »carmen miserabile« című munkája, melylyel az ősnymtatvány végződik. Zársorai a 171^b levélen a következők:

Serenissimorū hungarie regū chronica be
ne reuisa ac fideli studio emendata finit fe-
liciter Impressa erhardi ratdolt viri soler-
tissimi eximia industria et mira imprimendi
arte: qua nuper venetijs nūc Auguste ex-
cellet nominatissimus. Impensis siquidem
Theobaldi feger concuius Budensis An-
no salutifere incarnationis millesimo quadrin-
gesimo octogesimooctauo tertio nonas
Junij.

Ezen colophon alatt vannak a nyomdász betűs jelvényei: T. F. C. E. és a quaterniók betűinek registere.

A könyv kötése: XVII. századbeli disznóbőrkötés fatáblával. A n. múzeumban 2 pergament-kiadás van, melyekben a kiadó ajánló levele aranyos betűkkel van nyomtatva. Ezen pergament-kiadásból eddigelé több példány nem ismeretes.

Ma itt. I. p. 501. Denis. Suppl. p. 258. 2065. Pray Ind. libr. rar. II. 402–404 l. Zapf. I. p. 84. Panzer I. p. 114 79. »Editio unica, ut verisimile est, Augustensis.« Miller J. F. Zeitschr. v. u. f. Unger. 1804. VI. p. 77. Dibdin. IV. p. 480–487. 934. bőven leírja több fametszet mutatókat közöl. Ebert. I. p. 321. 4142. Hain II. 2. p. 414. 15518 Toldy az Uj M. Múzeum 1850–51-i folyamaiban (II k. 476 l.) értekezett Turóczi krónikájának különféle kiadásairól s a kérdés megvilágítására sok becses adalékokat közölt, melyekre még visszatérünk. Hanslick. Gesch. d. Prager Univ. bibl. p. 488 Grässe VI. p. 155 jegyz. Brunet V. p. 852. L. »Magyar Könyvszemle 1877« 307 l.

Hazánkat Érdeklő Külföldi Szemle.

— A *Corvina* történetéhez. A *Corvina* történetének egy fontos mozzanatáról a mult hetekben egy érdekes értekezés jelent meg »Sulla Biblioteca Corvina Spigolature di Ercole Ricotti« cím alatt, mely a turini királyi tudományos Akadémiának 1879-ik évi december 7-ikén tartott ülésében olvastatott fel, és az említett Akadémia »Atti« című közleményeinek XV-ik kötetében valamint külön lenyomatban is megjelent. — Csak ezen értekezésnek köszönhetjük, hogy a *Corvinának* Buda elfoglalása alkalmával (1686) történt viszontagságairól lehetőleg authenticus képet alkothatunk magunknak. Mindeddig kevésbé pontos jelentésekkel kellett beérnünk. Fantuzzi János (*Memorie della vita del Generale Co. Luigi Marsigli. In Bologna 1770*) a budai könyvtár maradványainak Marsigli Lajos gróf által történt megmentéséről csak Marsiglinek Monsignor Passioneihez írt levelének alapján referált, de nem eléggé pontosan, és az ő munkájából merítettek L. D. C. H. D. (!) Quincy (*Memoires sur la Vie de Mr. le conte de Marsigli. Zuric 1741*) ki azonban Fantuzzi eléggé rhetoricus jelentését még inkább kiczizomázta, és Ercole Ricotti (*Storia delle campagne di Ventura in Italia IV. Torino 1845*) Fantuzzi elbeszélését oda ferdítette el, hogy Marsigli Budának utolsó rohama alkalmával a hadakozók zaja között tört magának utat a könyvtárhoz. A *Corvina* történetének legújabb külföldi historicusai, Reumont és még inkább Fischer, Fantuzzi, Quincy és Ricotti nagyon is eltérő előadásainak egymáshoz való viszonyát nem ismervén, azt sem tudták megállapítani, hogy mit tett Marsigli tulajdonképen a budai könyvtár érdekében, és így a *Corvina* történetének ismét egy nagy fontosságú pontjáról nem birtak kellő felvilágosítást adni.

Sokkal jobban jártak volna az említett kritikusok, ha ismerték volna Marsigli említett levelének eredetijét, melyet Szilády Áron tett közzé a M. T. Akadémia 1868-iki értesítőjében (II. p. 128 ff.) Itt Marsigli a következőket írja: »Ratus ergo sicubi gentium celebris Corviniana Bibliotheca adhuc extaret, hanc profecto in aliquo illius palatii angulo repertum iri, et quoniam supremi aedificii pars tormentis passata collapsa fuerat, subterranea conclavia lapidibus concamerata intrepidus subeo recondendis ligonibus ac batillis securibus que destinata: arcasque reperio, quas praedabundus miles paulo ante securibus ibidem inventis diffregerat, ex pondere coniectans auro argentoque esse refertas; dispersis dissipatisque solo codicibus, quibus ego militum opera collectis comitem Rabbatam generalem copiarum commissarium admonui, ut commissarium e vestigio mitteret manubias supremo principi deferendas a militum licentia avaritiaque tutaturum.«

Marsigli ezen jelentésénél jóval bővebb az, melyet Ricotti czikkünk élén felemlített művecskéjében egy bolognai kéziratból közöl, s melyet érdemesnek tartunk arra, hogy az olasz eredetiből átfordítva főbb részeiben e helyen is közöljünk.

Marsigli így ír: »Noha sebeim elgyöngítettek, a fosztogatás második napján mégis a palotába mentem azon határozott szándékkal, hogy a híres könyvtárról tudomást szerezzek. A második udvarban jobbra egy bolthajtásos szobát találtam, mely igen élénk színű, azonban itt-ott nagyon megrongált fresko-arabeskekkel volt díszítve: a padlót, ásók, kapák, fejszék és más hadi-szerszám és fanemük borították, melyek közt számos nyomtatott könyv és kézirat hevert szanaszét. Azon kíváncsisággal gyöngélkedésemet legyőztem, beléptem e szobába és mindjárt az első széttekintés szemembe ötlött tiz faláda, ötödfél láb hosszú, másfél láb magas és kétszer oly széles, cserzetlen borjubőrrel betakarva. Össze voltak törve az ütésektől, melyeket a fosztogatók rajtok vágtak azon szándékból, hogy tartalmukat kezükbe kerítsék; mert a ládák súlya fölkelthette a kíváncsiságot, főleg miután gondosan beszögezve és betakarva is voltak. Hogyan bánt el a könyvekkel a tudatlan nép, mely mással, mint a minek készpénzértéke volt, nem törődött, azt mindenki elképzelheti. Azon reményben, hogy legalább a láda alján talál

valamit, fölka-vart mindent, a könyveket széttepte, részben tényekhez használta s a padlón szétszórta. Fájdalommal elteve a látványon, szétnéztem a szomszédos, szintén boltozott kamrában, mert el sem képzelhettem, hogy az, a mi szemem előtt volt, legyen az egykor oly híres könyvtár maradéka. Bármily gondosan kutattam át a palota többi helyiségeit, még sem találtam más könyvek nyomát, úgy hogy végre azt kellett következtetnem, hogy ez képezi a könyvtár állományát, melyet az ostrom kezdetén ide hoztak, hogy a tűz ellen megvédjék. Minthogy Marsigli további kutatásai sem vezettek célhoz, és a törökök a Budán talált könyveknek szemmel láthatólag nagy gondját viselték, azt következtette Marsigli, hogy a Corvina vagy sohasem volt oly nagy, mint a milyennek híresztelték, vagy pedig már Budának a törökök által történt elfoglalása előtt csaknem egészen elpusztult. Mindaz, mit Marsigli az említett pinczehelyiségben talált, alig lehetett több 800 nagyon rosz karban lévő kötetnél; 300-at közülök, melyek még némileg megérdemelték, hogy megőriztessenek, Rabatta commissarius Bécsbe az udvari könyvtárba vitetett. Így adja elé a dolgot Marsigli és kétségkívül bizni lehet előadásában, ámbár az általa állítólag felfedezett 800 kötetet némileg gyanússá teszi azon körülmény, hogy 1666-ban Lambeck is csak annyit látott Budán, mint a mennyit később Marsigli sürgetésére Bécsbe transferáltak, t. i. legfőlebb 300 kötetet. De ezen nehézségen könnyen lehet segíteni azon feltevés által is, hogy Lambecknek budai látogatása után a budai vár különféle helyein őrzött könyveket, melyeknek egy részét látta Lambeck csak, egybegyűjtötték.

Ez Marsigli Ricotti által közlött olasz jelentésének fő-része, a mit Ricotti maga csatol ezen jelentéséhez, az nagyrészt vajmi csekély értékű. Legvilágosabban kitűnik Ricottinak a Corvina története iránt való járatlansága azon körülményből, hogy több oldalon át azon töri a fejét, hány könyvet vitt Marsigli magával a budai könyvtárból. Az említett olasz értekezés után ugyanis következik a kéziratban egy »Catalogus librorum in Arce Budensi repertorum anno 1686«, melyben mintegy 274 mű van felemlítve. Ricotti nem tudja, hogy ezen lajstromot már Pfluck régen kiadta, és hogy a benne felsorolt könyvek mind a bécsi udvari könyvtárba kerültek, így történt, hogy Marsigli

azon állítását, miszerint a budai könyvtárból csak egy néhány kötetet vett el a maga számára, nem bírja összeegyeztetni a Ricotti véleménye szerint Marsigli birtokába került ama 274 művel. Pedig, ha ismerte volna Ricotti Marsiglinak Szilády által az idézett helyen közlött levelét, tudta volna, hogy Marsigli a budai könyvtárból csak azon hat darab latin kéziratot választotta ki a maga számára, mely még most is Marsigli kézíratai közt a bolognai egyetem könyvtárában őrzetik. Ricottinak ezen tárgyra vonatkozó sejtelmei közt csak azon egy állítása érdemel figyelmet, hogy a turini királyi könyvtárnak egy igen díszesen kiállított állítólagos Corvin-codexe Bolognából került Turinba, bár az, hogy Marsigli gyűjteményéből került ki, épen nem valószínű.

Sokkal jobban cselekedett volna Ricotti, ha értekezése függelékében lenyomattatta volna az imént említett »Catalogus librorum in Arce Budensi repertorum«-ot, melyet Csontos János is két évvel ezelőtt lemásoltatott a múzeumi könyvtár számára, de mindedig tudtommal meg nem kapott. Ezen Catalogus ugyanis bár lényegében megegyezik a Pfluck által közlöttel, mégis itt-ott pontosabb; így pl. mindjárt a Catalogusban második helyen felsorolt Auguszti-nusról felemlíti, hogy nyomtatott példány, mely indicatiót Pfluck-nál hiába keresnők. A nyereség ugyan, melyet a kérdéses Catalogus bolognai másolatának közzétételéből meríthetnénk, nem volna valami rendkívüli, de mégis nagyon elősegítené az 1686-ban a budai könyvtárban talált könyvek meghatározását.

Dr. Ábel J.

— Gertrud királyné, sz. Erzsébet és Margit, Lajos magyar király arájának, imádságos könyvei. Három érdekes imádságos könyvről kívánunk e helyütt megemlékezni, melyek egykor Gertrud királyné, II. Endre nejének, továbbá sz. Erzsébet, ezek leányának és Margit hercegnő, I. Lajos arájának vagy mint Kopitar állítja Mária, I. Lajos leányának képezték tulajdonát, s jelenleg, mint annyi más történeti emlékünk a középkorból, a külföldi gyűjteményeket nevezetesen a friauli káptalani levéltárt, és a sz. flóriáni ágostonrendiek könyvtárát diszítik.

Mind a három imádságos könyv hártán igen fényesen van kiállítva, a szöveget aranyos initálék és ékes miniaturók díszítik; korukra nézve az első a X-ik, a második a XIII-ik s a harmadik a XIV-ik századból való. Egytől egyig zsoltárokat és

imádságokat foglalnak magukban, és pedig az első kettő latin, a harmadik pedig latin, német és lengyel nyelven. Az első kettőt sz. Erzsébet ajándékozta a friauli káptalannak, míg a harmadik valószínűleg Katalin lengyel királynő, II. Zsigmond lengyel király nejének ajándékából került az augustinusoksz. flóriáni könyvtárába.

E kéziratok ismertetésével a külföldi irodalomban előkelő tudósok foglalkoztak, az e tárgyban megjelent munkáknak külön irodalma van.

Ez irodalomból állítottuk össze jelen közleményünket, hogy e három imádságos könyvnek emlékét irodalmunkban felelevenítsük, s adalékot nyujtsunk hazánk árpád- és anjoukori művelődéstörténetéhez.

Megjegyezzük, hogy magukat a kéziratokat nem láttuk, s így arról, vajon a szövegben elvétele nem fordulnak-e elő magyar szók is, tudomásunk nincsen.

Ez imádságos könyvek rövid ismertetése chronologiai sorrendben így következik:

1. Psalterium Gertrudis. Hártaykézirat a X. századból, fényes kiállításban, mely valószínűleg Trierben íratott s sz. Erzsébet ajándékából a friauli káptalani levéltár tulajdona Udineben. Ezen régi codexről gróf Althan-Salvaroli Frigyes így ír:

»Előfordul e kéziratban egy régi kalendarium, melyet mi Gertrud királyné után, kinek e könyv sajátja volt »Gertrud-Kalendariumának« neveztünk el. E kitűnő és fényesen kiállított hártaycodex, latin zsoltárokat és litániákat tartalmaz, s sz. Erzsébet, II. Endre magyar király leányának, Lajos thüringiai tartománygróf nejének ajándékából a hirneves friauli káptalan levéltárában őriztetik.«¹

Említi e kéziratot a híres de Rubeis atya is »Monum. Eccles. Aquilejensium« czímű munkájában, (num IV. p. 682.), hol szószerint idézi azon feljegyzést, mely a kézirat adományozására vonatkozik s felhossa Philippus de Turre adriai püspöknek magyarozatát is, melylyel ez az adományozási jegyzetet kíséri. A feljegyzés, mely a codex provenienciáját feltünteti, s annak egyik lapján régi írással olvasható a következő:

¹) De Calendariis in genere et speciatim de Calendario Ecclesiastico Dissertatio. Venetiis 1753 in 8 p. 86—90. p. 105—128.

»Sancte Elisabethae Ungarie Regis filie Landgravii Ducis Turringie Conjugis munus, quod cum hortatu Pertoldi Patriarchae Aquilejensis ejus singulari in Deum dedit honestissimo Canonorum Forojuliensi Collegio jam pridem ejus in orando assiduitatem cum pietate conjunctam.«

»E szavakból, melyek a levél innenső lapján ki vannak részben vakarva, de melyeket majdnem egészen helyreállítottam« — jegyzi meg Philippus de Turre adriai püspök — »kiviláglik, hogy ezen szent kéziratot sz. Erzsébet Berthold aquilejai patriarcha tanácsára, ki hasonlóképp meraniai herczeg s Gertrud királyné testvére volt, a friauli káptalannak ajándékozta. Hogy pedig a codex 979—993 között iratott, kitetszik a 12-ik levélen látható miniatúrból, hol Ruodprecht másoló úgy van ábrázolva, a mint könyvét Egbreth püspöknek e vers kíséretében átadja: »Donum fert Ruodprecht quod Praesul suscipit Egbreth.« Mivel pedig itten más Egbret mint az, ki 979—993-ig trieri érsek volt nem érhető, a könyv iratási idejét ezen időszakban, s helyét Trierben kell keresnünk. Eddig Turrius, ki megjegyzi még, hogy ez imádságos könyv eredetileg más Gertrud számára iratott, ki szintén fejedelmi vérből származhatott, mert több helyütt »egyetlen Péter fiáért és hadseregeért« imádkozik, (pro Petro filio meo unico et exercitu ejus.) Ettől szállt aztán a Merániai házból származó Gertrudra. Végre megemlítjük, hogy Turrius Lőrincz az udinei káptalan prépostja a könyv iratási idejére nézve, az eddigieknél egy lépéssel tovább ment s a naptár husvéti ünnepéből érvelve az iratási évet 981-re tette.« Mi mind ezen. mind pedig a Philippus de Turre által felhozott iratási évnek helyes voltát hajlandók vagyunk már csak azért is kétségbe vonni, mert az imádságos könyvben a litániában a szentek között sz. Adalbert is fordul elő, ki pedig tudvalevőleg csak 997-ben halt meg, s így sem 981-ben sem 979—993 között canonisálva nem lehetett, következőleg neve a litániába csak későbbben mindenesetre pedig halála után jühetett be. Valószínű tehát, hogy a codex egyik része 979—993 között, a litániai rész pedig későbbben iratott. Mindenesetre kíváncsatos volna, hogy a kézirat a helyszínén hazai szakférfiak által tanulmányoztassék.

2. Psalterium S. Elisabethae. Hártya-codex a XIII. századból, aranyos initialékkal és fényes miniatúrákkal, a friauli

káptalan levéltárában. E kéziratban is különös figyelmet érdemel a kalendárium, melyet gróf Althan-Salvarolli Frigyes ¹⁾ annak emlékére, hogy a psalteriumot sz. Erzsébet használta »Sz. Erzsébet Kalendáriumának« nevezett el.

Iratott a XIII. század elején, s mint a 12 ik levélen olvasható régi jegyzet mutatja, sz. Erzsébet ajándékából 1220-ban került a friauli káptalan birtokába. A február havi naptárban ugyanis ezen régi feljegyzés áll: Sanctae »Elisabethe Lantgravii Ducis Turingiae conjugis munus sub a. 1220.«

Ezen codexről s különösen a benne foglalt remek miniatúrákról a már említett Laurentius de Turre igen jeles tanulmányt írt, mely a Gorius Antal Ferencz által Florenczben kiadott »Monumentákban« látott napvilágot. Újabban Zahn »Archivalische Studien in Friaul und Venedig« című munkájában hasonlóképen megemlékezik ezen és az előbbi könyvről; kíváncsatos volna azonban, hogy hazai szakférfiaink azokat beható vizsgálat alá vegyék.

3. Psalterium trilingue. XIV. századi hártaykézirat, 296 kéthasábos folio-level Dunin-Borkowszki szerint eredetileg Margit hercegnőnek I. Lajos Magyar- és Lengyelország királya arájának, Kopitar szerint azonban Máriának, Lajos leányának volt tulajdona.

a) 1a–288a levél: Psalterium trilingue latinum polonicum teutonicum. A psalterium a 150 zsoltárt tartalmazza a Vulgata sorrendjében. Kezdődik a 3a és végződik a 288a levélen. Minden latin versre lengyel, s ezután német vers következik; a latin versek initialéja aranyozott, a lengyeleké kék, a németeké vörös. Az egyes zsoltárok kezdetét nagy, gazdag ékű initialék, miniatúrák és szegély-diszítványok jelölik, míg az egyes versek közeit különféle diszítések töltik ki; a 3a, 53b és 59a leveleken 2 egymásba font M betű, az 53b levélen ezenkívül a magyar Anjouk címere található a sisak fölött koronával. A zsoltárkönyvnek két bevezetése van. Az elsőnek eleje hiányzik. Kezdődik: »Duszo welbi, usta cziscy.« »Und dy zele

¹⁾ De Calendario in genere et speciatim de Calendario Ecclesiastico Dissertatio p. 92–93, p. 176–188.

edilmacht und den munt reyneget« lengyel és német mondatokkal. A második előszó így kezdődik:

»Parvulus eram inter fratres meos et junior eram in domo patris mei.« Mindkettőben az egyes latin versekre azoknak lengyel és német fordítása következik.

b) 288a–296b levél: Cantica aliquot Vet. Testamenti. Azaz: Canticum Isaiae cap. XII.; aliud cap. XXXVIII. 10–20: canticum Annae I. Reg. II. 1–10; canticum Moysis Exod. XV. 1–19; canticum Habacuc cap. III. 2–6. Mindez a főntemlített 3 nyelven. A codex vége hiányzik.

Betűi nagyok, szépek. Lengyel részét hasonmással együtt Dunin-Borkowszki gróf adta ki Bécsben 1834-ben.

Tüzetesen megvitatták e kéziratot Bandtkie könyvtárnok: »De Psalterio Davidico trilingui in Bibliotheca s. Floriani; Cracoviae 1827« és Dunin-Borkowszki gr. »Zur Geschichte des ältesten polnischen Psalters Wien 1835« című monographiáikban, nemkülönben a bécsi »Jahrbücher der Literatur« 39. köt. 48. lap; 40. kötet 35. l.: 67 k. 154. lapokon, továbbá Kopitar az »Antitartar«-ban (nyomatva állítólag Stockholmban, valójában Lipszében), végre egy névtelen a »W. Jahrbuch« 70 k. 211 l.

Papłonski János a varsói egyetemen az összehasonlító nyelvészet tanára 1869. év telén e sz. floriáni codexet újra átnézvén, azt, mint már előtte Kopitar és Dunin is tevék, a lengyel irodalom legrégebb emlékének nyilatkoztatta ki. Ugyanazon év őszén Nehring boroszlói tanár használta a kézirat lengyel részletét kiadása végett.

Kopitar föltevése szerint »Wiener Jahrbuch« 40. k. az apátság ez irodalmi kincset Katalin lengyel királynőnek, II. Zsigmond nejének és I. Ferdinánd császár leányának köszönheti, ki Linczbén tartózkodása alatt 1566 óta sz. Floriant gyakorta meglátogatta, és itt is kívánt eltemettetni. A szöveg utáni maculatur levél és a táblához tapasztott levél egy XIV. századi karkönyv töredékét tartalmazza, hártyán. Ugyanezen hártyán az »Officium ss. Corporis Jesu Christi«-nek egy darabja is van későbbi idők hangjegyeivel.

A szöveg előtti levélen, mely azelőtt szintén a codex táblájára volt ragasztva ezen feljegyzés áll: »Bartholomeus Siess me

possidet anno Chr. 57. Emtus ab Italico negociatore septem solidis. Az irás a XVI. századra mutat. Bekötése szépen préselt disznóbőr 1564-ből rézsarkokkal és kapcsokkal. (Lásd: Czerni Albin Die Handschriften der Stiftsbibliothek St. Florian. Linz 1871. 8-r. 244—245 l.)

— **A bécsi nyomdászat 400 éves jubilauma.** A bécsi nyomdászat 1882-ben üli meg főnállásának 400 éves jubilaumát. Ez alkalmából a bécsi nyomdászok megbízták Dr. Mayer Antalt, az alsó-ausztriai történeti társulat titkárát, a bécsi nyomdák 400 éves történetének megírásával. E megbízás következtében Dr. Mayer körleveleket intézett Európa nevezetesebb könyvtáraihoz, melyekben őket a célba vett munka érdekében támogatásra és közreműködésre felszólította. A megjelendő könyv, mint a körlevél mondja, hivatva lesz Denis munkáinak ¹⁾ hézagait pótolni s törekedni fog Bécs nyomdáinak 400 éves történetéről és termékeiről lehető teljes képet nyújtani. S hogy ez csakugyan sikerüljön, folyamodik az egyes könyvtárak közreműködéséhez. A Nemzeti Múzeum könyvtára is kapott a közreműködésre felszólítást, s kötelességének tartotta a saját és hazai könyvtárak tudományos reputációja érdekében szellemi támogatását a célba vett munkához felajánlani. A szerző kívánsága szerint a könyvtár a saját czédula-catalogusából összefogja állítani mindazon könyvek pontos jegyzékét, melyek 1482—1700-ig Bécsben nyomattak, s azt saját észrevételeivel ellátva a szerző rendelkezésére fogja bocsátani. A művelet végrehajtása egy könyvtári tisztviselőt, ki e célra minden nap két órát szentel, öt hónapig fog foglalkoztatni s f. é. szeptember végeig be lesz fejezve. Ennek fejében a könyvtár kikötötte magának, hogy a szerző a megírandó munka előszavában a múzeumi könyvtár tudományos közreműködéséről különösen megemlékezzék, továbbá hogy a munkából, mely előreláthatólag számos műmelléklettel fog megjelenni, 10 példányt bocsásson rendelkezésére. Dr. Mayer úr szíves készséggel elfogadta feltételeinket s a kikötött példányokon kívül, önszántából még két diszpéldányt is ajánlott fel. Tekintve, hogy a magyarországi

¹⁾ Wiens Buchdrucker-Geschichte bis 1560. Wien 1782. Nachtrag zur Buchdruckergeschichte Wiens. Wien 1793. — Merkwürdigkeiten der k. k. Garellischen Bibliothek. Wien 1780.

könyveknek nagy része a XVI.—XVII-ik században Bécsben nyomtatott, a létrejövendő munkát, előre melegen üdvözljük s hiszszük, hogy belőle a hazai bibliographia jelentékeny gyarapodást fog nyerni.

Vegyes közlemények.

— **Ritka magyarországi vonatkozású ősnymtatvány.** A M. Nemzeti Múzeum Könyvtára egy ritka és nagybecsű latin Ősnymtatvánnyal szaporodott. Megvásárolta ugyanis Brockhausen és Breuer bécsi antiquariusoktól a »Concordia Hungarica inter Serenissimos | et Gloriosissimos | Fridericum tercium RO. Imperatorem etc. et Jnuictissimum principem et dominum dominum Maximilianum Bo. et Hungarie Regem etc. Augustos ex | una et Serenissimum Wladislaum Hungarie | et Boemie Regem Inclitumque regnum Hungarie ex altera Posonij conclusa. Infine: Datum Bude in festo beati | Nicolai Episcopi et Confessoris. Anno dni millesimo Quadringentesimo | Nonagesimo primo. Regnorum nostrorum Hungarie Anno secundo. Bohemie vero Vigesimo primo. Commissio propria domini. Regis.« című latin ősnymtatványt, mely ívrétben egy hasábon év, hely és nyomdász megnevezése nélkül góth betűkkel van nyomtatva és sem Panzer, sem Hain, sem Brunet vagy Grässe munkáiban nem fordul elő. A bibliographiában tehát ismeretlen. Sem a bécsi, sem a müncheni könyvtárak nem bírják. Ez utóbbi a főntemlített antiquariusoknak a munkáért 200 márkot ígért. Sőt úgy látszik a British Muzeumban sincs meg, mert az említett czéggel a munka megszerzése iránt tárgyalásokat folytatott. A könyv a Frigyes császár és Miksa romai király, és a II. Ulászló magyar király között 1491. november 7-kén Pozsonyban létrejött egyezség szövegét tartalmazza s mindössze nyolcz levélből, vagyis egy ternioból áll. Tartalma a ránk maradt kéziratokból és okleve-

lekből ismeretes, s történéseink által fel van használva. Ismeretlen volt azonban ekkorig az, hogy ez egyezség egykoru nyomtatásban önállóan is megjelent. E körülmény kiváló bibliographiai és történeti fontosságot kölcsönöz a munkának, mely a magyarországi vonatkozásu latin ősnymtatványok számát egygyel gyarapítja. Hogy mely műhelyben nyomtatott, azt a typusból ekkorig kinyomoznunk nem sikerült; hiszszük azonban, hogy a prágai, frankfurti, nürnbergi, krakkói, bécsi és velencei ősnymtatványok tüzetes egybevetése után azt is megállapíthatjuk. Azt azonban már most »Brockhausen és Breuer« Catalogusa ellenében constatalhatjuk: hogy nem tartjuk valószínűnek azt, mintha e munka Hess András nyomdájában készült volna. Ismeretes a Hess András budai nyomdájából kikerült három munkának kerek typusa, mely ezen munka góth betűitől merőben eltér, tudva van az is, hogy Hess András nyomdájának tevékenységéről e három munkán kívül egyéb számbavehető adat nem maradt ránk, s ismeretes végre, hogy a budai librariusok még Mátyás király életében a náluk megrendelt könyveket Velenczében, Norinbergában és más külföldi nyomdákban nyomatták. Nem valószínű tehát, hogy Hess András nyomdája Budán 1491-ben még működött volna. Abból azonban, hogy ez ősnymtatványt a bibliographiai segéd munkák nem ismerik, következtethetjük, hogy eredetileg kevés példányban nyomtatott, ezért nincs elterjedve a könyvtárakban. Nekünk tudomásunk van még egy példányról, melyet a mőlki benzések könyvtára őriz, honnan Bartalus István a felső ausztriai kolostorok könyvtári hungaricáiról adott jelentésében, (1870 az Akademia I. oszt. értekezései között) a latin ősnymtatványok között, felsorolta. Ha kutatásainkban még más példányra is fogunk akadni, el nem mulasztjuk róla t. olvasóinkat tudósítani. Ez irányban köszönettel fogadunk minden figyelemztetést.

— **A múzeumi könyvtárban** legközelebb fejeztetett be a Soovári Soós és a Békási Békássy családok levéltárainak felállítása és rendezése. A levéltárak fölött az illető család címere diszlik s okmányaik a történetbuvárok tudományos használatára készen állanak. Jelenleg a gróf Eszterházy Dániel-féle családi levéltár rendezése van folyamatban.

— **Majláth Bélát** a Nemzeti Múzeum könyvtár-őrét a M. Tudományos Akadémia ez idei nagygyűlésén levelező tagjának választotta.

— **A m. kir. Ludovica Akademiának** szakkönyvtára örvedetesen gyarapodik s jelenleg mintegy 3000 kötetből áll. A könyvek leginkább a hadtudomány köréből valók, vannak azonban köztük magyar történeti, irodalomtörténeti és műveltségtörténeti munkák is. Így megvan Székely István krónikájának egy csonka példánya is. A magyar nyelvű hadtudományi irodalom teljesen, a német, francia és angol szakmunkák pedig gazdagon vannak képviselve. Az egész könyvtár 12 tudományszak szerint van rendezve, élén Ziegler M. könyvtárnok úr áll, ki a gyűjteményt nagy buzgalommal rendezte. A könyvtárnak van háromféle catalogusa, külön helyisége és körülbelül 1000 frt évi dotációjja, melyből a kötésre évenként 200 frt esik. Nyitva van naponként 9—2-ig s leginkább a Budapesten állomásozó honvédtisztek használják, kik térítvény mellett házi használatra is kapnak könyveket. A tudományos szakkönyvtáron kívül van az intézetben még egy külön kézikönyvtár az akadémiai tanfolyam hallgatói számára, mely leginkább iskolai kézikönyvekből áll. Ezeknek száma 5—6000-re tehető. Kívánjuk, hogy az ifju könyvtár évről-évre gyarapodjék s érje el mielőbb a fejlődés azon fokát, a melyen a külföld hasonló szakkönyvtárai állanak.

— **A budapesti Serviták könyvtárát**, mely a rend helybeli tárházában egy e célra épült, külön tűzmentes teremben van elhelyezve, mint alkalmunk volt meggyőződni, rendezik. A könyvtár mintegy 6500 kötetből áll, leginkább theologiai, philosophiai, magyar történeti és irodalomtörténeti munkák. A rendezést nagyontisztelendő Keczei István úr, a ház könyvtárnoka, vezeti, ki a múzeumi könyvtárban keresztülvitt elvek szerint remélhetőleg 2—3 év alatt fogja a rendezést végrehajtani. Koronázza munkáját a siker.

— **A Zrinyi-könyvtár** megvizsgálására, melyet néhai Szluha László mint gróf Pallavicini Alfons egykori nevelője Vöttauban, Znaim mellett, a gróf Daun család várkastélyában, hol tudvale-

vőleg a Zrinyiek fegyvertára is őriztetik, fedezett fel, s melyről Dr. Toldy László úr a M. Történelmi Társulat f. é május havi ülésében felolvasást tartott, a társulat választmánya e folyóirat szerkesztőjét küldötte ki.

— **Torma Károly** budapesti egyetemi tanártól: »Repertorium ad Literaturam Daciae Archaeologicam et epigraphicam« cím alatt egy érdekes munka jelent meg, mely a Dacia régiség- és felirattani irodalmához tartozó önálló munkáknak, a hirlapokban és folyóiratokban megjelent czikkeknak és az erdélyi gyűjtemények kézírataiban létező dolgozatoknak lehető teljes bibliographiáját állítja egybe. Maga a tárgy folyóiratunk keretébe nem tartozik. De a modor, melyben a tudós szerző a kérdést tárgyalja, annyira bibliographiai, hogy művét e miatt hallgatással nem mellőzhettük. A külföldi tudósok régen hányják szemünkre, hogy nem tudunk könyveket írni. A legkitünőbb magyar irodalmi termék, eltekintve a nyelvtől, azért is élvezhetlen rájuk nézve, mert csak igen ritkán van pontos és kimerítő registere, mely az egész munkáról átalános áttekintést nyújtana, s melyből a külföldi tudós az őt érdeklő részt kiböngészhetné. E hibától ment Torma Károly munkája, mely egészen bibliographiai modorban van írva s beosztásánál fogva a legszigorúbb igényeket is kielégítheti. Mint repertorium nagy tárgyismerettel és tájékozottsággal öleli fel mindazt, mi Dacia régiség- és felirattani irodalmára bármily tekintetben vonatkozik, s jó szolgálatot fog tenni azoknak, kik ezen tudományokkal foglalkoznak. S hogy a munkát a külföldi szakférfiak is haszonnal forgathassák, szerző ellátta azt, latin előszóval, a csoportokat latin feliratokkal, a mi ily munkánál kétszeresen dicsérendő eljárás. A munka tartalma a hat osztályozás szerint a következő: I. A szerzők neve alatt megjelent önálló művek, folyóiratokban és hirlapokban közölt értekezések, czikkek stb. = 858 szám. II. Névtelenül vagy álnév, jegy stb. alatt megjelent önálló művek, folyóiratokban és hirlapokban közölt értekezések, czikkek stb. = 46 szám. III. Névtelenül megjelent művek, valamint az I., II. IV. és VI. részben elősoroltak közül azok, a melyekben az illető helynév megjelöltetik, leheltyek szerint osztályozva = 145 szám. IV. Világtárlatokra, múzeumokra, köz- és magán-

gyűjteményekre s régiségtárlatokra vonatkozó közlemények, catalogusok = 30 szám. V. A románok (oláhok) eredetét, nyelvét és történetét tárgyaló, a szerzők neve alatt vagy névtelenül megjelent művek = 106 szám. VI. Kéziratok = 103 szám. Megemlítjük még, hogy Torma Károly munkáját a Drezdában megjelenő Dr. Petzholdt »Anzeiger für Bibliographie« című folyóirat májusi füzetében előnyösen ismertette.

— **A kaplonyi egyház könyvtára 1444-ből.** A Kállay-család levéltárában van egy 1444-ben készült latin lajstrom, mely a sz. Mártonról nevezett kaplonyi egyház (Szathmár megye) középkori paramentáinak, ékszereinek és könyvtárának emlékét tartotta fenn. E lajstromból átveszük a könyvtárra vonatkozó részt, mely hazánk középkori könyvtáraihoz érdekes adalékot nyújt, s melyből értesülünk, hogy a kaplonyi egyháznak 1444-ben 11 kötetből álló könyvtára volt. A könyvek egytől-egyig az egyház használatára szolgáltak, a missálén, antiphonálén és psalteriumon kívül van köztük egy Legenda is, mely kétségkívül a legbecsesebb. A lajstrom latin szövege a következő: »Item registrum est constitutum in anno domini M.CCCC XLIIII. die sabbato super res ecclesie Sancti Martini de Caplony: Item Missale tres, item duo psalteria, item duo Graduale, item vnum Capitulare, item vnum Manuale, item vnum Antifonare (sic), item vna Legenda.« Kérdés megvannak-e könyvek még valahol?

— **Két ismeretlen magyar codex.** Megbízható forrásból két ismeretlen magyar codex létezéséről kaptunk tudósítást. Az egyik hárttyakézirat 8-adrétben, mely imádságokat és zsoltárokat tartalmaz. Irta Soóvári Soós György valószínűleg a XV. században. A kézirat még egy évtized előtt a Soóvári Soós család levéltárában őriztetett, de a család levéltárával a Nemzeti Múzeum könyvtárában letéteményezve nem lett. Hogy hol van jelenleg nem tudjuk. — A másik kézirat papíron van kiállítva, XV.—XVI-ik századból való s biblia fordítást foglal magában. Értesülésünk szerint egy borsodmegyei földbirtokos gyűjteményében még jelenleg is megvan. Szolgáljon e tudósítás irodalomtörténészeinknek utbaigazításul a két nyelvemlék felderítéséhez.

— A pécsi, egri és gyöngyösi könyvtárakról. A mult hónapokban alkalmunk volt a pécsi püspöki, az egri érseki és a gyöngyösi ferenczrendi könyvtárakat megtekinteni, s örvendetesen tapasztaltuk, hogy a rendezés mindenhol fokozatosan halad előre.

A pécsi püspöki könyvtár 1770-ben alapított s egy külön könyvtári épületben az első emeleten 6 nagy teremben van elhelyezve. Ezek legnagyobb részt rendezve vannak, a mi főként Dr. Lechner János cz. kanonok, theologiai tanár és könyvtárnok érdeme, ki a rendezést nagy buzgalommal és szakértelemmel vezeti. A könyvtár nyilvános, van berendezett olvasó-terme, többféle catalogusa s térítvény mellett házi használatra is ad könyveket. Rendesen a meghalt kanonokok könyvtáraiból gyarapodik, ezért nagyon sok a dupluma. Mily összeget fordít ezenkívül évenként új szerzeményekre, eziránt biztos felvilágosítást nem nyerhettem. A nyomtatványok közt leggazdagabban van a theologia, philosophia, jogtudomány és hazai történet képviselve. A magyarországi történeti kútfők majdnem teljesen megvannak. Incunabulum aránylag nem sok van a könyvtárban, de a meglevők legnagyobb részt becsesek. Így például van itt egy latin hártya biblia 1466-ból, mely egyike a legritkább kiadásoknak.

Két hasábon goth betűkkel a műhely megnevezése nélkül van nyomva, fényes miniaturök és lombozatos festések díszítik s ívrétben két kötetből áll. Érdekes továbbá az ismeretes pécsi hártya missale 1499-ből, melyből egy levél hiányzik, s igen fényes miniaturökkel bir. Régi magyar könyvet aránylag keveset találtam. Csupán: Malomfalvy Gergely »Belső képpen indító Tudománya« stb. Bécs 1653, és Pázmány »Kalauza« 1623-ból akadt kezeim közé, de hihetőleg lesz több is.

A kéziratok és oklevelek között, melyek nagyobbára Klimó püspök és Koller kanonok gyűjteményeiből kerültek össze, találtam több fényes és csinos kiállítású latin hártya- és papír-kéziratot; leginkább zsoltár- és imádságos könyvek, bibliák és ájtatos elmélkedések a XV.—XVI-ik századból. Ezek azonban mind idegen országok termékei, melyek Német-Olasz-Franciaország-

ban és Németalföldön készültek, de magyarországi vonatkozásu kézirat nincs köztük egyetlen egy is.

Általában a könyvtár a középkorból egyetlen egy pécsi provenienciájú kéziratot sem képes felmutatni. A mi van, mind mult századi s nem Magyarországot illető szerzemény. Önkénytelenül fölmerül a kérdés, hova lettek Janus Pannonius, és Szathmáry György püspökök könyvtárai? Nekünk csak egyetlen egy pécsi provenienciájú kézitról van tudomásunk, mely a XV. században György pécsi préposté volt, s jelenleg a müncheni királyi könyvtár tulajdona, de hova lettek a többiek? Igen kerestük »Nyrkállay Tamás: Stylus Cancellariae sub Mathia Corvino« című kéziratát, mely Dobai Székely Samu gyűjteményéből került ide, s a Mátyáskori cancellariai praxist foglalja magában. Ez a legbecsesebb jogtörténeti emlékünk a mi Mátyás király korából ránk maradt,¹⁾ de a legnagyobb igyekezetünk mellett sem tudtuk megtalálni. A signaturája a catalogusban megvan, de maga a kézirat nincs helyén. Valószínű, hogy a könyvtárból régebben valaki kikölcsönözhetette, s azóta még nem került vissza. Nagy kár volna, ha valahol örökre eltévedne Történeti szempontból igen becsesek Koller kanonok hátrahagyott kéziratai, melyek ekkorig csak részben vannak felhasználva. Koller ugyanis Klimó püspök megbízásából évekig tanulmányozta a külföldi könyvtárakban és levéltárakban létező magyarországi vonatkozásu kéziratokat és okleveleket, s ezekből Analectáiban igen becses anyagot gyűjtött össze. A pécsi püspökségre vonatkozó adatokat kiadta, de egyéb collectaneái még felhasználva nincsenek. Kivánatos volna, hogy e kéziratokat valaki tüzetesen áttanulmányozza. Végre a könyvtár oklevélgyűjteményéről megjegyzem, hogy ez Dobai Székely Samu gyűjteményével került a pécsi püspöki könyvtárba, s mint meggyőződtem, nem más mint a Múzeumban letéteményezett Kállay-levéltárnak hiányzó része. Mindazon oklevelek, melyek a Kállay-levéltárból hiányzanak, itt majdnem teljesen megvannak úgy, hogy a két gyűjtemény kiegészíti egymást. Egy részüket kiadta Fehér, de más részüket kiadatlan. Leginkább a XIV—XVII ik századból valók; az érdekesebbeket Sarkady István: »A

¹⁾ Kiadta: Kovachich »Formulae Solennis Styli« című munkájában,

pécsi püspöki könyvtár» című értekezésében az »Uj Magyar Múzeum 1859-iki folyamában ismertette. (I. köt. 174—178 l.) Ajánljuk e könyvtárt történetbuváraink figyelmébe.

Az egri érseki könyvtár néhai gr. Eszterházy Károly egri püspöknek mult századi alkotása. Mint minden, mit e nagy főpap alkotott, úgy ez is magán viseli a nagyszerűség jellegét. Monumentalis az, mint maga a lyceumi épület, melynek egyik szárnyában az első emeleten egy nagy templomszerű csarnokban van felállítva. A helyiség impozáns, a könyvszekrények a falak mellett egész a második emelet bolthajtásáig nyúlnak fel, és a bennök arányosan felállított, nagyobbára diszkötésű, könyvek nagyszerű szint kölcsönöznek a teremnek. A szekrények körül széles galleria fut végig, melyhez két csigalépcső vezet. A helyiséget nagyszerűség tekintetében az országban csak a pannonhalmi könyvtár múlja felül. E teremben van körülbelül 35 ezer kötet nyomtatvány, mintegy 200 őnyomtatvány és vagy 250 kézirat elhelyezve. Ezenkívül még két kisebb teremben van körülbelül 20—25 ezer kötet nyomtatvány úgy, hogy a könyvtár összállományát 50—60 ezer kötetre tehetjük. A könyvtár élén főtisztelendő Stephanovszky Sándor tanár és könyvtárnok áll, ki a rendezést már évek óta nagy buzgalommal folytatja s valószínűleg az idén be fogja fejezni. Az ő fáradthatlan buzgalmának köszönöm, hogy a könyvtárban rendkívüli időben dolgozhattam. Szives útbaigazításai nagy mértékben elősegítették feladatomat. A könyvtár, a helyi viszonyokhoz képest, nem szakszerint, hanem a könyvek nagysága szerint van felállítva, s különös gond fordítottat arra, hogy az egyforma nagyságú könyvek, a tartalomra való tekintet nélkül, egymás mellé kerüljenek, s a könyvtárnak külsőleg is izléses kinézése legyen. E rendszer könyvtártani tekintetben ma már elavult, s a szakszerűség által túl van szárnyalva, de ott, hol a helyiséggel takarékoskodni kell, s az olvasók száma nem nagy, alkalmazható. Így Olaszország nagyon sok könyvtárában a felállításra nézve még ma is ezen rendszer van alkalmazásban, melyet aztán háromféle catalogus által úgymint: betűrendes, szakszerű és helyrajzi által igyekeznek ellensúlyozni. Ily három catalogusa van az egri könyvtárnak is. Maga a könyvtár általános jellegű, leggazdagabb azonban theologiai, philosophiai, jogtudományi, hazai történeti

és csillagászati művekben. Rendesen a meghalt kanonokok könyvtáraiból és évi vásárlásokból gyarapodik. Mily összeget fordít azonban ez utóbbiakra, azt biztosan meg nem tudhattam. Van a könyvtárnak rendes olvasó-szobája is, mely egyuttal a könyvtár-nok rendes dolgozó helyisége. A könyvtár nevezetesebb ritkaságainak ismertetését mellőzöm, mivel Toldy Ferencz azokat »Egri szünnapok« című értekezésében (Új Magyar Múzeum 1853. I. 515—534 l.) részletesen tárgyalta. Ennek kiegészítésül fel- említi még, hogy a könyvtárban megvan: Heltai króni- kájának egy teljes példánya, továbbá egy igen érdekes »Opus perutile de Sanctis« című 1485-ki strassburgi latin űs- nyomtatvány, mely a rajta levő egykoru feljegyzés szerint arról nevezetes, hogy kezdőbetűit és szövegét Esztergomi János nevű ferenczrendi szerzetes (frater Joannes de Strigonio) 1490-ben festette, kivel középkori betűfestőink száma egygyel gyarapodik. Nem szenved kétséget, hogy ezeken kívül a könyvtárban még más régi magyarországi vonatkozású köny- vek is lesznek, de ezeket csak a végleges rendezés fogja teljesen felderíthetni. Óhajtjuk, hogy a nagybuzgalmu könyvtárnok úr fe- jezze be mielőbb e kitűnő könyvtár rendezését, s úgy ő, mint a kutató közönség élvezze a lelkiismeretesen végrehajtott munka gyümölcsét.

A gyöngyösi sz. ferenczrendiek könyvtára, köteteinek számát tekintve a felsoroltaknál szerényebb, mind- össze körülbelül 5—6 ezer kötet, de magyar miveltségtörténeti szempontból a pécsi és egri könyvtáraknál sokkal becsesebb, mert főnállása a XV. századig vezethető vissza, s könyvei na- gyobbára a régi ferenczrendi zárdák elpusztult könyvtáraiból kerültek össze. Kéziratai- és nyomtatványainak hazai provenien- ciája a XV-ik századig nyulik fel, s az ezeken levő egykoru feljegyzések több régi hazai, egészen ismeretlen, könyvtáraknak emlékét tartották fenn. A gyöngyösi ferenczrendi zárdá ugyanis a XV-ik századtól kezdve napjainkig fennáll. Kiállotta a török hódoltságot, s mikor mint szerzetesi társház nem létezhetett, fenn- állott mint plébánia, melynek régi időktől fogva mai napig foly- tonos élvezetében van. Így volt a ferenczrend egyéb kolostorai- val folytonos érintkezésben s a veszély idején megtudta ezekből menteni az elpusztult könyveknek romjait. E régi könyvtár

irodalmunkban ekkorig tüzetesen ismertette nem volt. Kilátásba helyezhetjük azonban, hogy folyóiratunk még ez évi folyamában fogjuk részletesen ismertetni. Ezuttal csak főbb vonásokban jelezni kívánjuk gazdagságát, s felhívjuk rá szakférfiaink figyelmét.

A könyvtár mindenek fölött gazdag kéziratokban, melyek legnagyobb részt a magyarországi ferenczrendiek történetével foglalkoznak, de igen sok culturtörténeti adatot foglalnak magukban.

A régiebb kéziratok a XV—XVI. sz.-ban latin nyelven hártyán és papíron készültek s a rend történetét 1339-től fogva vezetik le. Ezek közül négyen a másolók nevei is megvannak örökítve, mely eredmény tanulmányaimat jelentékenyen gyarapította. Részletes ismertetéseket más alkalommal fogjuk közölni. Itt csak megemlítem, hogy bennük a magyarországi ferenczrendiek történetük megbecsülhetlen kútfőit birják. Ekkorig csak kis részben vannak felhasználva. Régi magyar kéziratot köztük nem találtam; két-három levélből álló magyar nyelvemlék azonban 1550-ig egyes incunabulumokban vagy a XVI. sz. elejéről való könyvekben éppen nem ritka. Én rövid időzésem alatt a könyvtárban négy könyvben találtam ilyet. Tüzetes kutatás mellett kétségkívül lesz több is. Gazdag továbbá a könyvtár régi magyar nyomtatványokban, melyekből több unikumot és ritkaságot bir. Ezekből jelen füzetünkben is mutatunk be egy munkát, melyből ekkorig egyetlen egy példány sem volt ismeretes. Nem kevésbbé gazdag latin incunabulumokban is, melyekből jelentékeny gyűjteményt bir a könyvtár. Ezekben különös figyelmet érdemelnek az egykorú feljegyzések, melyek régi hazai könyvbirtokosok neveit tartották fenn. A könyvtár legbecsesebb ősnomtatványa: a Fust-féle latin biblia 1462-ből, mely a rajta levő egykorú feljegyzés szerint Krakóban 1465-ben 24 magyar forinton egy krakkói ferenczrendi szerzetes által vásároltatott. Ezeken kívül gazdag a könyvtár theologiai, philosophiai, hazai-történeti és irodalomtörténeti, s különösen a sz. ferenczrendi szerzetre vonatkozó munkákban.

A könyvtár élén nagyon tisztelendő Bognár Márk theologiai tanár mint könyvtárnok áll, ki egyéniségében mind azokat a tulajdonokat egyesíti, melyek valakit egy könyvtár rendezésére képesítenek.

A könyvtári helyiség öt bolthajtásos szobából áll, hol a könyvek új szekrényekben vannak felállítva. A felállítást említett könyvtárnok úr eszközölte, ki újabban hozzá fogott a könyvek lajstromozásához. A kéziratokat, régi magyar könyveket és incunabulumokat a többi könyvek közül kiválasztotta, s ezeket három külön csoportban chronologiai sorrendben állította fel. Így lesznek a könyvtár legbecsesebb részei könnyen áttekinthetők. Megemlítem még, hogy a szerzetház tagjai egész a mult század közepéig könyveiket maguk kötötték, a régi műhely segédeszközei még ma is teljesen megvannak. Végre megjegyzem, hogy a gyöngyösi zárda az Üdvöztőről nevezett ferenczrendiek tartományi főnökének székhelye lévén, itt őriztetik a szerzet tartományi levéltára is, mely a tartományi főnök felügyelete alatt áll s Kovachich szerint fölötte becses okmányokat tartalmaz. Legrégibb okmányai a XIV. századik nyulnak fel.

— Bizottsági jelentés a Somogyi-könyvtár állapotáról, Tisza Lajos szegedi kir. biztoshoz. Nagyméltóságú Királyi Biztos úr! Folyó évi május 18-án kelt nagybecsű iratával fölhívni méltóztatott alulirottakat, hogy a Somogyi Károly esztergomi prépost és kanonok által Szeged városának ajándékozott könyvtárt, mint szakférfiak tekintsük meg és arról véleményünket terjesztjük elő.

Megbizatásunkban folyó hó 24-én jártunk el. Megtekintetük a könyvtárt, és a mennyire egy rövid látogatás megengedé, tájékoztuk magunkat annak összeállítása és értéke felől.

Mindenekelőtt constatáltuk, hogy a könyvtár nemcsak a kötetek számát, hanem főleg összeállításának természetét tekintve oly nagy értékkel bír, a melyet magánosok által gyűjtött könyvtárak csak a legritkább esetekben bírnak.

Míg ugyanis a magán-gyűjtők rendszerint egy bizonyos szakra szokták figyelmöket irányozni; Somogyi prépost úr ritka sokoldalúságot tüntet föl.

Az általános műveltség és az egyetemes tudományosság nagy forráskészletei és segéd munkái mellett, minden tudomány-szak, alig egy-kettő (a természetrajz, technologia és orvosi tudomány) kivételével, oly gazdagon van képviselve, hogy a szak-

férfitanulmányaihoz és irodalmi munkásságához minden fontos segédeszközt föltalál benne.

Mert a könyvtár azzal az előnnyel is dicsekszik, hogy egyaránt bírja a régi és a legújabb irodalmak nevezetes publicatióit.

Legfőbb súly a hittudományra, az egyetemes, egyházi és hazai történet, a jogtudományra, az utazási irodalomra és a nyelvtudományra van helyezve.

A theologiai szakból kiemeljük a Raynald-Baronius-féle nagy egyháztörténelmi munkát, a Bollandisták óriási hagyographiáját, Mansi és Labbé zsinati-gyűjteményeit, a londoni és antwerpeni polyglott-bibliakiadásokat; a szent atyák és egyházi írók Migne által rendezett kiadását.

Az európai országok nagy történeti forrásgyűjteményeiből több van meg. Nem hiányzanak Pertz Monumentái sem.

A magyar történeti irodalom forrásmunkái és földolgozott termékei úgy szólván teljesen megvannak.

Az országgyűlési kiadványoknak több kézirattal — gazdag gyűjteménye áll itt.

Az utazási irodalomból a több száz kötetre terjedő nagy gyűjteményeket (»Le tour de monde« — »Voyages nouvelles« — »Globus«) emeljük ki. Ezekhez nagyértékű kartographiai készlet csatlakozik.

A philologia terén Somogyi prépost úr az általános kulturai szempont mellett, főleg arra volt tekintettel, hogy a magyar összehasonlító nyelvészet művelője együtt találjon mindent, a mire buvárlataiban szüksége van.

Az ázsiai nyelvek irodalmából Deguignes híres chinai szótárától, a Morgenländische Gesellschaft kiadványaig úgy szólván semmi sem hiányzik, mi figyelemre méltó.

Ezen szakirodalmi osztályokhoz járulnak a nagyszabású encyclopaedikus vállalatok (az Acta eruditorum, a francia encyclopaedia, Ertsch és Gruber, valamint Mayer encyclopaediája teljesen, az Encyclopaedie du XIX siècle) az Akadémiák (a magyar, a bécsi, berlini, müncheni, pétervári) kiadványai; a paedagogiai és ifjúsági irodalom nagy készlete.

E szerint egy félszázadon át, ritka áldozatkészséggel és szakismerettel gyűjtött, nagy könyvtárt nyer Szeged városa, a

melynek minden időben egyik főnevezetessége lesz, miként Marosvásárhelynek a Teleki-féle, és Szebennek a Bruckenthal-féle könyvtár. És reméljük egyuttal, hogy az általános műveltség és a tudományos munkásság elterjedésének hathatós tényezőjévé fog válni.

Ez leend az adományozó nagylelkűségének legméltóbb jutalma.

Midőn ezekben jelentésünket Excellentiád elé terjesztjük, fogadja egyuttal kiváló hazafias tiszteletünk kifejezését.

Budapest, 1880. május 26-án.

*Fraknói Vilmos s. k., Hunfalvy Pál s. k.,
Szilágyi Sándor s. k.*

— **Figyelmeztetés.** A budapesti sz. ferenczrendiek formulás-könyvének ismertetéséből a második közleményt, mely a kézirat tartalmi méltatásával foglalkozik, tárgyhalmaz miatt jövőre voltunk kénytelenek halasztani.

— **Múzeumi bizottság.** A képviselőház Herman Otto, országgyűlési képviselő indítványára a Magyar Nemzeti Múzeum ügyeinek megvizsgálására egy bizottságot küldött ki, melynek tagjai: Bárczay Ödön, Csernátony Lajos, Éber Nándor, Herman Otto, Királyi Pál, gróf Migazzi Vilmos, báró Radvánszky Béla és gróf Teleki Géza képviselők. A bizottság megalakulván elnöknek Jókai Mórt, előadónak pedig báró Radvánszky Bélát választotta, s hivatalosan felszólította a Múzeum igazgatóját, hogy az intézet egyes osztályainak történeti fejlődéséről, állapotáról és javaslatairól az osztályőrök által emlékiratot dolgoztasson ki, melyek aztán bizottság tanácskozásainak alapul fognak szolgálni. A bizottság célja: a Nemzeti Múzeum végleges szervezéséről javaslatot készíteni, mely ügyben valószínűleg már az őszi ülésszak alatt megkezdí tanácskozásait.

Terembutorozás. A Nemzeti Múzeum könyvtárában legközelebb a régi dolgozó-termet butorozták be, és pedig helynyeres szempontjából kettős erkélyre. A butorozás a rendes napi szolgálat minden fennakadása nélkül történt, a könyvek az új szekrényekben már fel is vannak állítva. A könyvtárban most

még csak két terem nincs stílszerűen bebutorozva és a hirlap-folyosók, melyeket csak a kettős példányok végleges tisztába hozása után lehet butorozni.

— A »Magyar Könyv-Szemle« legközelebbi füzeté szeptember 1-én fog megjelenni.

— **Petrik Géza:** »Magyar Könyvészet 1860—1875-ig« című munkájából megjelent az első füzet, mely az említett időközből 96 lapon az Abbot és Füzetek szók között foglalt munkáknak betűrendes jegyzékét tartalmazza. A füzet nagy szorgalommal és pontossággal van összeállítva s a szerzőnek és a »magyar könyvkereskedők egyletének« mint kiadónak becsületeére válik.

— **Helyreigazítás.** A »Magyar Könyv-Szemle« jelen füzetében, Majláth Béla: »Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához« című cikkében, Matusek András 1695-ik évi nagyszombati munkájának ismertetéséből öt sor kimaradt, melyet félreértések kikerülése végett ezennel kiegészítünk. A 133. d. lapon ugyanis a 13. d. sorban felülről a »Megvan a M. Nemzeti Múzeum könyvtárában« sor így egészítendő ki: »Ezen munkának a budapesti egyetem könyvtárában levő, ekkorig egyetlen egy ismert példányát id. Szinnyei József a »M. Könyv-Szemle« 1879-ki folyamában ismertette« (38. l.) Ismertetését annyiban kiegészíthetjük, hogy ezen munka megvan a Nemzeti Múzeum Könyvtárában is. Ennek következtében a 132. lapon a Matusek munkája mellett lévő 172-ik folyószám kimarad, a következő: 173., 174. és 175. folyószámok pedig 172., 173. és 174. re lesznek módosítandók.

Sol olt zolgalator teenek az szallottnak
 nagy szarassal geted nagyok kutyk miko
 ton kattanak vona az kattan foldben
 lakozok mondanak. Nagy szaral mos
 va gon mastan az egyptom beveteknek
 es annak okiert az getes newezeek
 egyptom szaralmanak. Azonkppen tee
 nek azert az iacobi szay mynt meg
 vala fienek. parantzolwan es go
 way az letet kattanmak foldere tem
 eteek el fivert az ketos wduba kutyk
 vet vala abraham temetteesze effom
 twt egeos frakwt mambrenak elle
 ne es gaza cere ioseff egyptomba my
 nd fiv atyassraywa. es seingsewel
 w atyoknak azert gala vian meg
 felelmeneek go atyassray es eny m
 asnak azert monyvaak vala netulan
 cal meg endekyrt az dogwlagzol
 kyt myattwnt zenedot es gonozty te
 nyen ezette mytelwnt es meg yzeneek
 fanyer. az tte atyok meg parantzolan
 mytelwnt mytelwnt meg fanyer
 gogy fiv zawa uat teenek meg mon
 danok keelek gogy es felegyed tte
 atyadffraynak xenyet dnyet es go
 nossagyt tte ellenet. tte es azert
 azon keiwnt gogy w atyok zolgy
 anak tte atyadmal tte zolgy es
 eekyen alnosfagy. tte zolgy beede
 kert zalwan ioseff. tte zolgy teek
 mytoron azert eekyen tte zolgy
 fiv atyassray ymadot gogy tte zolgy
 az foldre es mondanak. mynd tte
 zolgyd vaggwnt kytnek. onan monda
 de atyazatok feelny mynt elenee
 alghawnt yllenek atyazatwnt. tte
 gonozty gonoztatok en tte zolgy w y
 ten fedegh azty vora forogwma gogy
 ffele magasztatwma engemet mytepe
 mastan kattanok es gogy sok nepet
 ydwesevone en myattan. tte me
 atyazatok feelny. En et eekyfelet tte
 kert es ty apotokatq. Megy magaszt
 tan azert gogy es kymyen zola fiv
 nekyt

[illegible]

Anspit liber hellesmo
 got est exodus
 ymman et kzerstet in
 moysesnek mased penr
 we ky hellesmotsnek
 az az ky eredernek mag
 parastatye

Ezek a. yzrael szarnak nemek kye ma
 ynd del meenenek egyptomba iacob
 dal ky mynd gy gaza zecent Suben
 Symeon Lem lucas ysafaz zabulon
 es benyamin. dan nepcalym gad es
 aser. valanak ager zammal mynd
 gy teltek kof iacobho! zarmazanak
 geshvenen. men ymazan iosef egypto
 babilona ky mofon megf. golt vana
 mynd gy atvassavro al es nemzay
 wel. az yzrael szar el bevolesnek
 es el zaporodanak es klette megf ei
 esvithon del coltek az foldeny.
 Thomas azontezbe xv. szial. epto

Aliud prohemium

Vt istemnek zene ma-
 lattia myat el kezdet
 tennek nyilaban valo
 bel ykatasara meg kel-
 chodnyuk. Meret Moyses profetana
 czak eue fenve vagon es lelekettye
 istem zene akaratnak yvvenso ydok
 es dolgotnak abrazattoknak ysmere
 tize hylaydon az es elo ystemek zet
 pazancsolattabol. Hylaydon kety kety
 nap yvel kettak ty deakyl pentateucon
 el nevel nevezetynk. Az else fenve si-
 do neiven mondatyk. Bressich deakyl
 neiven Genesis Magyar neiven kezert
 awag zyletet. Meret az else fenve
 arrol vagon mykeppen vt isten menve
 es feldeit cenghet es benne valo allato
 kat senybol teremte zerge es zyle-
 Masod fenve sidorol hellesmoth dea-
 kyl Exodus magarol hycatal awag
 eredet. Meret arrol vagon mykeppen
 vt isten Israel syayt Egyptombol szaro-
 nak kimen fogsagabol. Moyses profeta-
 nak myatta ty hycwa es ty hozza
 Parmad fenve sidorol. Vairita deakyl
 Lemitus magarol zentelcetes meret
 arrol vagon mykeppen vt isten. Moysesnek
 az zent pazancsolatok es mynden istem
 ygasagnak termetet ty adas es yelen-
 te es moyses acal az es neynek
 Heged fenve sidorol. Varedaber deakyl
 Numen magarol zamlatentis meret
 arrol vagon mykeppen vt isten az szil-
 syaynak zamokat. Vede Moysesnek es
 azornak myatta meg zamlatatwan
 Hwted fenve sidorol. Elkadabermicra
 kyl denceronomium magarol vallas
 awag ysonyagteetel meret arrol vagon
 mykeppen Moyses vallast testamentomert
 es fuzet zerge. Vt isten kezert es ist-
 syay kezert. Hyl halalanak elente hogy
 soga vt ystenthol el ne hayslanant.
 az Terent es cressen meg tartanak.
 met vt isten hylter mynden yagysag
 ban es zenthsegben es tellyes yslagbol
 maganak valasztotta vona az yghy zent
 dhyaknak yaceret. es fagdasagerent
 Amer. Moysesnek else fenve

Principio Creavit deus tm
 et terram Terra aut erat maris et
 vacua et tenebre erant super faciem
 abyssi et spiritus domini ferebat sup aquas
 Dixit q deus fiat lux et facta e lux
 Et vidit deus lucem qd esset bona Et
 diuisit lucem a tenebris appellauitq lucem
 diem et tenebras noctem factumq est
 vespere et mane dies vnus Dixit quoq
 deus fiat firmamentum in medio aquarum
 et diuidat aquas ab aquis Et fecit deus
 firmamentum diuisitq aquas que erant
 sub firmamento ab his que erant super
 firmamentum Et factum est ita Vocauitq
 deus firmamentum celum Et factum est
 vespere et mane dies secundus Dixit vo
 deus Congregentur aque que sub celo
 sunt in locum vnu et appareat arida

Emle kinek hiv szíjával eelnek mynd az Jentet kyt zene Sacramentben eelnek
Te vag mynd zimeknek ghewedetes vylagossaga kyt naponted te zep zynedet kyt van
sagal neekyt Te vag mynden teghed zerecs gondolkodo avotolo es kyt van sagal te
zest lelkeknek eeslegge es vylvessege menendy vata Te vag kyt myndent az
merrejekre vonjaz es el galando vylagitsyl el zakaszt Te vag kyt mynden
vezedelmitöl meg mentet es mynden yfenny yoktul eemekkel meg elegsenty
kyt Agyon nekent dnyia fhyw zent lelek eektyl eektydmen

Godogfagos zent Jeronimus Doctoranak epistolaya Moyses pheta nac ewel kemwenek dyaulasazol es dambor pispok barattyanak

E kyt van fagos leweledet eemelly vettem oh zerecs baratom
desiderij tyben kez qog en Moyses profetanak kenvecs kyt cellen
nem alac hyvattatyl pentateucon sidoszotol deakynelhuze val
coztatnam pollehet yghen vezedelmes dolog legen es az en ream
vato nelvesektyl sok bantatom legen kyt az kolyt qog
az zerecs hetwen magarazo doctorokat es en myomman valo
magarazasomal el akatom forcan es rekentny De ywissen vol esedben hog
gaforta mondotam mere en vlystentyl ves eim es malatom zerecs eemell
ezem valamit ehesek vnat tycessenhere el dnyazene eszaznak epyvletyre
Demt nem yakezwen egebetnek kadoasaght es zeghenfaght mag serceny
ezre helysem kerecsereim hog hallotam vona Origenes mesternek kyt ka
sar kyt az zerecs kadoasaght nem mesternek magarazasaban egeletyette ennen
magat kyt nemet helen nylwan magarazwan nemet helen meg foyssyan
es el reketwen az vask ennen akaszt a zerecs yelesowl kyt zent ewangeli
staknak es zent apostoloknak mandat nylwan szonoknak kyt kessyl soka
kat olvasunk az oh cerzemnek hykenweyben kyt my kysmekban nem leletnek
My kopen mondanam Egiptombol hyvam en fhyamat Masod mere nazareos
nak az az zentnek hyvattatyl harmad es meg lattyak nylwan kyt kenot
tinak leged es elo vyznek folyo vzy folnak kyt hy mellebol boted kyt sem
zem nem latot sem fhy nem hallot sem embernek hy zerecsben nem zallat kyt
ker meg zerecs vlystentyl zerecsnek es vag sokat cellenek kyt mynd kyt
doh bolyvzerecs valo magarazagot kevannak kerecs meg azert az zerecsnek hol
vannak ekt meg pavan kyt qn nylwan rea nem felehetnek az sidosnak
hy kenotbol My feleltnek ream mere az else vagon ofec profetanak kenvecs
Masod fhyasnak harmad zakanasnak kenvecsben leged salamon pelotabezes
ben gawd esmeg fhyasnak kenvecsben Mer sokat kyt aznem kytvak es nem
eyt el tevedet ekt arvag egebet mondasinak alyotyak arvag ektelen ma
garaznak Jelemmen vala qol tettes oh cerzenben es profetanak kenvecsben az dy
tesegot zent hatomsaghtak zemelyzyl szonagot calataty arvag ekt kopen ma
garaznak mag myndeneskylfogwa el vezeglyt dize kachozassot es az zerecsnek
emekt okert kymyken ne Mer myken alyk magaraznak az fhyt Cystus
zylatennet elete es myt nem ektennet kelysagben hattanak My kedegien es hyt
ben meg eessylwen Cystus fhyt zent halalanak es fol amadasanak utama
nem rat profetatasokat magarazwan myt vyltabaron dologt yzwan Mer mal
kopen belettenet kyt hallatnak myt kyt lattatnak dize kyt yoban ektenne
yoban magarazot es yoban ektellet Mer vala myt az zerecsnek nem kytvanak
arvag el magaraznak vlynt Jhus Cystusol dize zent lelek myt az zent apostolok
nak kysokbol es canusagokbol nylwan yfmeznek es lattot dize vlyntnak zent
apostoli myndenek kyt elc hety carznak kyt kedegien magaraznak vlyso hely fag
lattat amem Mer es kyt kyt szonagot kyt ekt rom secherekt ymagaraznak amem

Hasonmás a Jordánszky-codex győri töredékéből.

Knoll Károly akadémiai könyvtárusnál Budapesten továbbá kapható:

A besztercebányai egyházi műemlékek története és helyreállítása

Ipolyi Arnold besztercebányai püspök által.

Rajzok, tervezetek és kivitel Storno Ferencztől. — Nagy ívrét, 151 l. 7 szín- és könyom. képtáblával és 54 fametszettel. Ára 8 frt.

E munka irodalmunkban korszakalkotó, mely mind tartalmának gazdagságával, mind kiállításának diszével ritkítja párját s a külföldön is méltó fel-tűnést kelt.

A harminczkilencz fejezetre osztott monographiában dús halmazát leljük a műtörténetileg fontos mozzanatoknak, melyek a középkorban a mai besztercebányai egyházmegye területén, jelesebb építészeti, szobrászati és festészeti műdarabokat eredményezve felmerültek. Szerző művének zömét és joggal fénypontját a besztercebányai szent Borbála kápolna leírása képezi, mely a Storno Ferencz által művészileg és stílszerűleg restaurált kápolna történetére és helyreállítására terjed ki. E fejezetekben megbecsülhetlen utmutatások advák elő az egyházi műemlékek stílszerű restaurálását illetőleg.

Városaink a tizenharmadik században.

Irta: Szalay József.

Kis nyolczadrét. Ára: 1 frt 40 kr.

Szerző ezen tanulmányt nagy szorgalommal és forrásokon alapuló önálló kutatással gyűjtötte össze s dolgozta fel mindazt, amit a magyarországi városok történelmi szerepére, köz- és községi életére, ipar- és kereskedelmi, hadászati és társadalmi viszonyaira vonatkozólag, az Árpád-királyok utolsó századából, okmányokban és egyéb kútfőkben találhatott.

A panonhalmi Apátság alapító oklevele.

Irta: Fejérfataky László.

Nyolczadrét. Ára: 1 forint 80 kr

Jelen munka felöleli mindazt, mi az oklevél hitelessége mellett vagy ellene évszázadok óta felmerült; bőven vázolja a mult század második felében épen ez oklevél fölött vívott harczot, úgy, hogy tökéletesen nélkülözhetővé teszi az ezer nyomtatott lapnál többet kitevő, de mai nap már jóformán elavult tartalmu vitairatok elolvasását; a dolgozatot az oklevél hitelességének védelme rekeszti be, a szerző megezárol minden felhozott s felhozható ellenvetést; s ez eljárás által monographiája oly terjedelmessé s tartalmassá vált, minőt eddig Szt István királynak 1001-iki s így hazánk legrégibb okleveléről nem birtunk.

Adalékok a nagyváradai béke

s az 1536—1538. évek történetéhez. Levéltári kutatások alapján.

Irta: Dr. Károlyi Árpád.

8-rét. 231 lap. Ára 1 frt 80 kr.

A Dobó-Balassa-féle összeesküvés történetéhez

1569—1572 Levéltári kutatások alapján irta: Dr. Károlyi Árpád

8-rét 123 lap. Ára 1 forint 20 kr.

A bécsi cs és kir titkos levéltár gyűjteményei újabb időben a hazai történetírásra nézve is hozzáférhetőkké váltak. Aki a magyar újabbkori történet forráskészlet ismeri, méltányolni fogja azt a kincset, melyet e levéltár számunkra nézve magában foglal Károlyi Árpád, mint e levéltár tisztviselője, hangyszorgalommal aknázza ki e gyűjteményeket, s az önállólag egy tárgyra vonatkozó adatokat külön monographiákban dolgozza föl. Így tett a n.-váradai békkével és a Dobó-Balassa-féle összeesküvés történetével is, melyet immár sokkal teljesebben, egyes részleteiben mondhatni átlátszóan ismerünk. Ajánljuk e becses könyveket minden történetkedvelő figyelmébe.

A M. Tud. Akadémia

u j a b b k i a d v á n y a i.

Kapható saját kiadóhivatalában (Budapest, Akadémia-épület) és minden könyvtárusnál:

Temesvári Pelbárt élete és munkái. Irta Szilády Áron. 8-rét. 135 lap. Ára 80 kr.

Régi magyar költők tára. Jegyzetekkel ellátva kiadja: Szilády Áron, I. kötet. Középkori költői maradványok. 8-rét. 391. lap. Ára 2 frt.

Régi magyar könyvtár. Az 1531–1711. megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. Irta Szabó József. Nagy 8-rét. 47 iv. Ára 4 frt

Révay Miklós élete és munkái. Jutalmazott pályamunka, írta Dr. Bánóczy József. 8-r. 496 l. Ára frt 2.60
Az akad. könyvkiadó-vállalat pártolói ezen munkát kedvezményi áron kapják

Magyar hölgyek levelei. (1515–1709.) Kiadja Deák Farkas. 499 drb. 8-rét. 464 lap. Ára 2 frt.

Az Akadémiák, különösen a Magyar Tud. Akadémia. Irta Csengery Antal. 8-rét. Ára 20 kr.

Repertorium (Történelmi). Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudom. repertoriuma. I. osztály: Történelem és annak segédtudományai. I. kötet. Kiadja Szinnyi József. 8-rét. 1786 lap. Ára 5 frt.

Repertorium (Természett. és Math.) Hazai és külföldi folyóiratok magyar tud. repertoriuma. II. osztály: Természettud. és matematika. I. kötet. Kiadja Szinnyi József. 8-rét. 1860 lap. Ára 5 frt.

Nyelvemléktár. Régi magyar codexek és nyomtatványok Szerkeszti Budenz J., Szarvas G. és Szilády Á. 8-rét. I–VI. kötet együtt véve ára 10 frt.

Még folyvást kapható:

Magyar Könyv-Szemle 1877, 1878, 1879-iki
évfolyam. Egyenként ára 2 frt 40 kr. Együtt véve 6 frt.

A Földtani Társulatnál előfizethetni:

Földtani Közlöny. Kiadja a Magyar Földtani Társulat. Szerkesztik Inkey Béla és Schmidt Sándor titkárok 10. évfolyam 1880. Megjelenik rendszerint minden második hónapban, összesen 12 számban, mintegy 25 nyomt. iven, több műmelléklettel. Előfizetési ára az évfolyamnak 3 frt.

Ugyanazon társulat még a »FÖLDTANI ÉRTESÍTŐ« részben ismeretterjesztő folyóiratot is kiadja, mely évenként 8 szor, mintegy 10 iven jelenik meg. Előfizetési ára egy évfolyamra 1 frt.

A magyar irodalom 1880-ban.

Második közlemény.

Ezen jegyzékbe csak azon nyomtatványok vétettek fel, melyek az 1880-diki évszámmal vannak jelölve. — Hol a nyomtatás helye nincs kitéve, Budapest értendő. — A nyomdász vagy nyomda-intézet csak oly nyomtatványoknál van megnevezve, a melyeknek kiadója nem ismeretes. — Hogy ezen jegyzék lehetőleg teljesen s pontosan összeállítható legyen, felkéretnek a szerzők és kiadók, hogy kiadványaik egy példányát, az ár megjelölésével a M. N. Múzeum könyvtárába beküldeni sziveskedjenek.

- Ágoston Antal.** Családi körben. Elbeszélések. Fordította Á. A. (Athenaeum. 8-r. 195 l. ára 90 kr.)
- Balaton Géza.** Természettan népiskolai használatra. (Ó-Becse. Szerző. 8-r. 22 l.)
- Balló Mátyás.** A víz-elvonó testek behatásáról a kámforsavra és amidjaira. (Értekezések a természettudományok köréből. X. kötet. 5. szám. Akadémia. 8-r. 21 l. ára 10 kr.)
- Balogh Kálmán.** Megemlékezés Bernard Claude fölött. (Értekezések a természettudományok köréből. IX. köt. 24. sz. Akadémia. n. 8-r. 27 l. ára 20 kr.)
- Bánfi János.** A rongyszedő fia. Elbeszélés. (Ifjúsági és népkönyvtár. I. Pápa. Nobel Ármin. 8-r. 201 l. ára 40 kr.)
- Barány Ignác.** Ábécés-könyv. Katholikus népiskolák számára. XVII. kiadás. (Szent-István-társulat. 8-r. 67 l.)
- Bartal Antal és Malmosi Károly.** Latin alaktan. IV. kiadás. (Eggenberger. 8-r. 136, II l. ára 90 kr.)
- Bartal Antal és Malmosi Károly.** Latin gyakorlókönyv. Latin olvasmány és magyar-latin gyakorlatok a középtanodák I. és II. osztálya számára. Szerkesztették, szótárakkal és magyarázatokkal ellátták. IV. kiadás. (Eggenberger. 8-r. 114 l. ára 90 kr.)
- Baur Ferdinánd Christján.** A keresztyén egyház a IV., V., VI. században. A második német kiadás után fordította Kereszturi Sándor. (Franklin-társulat. n. 8-r. VIII, 255 l. ára 2 frt.)
- Beivinkler Károly.** Czáfolat ama műszaki vélemény ellenében, melyet Tolnay Lajos, Kherndl Antal és Cathry Sales a Beivinkler-féle csatornázási tervezet fölött nyilvánítottak. (Rudnyánszky nyomdája. 8-r. 11, 12 l.)
- Ben Maimun Mózes.** A tevélygők útmutatója. Fordította és magyarázó s irodalmi

- jegyzetekkel ellátta Klein Mór. I. kötet. 3. füzet. (Pápa. Debreczeny K. nyomdája. 8-r. 253—316 l. ára 60 kr.)
- Berthet Elie.** A pierrefittei büntett. Franzeiából fordította Sziklay János. (Piros könyvtár. 29. kötet. Lampel R. 16-r. 284 l. ára 40 kr.)
- Beszéd,** Két, melyek a kolozsvári m. k. tudomány-egyetem MDCCCLXXIX—LXXX. tanévi rectora és tanácsának beiktatása és a tanév megnyitása alkalmából szeptember 11-én tartattak. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 87 l.)
- Biróságok,** A magyar kir., és kir. ügyészségek ügyforgalmi adatai az 1875., 1876. és 1877-ik évekről. (Egyetemi nyomda. 4-r. VI, 379 l.)
- Bojnicie Iván.** Az oklevélhamisítás a középkorban, különösen Magyarországon és társországaiban. (Zágráb. Albrecht Károly. 8-r. 62 l.)
- Buzogány Áron.** (L. Évkönyve.)
- Cherbuliez Viktor.** Apépi király. Elbeszélés. Ford. Berényi László. (Olesó könyvtár. 98. sz. Franklin-társ. 16-r. 116 l. ára 30 kr.)
- Chyzer Kornél.** Jelentés Zemplénmegye közegészségi viszonyairól 1879-ik évben. (Sátorajta-Ujhely. »Zemplén« nyomda. 8-r. 29 l.)
- Clairville és Gabet.** Dalkönyvecske. A kornevilli harangok. Víg operette. Fordította Rákosi Jenő. (Mohács. Lutsch József nyomdája. 8-r. 24 l.)
- Csengery Antal.** A magyar közoktatás és közmívelődés némely főbb kérdéseiről. (Olesó könyvtár. 101. sz. Franklin-társulat. 16-r. 241 l. ára 50 kr.)
- Cserszilvász Ákos.** A vadászat mestere. Önképző gyakorlati útmutatás a vadászat kedvelői számára. 3. kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. 245 l. ára 80 kr.)
- Csokonai művei.** (Nemzeti könyvtár. 49. sz. Aigner Lajos. k. 8-r. 1—80 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Czambel Samu.** Tót hangtan. (Lenyomat a Philologiai Közlöny 1880. évi 2—3. számából. Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 46 l.)
- Czirbusz Géza.** A partingadozások földrajzi eloszlása. (Temesvár. Csanád-egyház-megyei nyomda. 8-r. 25 l. egy térképpel.)
- Dalegylet,** A kolozsvári polgári, hárszabálya. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 8 l.)
- Deák Farkas.** Gróf Wass Samu emlékezete. (Értekezések a természettudományok köréből. X. kötet. 2. sz. Akadémia. 8-r. 31 l. ára 20 kr.)
- De Gerando Antonia.** A munka történetének rövid vázlata. (Légrády testvérek. 3-r. 121 l.)
- Dezső Béla.** Spongiologiai tanulmány. Külön lenyomat az Orvos- természettudományi Értesítő II. évfolyamából. (Kolozsvár. Egyetem. 8-r. 164—175 l.)
- Dévay József.** Irodalmi bajok. III. füzet. Német balladák és románczok. Magyarázta Heinrich Gusztáv. (Kókai Lajos. n. 8-r. 1—16 l. ára 30 kr.)
- Dobos Nep. János.** Kalauz az összes adó és jövedék ügyekben. (Kaposvár. Szerző. 8-r. 30 l. ára 20 kr.)
- Döntvénytár.** A magy. kir. Curia semmitőszéki és legfőbb ítélőszéki osztályának elvi jelentőségű határozatai. Gyűjtötték Dárdai Sándor és Zlinszky Imre. XXIII. évfolyam. (Franklin-társulat. 8-r. 208 l. ára 2 frt.)
- Elemér bácsi képes meséi.** (Lampel Róbert. 4-r. 35 l. 18 színes képpel. ára 2 frt.)
- Elemér bácsi tündérmeséi.** (Lampel Róbert. 4-r. 35 l. 18 színes képpel. ára 2 frt.)

- Előadások,** Népszerű természettudományi, gyűjteménye. Kiadja a k. m. természettudományi társulat. III. kötet. 20. füzet. (L. Schuller Alajos.)
- Értekezések a matematikai tudományok köréből.** Kiadja a m. t. Akadémia. A III. oszt. rendeletéből szerk. Szabó József. VII. kötet. 7., 9., 10. sz. (L. Konkoly Miklós, Suppan Vilmos, Konek Sándor.)
- Értekezések a természettudományok köréből.** Kiadja a m. t. akadémia. A III. osztály rendeletéből szerk. Szabó József. IX. kötet. 22., 24., és X. kötet. 2—5. sz. (L. Scherfel W. Aurél, Balogh Kálmán, Deák Farkas, Ortvay Tivadar, Kerpely Antal, Balló Mátyás.)
- Évkönyve,** A kolozsvári »Mária Valéria« árvaház. 1879. VII. évfolyam. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 35 l.)
- Évkönyve,** A székely művelődési és közgazdasági egyesület negyedik, 1879-re. Szerkesztette Buzogány Áron. (Egyetemi nyomda. 8-r. 114 l.)
- Fésüs György.** A magyar közigazgatási jog kézikönyve. A jogtanulók s egyéb vizsgálati jelöltek igényeire alkalmazva, rendszeresen egybeállította. II. átdolgozott és bővített kiadás. (Eggenberger. n. 8-r. XV., 454 l. ára 3 frt 60 kr.)
- Földes János.** A teremtés. Ugor-magyar hitrege. (Arad. Réthy Lipót nyomdája. 8-r. IX, 225 l. ára 1 frt 30 kr.)
- Frank Mór.** Mi a szabadkőművesség? és mit akar? A »Humboldt« című pályadíjjal koszorúzott mű. (Weizmann testvérek nyomdája. 8-r. 30 l.)
- Gerlóczy Gyula.** Természetjogtan a vizsgálatra vagy szigorlatra készülők számára. II. füzet. Különös vagy alkalmazott természetjog. (Szerző. 8-r. 202, X l. ára 2 frt 50 kr.)
- Göndöcs Benedek.** Emlékbeszéd b. Wenckheim László arczképének B.-Gyulán, 1880. márczius 23. a békés-megyei takarékpénztár gyűléstermében ünnepélyes leleplezésekor. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 14 l.)
- Göndöcs Benedek.** Szent beszéd Gyulán Stefanie menház megnyitása alkalmával 1880. év február 2-án. (Gyula. Dobay János nyomdája. 8-r. 7 l.)
- Göüz József.** Paedagogiai értekezések. (Szerző. n. 8-r. 112 l. ára 50 kr.)
- Grenville C. E. Murray.** A jelenkori oroszok. Angolból fordította Csurgó György. (Franklin-társulat. k. 8-r. 294 l. ára 1 frt 40 kr.)
- Grünson Paulin.** A bánat kiengesztel. Németből szabadon átdolgozta Halbik Cyprián. (Magyar ifjuság- és népkönyvtár. 9—10. füzet. Győr. Gross testvérek. 8-r. 28 l. egy füzet ára 15 kr.)
- Grünson Paulin.** Borecsa néni. Németből szabadon átdolgozta Halbik Cyprián. (Magyar ifjuság- és népkönyvtár. 11—12. füzet. Győr. Gross testvérek. 8-r. 1—32 l. egy füzet ára 15 kr.)
- György Aladár.** Amerikai nők. Rajzok és beszélyek. Angolból fordította Gy. A. (Olcso könyvtár. 94. sz. Franklin-társulat. 16-r. 218 l. ára 40 kr.)
- Gyűjteménye,** Szent énekek és isteni dicséretetek. Magyar nyelvre fordította R. G. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8-r. 111 l.)
- Halasi István.** Polgári jogok és köteleességek rövid ismertetése. Népiskolák V., VI. osztálya számára. 3. kiadás. (Pápa. Nobel Ármin. 8-r. 32 l. ára 10 kr.)
- Házi könyvtár.** XXXIII. (L. Pór Antal.)
- Hellwald Frigyes.** A föld és népei. Föld- és népismeik kézikönyv. H. F. s egyéb

- szerzők nyomán kidolgozta Toldy László. 20—24. füzet. (Mehner Vilmos. 8-r. 585—712 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Helmár Ágost.** A magyar zsidó-törvények az Árpád-korszakban. (Pozsony. Stampfel Károly. n. 8-r. 30 l. ára 60 kr.)
- Hieronymi Károly.** A budapesti Dunaszakasz szabályozása. (Pesti könyvnyomda-részvénytársulat. 8-r. 101 l. tizenhat táblával.)
- Hoffmann Ferencz.** A régi jó időkbl. Elbeszélés. Németből átdolgozta Kasztner Janka. (Magyar ifjusági és népkönyvtár 1—7. füzet. Győr. Gross testvérek. 8-r. 102 l. egy füzet ára 15 kr.)
- Hörk József.** A hű lelkipásztor jelleme Külön lenyomat a »Protestáns egyházi és iskolai lap« 1879-iki 32—33., 41—49. számaiból. (Kókai Lajos. 8-r. 68 l. ára 30 kr.)
- Hugó Károly.** Bankár és báró. Szomorújáték három felvonásban. (Olesó könyvtár. 99. sz. Franklin-társulat. 16-r. 108 l. ára 20 kr.)
- Hunfalvy Pál.** A székelyek. Felelet a székelyek seytha-hún eredetiségére. (Franklin-társulat. 8-r. 79 l.)
- Ifjusági- és népkönyvtár,** Magyar. Szerkeszti Kisfaludy Tóbiás. I. évfolyam. 1—12. füzet (L. Kletke, Hoffmann Ferencz, Sikor József, Grúson Paulin.)
- Ifjusági- és népkönyvtár** Szerk. Bánfi János. I. kötet. (L. Bánfi János.)
- Illem, Az.** Útmutató a művelt társaséletben. Irta egy nagyvilági hölgy. (Athenaeum nyomdája 8-r. 239 l. ára 1 frt 80 kr.)
- Ipolyi Arnold.** Az országos magyar képzőművészeti társulat 1880. márczius 14-iki közgyűlését megnyitó beszéd (Athenaeum nyomdája. 8-r. 25 l.)
- Jakab Elek.** Kazinczy Gábor irodalmi hatásáról. Irodalomtörténeti tanulmány. (Akadémia. 8-r. 53 l. ára 30 kr.)
- Jakab Elek.** Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848—1849-re. I. füzet. (Bem arczképével.) (Rautmann Frigyes. 8-r. 64 l. egy füzet ára 40 kr.)
- Jelentés a kulturmérnökök által fogantatott és tervezett talajjavításokról az 1879. évben.** (Földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi ministerium. 8-r. 18 l.)
- Jelentése, A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek a közoktatás állapotról szóló és az országgyűlés elé terjesztett nyolezadik.** (1877/8—1878/9) (Egyetemi nyomda. 4-r. VIII, 831 l.)
- Jeszenszky István.** A magyar protestáns középiskolák és a főfelügyelet kérdése. (Kókai Lajos. n. 8-r. 53 l. ára 40 kr.)
- Jókai Mór** beszéde a költségvetési ügyben a képviselőház 1880. február 26-iki üléséből. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 30 l.)
- Katekizmus,** Kis, katolikus gyermekek számára. (Szent-István-társulat. 8-r. 112 l. ára kötetlen 12 kr., kötve 18 kr.)
- Kazinczy Ferencz.** Erdélyi levelek. 4. füzet. (Nemzeti könyvtár. 47. füzet. Aigner Lajos. 8-r. 257—320 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Kemenesaljai.** Egy nő becsületéért. Novella. (Pápa. Debreczeny K. nyomdája. 8-r. 82 l. ára 1 frt)
- Képviselőházi Irományok.** (Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4-r. XIII. kötet. 407, VIII l.)

- Képviselőházi Napló.** (Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Szerkeszti P. Szathmáry Károly. Hiteles kiadás. Pesti könyvnyomda-résztvénytársaság. 4-r. IX—X. kötet. VIII, 389; VI, 403 l.)
- Kerpely Antal.** Adatok a martinaczel tulajdonságainak ismertetéséhez. (Értekezések a természettudományok köréből. X. kötet. 4. szám. Akadémia. 8-r. 8 l. ára 10 kr.)
- Klassikusok, Ó-kori. Római remekírók magyar fordításban.** Kiadja Lampel Róbert. 29. kötet. (L. Livius.)
- Kletke.** Lázadás Kairóban. Történeti elbeszélés Bonaparte egyiptomi hadjáratából 1798-ban. Németből szabadon átdolgozta Németh Antal. (Magyar ifjúsági és népkönyvtár. 1—9. füzet. Győr. Gross testvérek. 8-r. 130 l. egy füzet ára 15 kr.)
- Kohu Sámuel.** Izrael bajnoka. Emlékbeszéd Crémieux Izsák Ádolf fölött. (Zilahy Sámuel. 8-r. 8 l. ára 20 kr.)
- Kolmár József.** Petőfi Sándor emlékezete. Jellem- és korrajzi episztola. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 15 l. ára 30 kr.)
- Konek Sándor.** Emlékbeszéd Weninger Vincze l. tag fölött. (Értekezések a matematikai tudományok köréből. VII. köt. 10. sz. Akadémia. 8-r. 22 l. ára 10 kr.)
- Konkoly Miklós.** Spectroscopicus megfigyelések az ógyallai csillag-vizsgálón. (Értekezések a matematikai tudományok köréből. VII. kötet. 7. sz. Akadémia. n. 8-r. 18 l. ára 10 kr.)
- Kont Ignác.** Aristophanes. (Olesó könyvtár. 97. sz. Franklin-társulat. 16-r. 151 l. ára 30 kr.)
- Kovács István** képviselőnek a gyulai képviselő testület 1879. decz. 27-én tartott ülésében a prostitutio tárgyában tartott beszéde. (B.-Gyula. Dobay János nyomdája. 8-r. 32 l.)
- Kölesey Ferencz** versei. 5-ik kiadás. (Olesó könyvtár. 95. sz. Franklin-társulat. 16-r. 304 l. ára 60 kr.)
- Könyvtár,** Nemzeti. Szerkeszti és kiadja Aigner Lajos. 46—49. füzet. (L. Dayka Gábor, Mikes Kelemen, Kazinczy Ferencz, Csokonai.)
- Könyvtár,** Olesó. Szerk. Gyulai Pál. 93—101. füzet. (L. Mészáros Ignác, György Aladár, Kölesey Ferencz, Zschokke Henrik, Kont Ignác, Cherbuliez Viktor, Hugó Károly, Szilágyi Sándor, Csengery Antal.)
- Könyvtár,** Piros. XXIX—XXXI. kötet. (L. Berthet Elie, Sziklay Lajos.)
- Könyvvitele,** Gyógyszerészeti üzletek, tekintettel a kettős könyvviteli módszer alkalmazására. Kiadja az ált. magyar gyógyszerészegylet. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 183 l.)
- Krenner Károly.** A kereskedelmi könyvvezetés népszerűen előadva. Általános alapos oktatásra és gyakorlati használatra az üzleti élet minden szakában. (Grill R. n. 8-r. 127. H l. ára 1 frt 30 kr.)
- Kutyabetegségekről,** A, és azok czélszerű gyógyításáról. Irta egy gyakorlott vadász. (N.-Kanizsa. Wajdits József. 12-r. 51 l. ára 40 kr.)
- Kvassay Jenő.** Mezőgazdasági vizmütan. A magy. tud. akadémia által a 3000 firtos Fáy-díjra érdemesített pályamű. Lecsapolás és öntözés. 2—3. füzet. (Ráth Mór. n. 8-r. 81—240. l. 170 ábrával. egy füzet ára 90 kr.)
- Lacordaire H.** Domokos egyházi beszédei. Fordította Sarmaságh Géza. (Szatmár. Löwy Miksa. n. 8-r. 216 l. ára 1 frt.)

Lénárt József. Bőjti levelek. Felolvasás. (Maros-Vásárhely. Imreh Sándor nyomdája. 8-r. 19 l. ára 20 kr.)

Libertiny Gusztáv. Jelentés a nyitrai megyei tankerület népoktatásának 1879-ik évi állapotáról. (Nyitra. Neugebauer-né nyomdája. 8-r. 20 l.)

Livius. Ab urbe condita librorum partes selectae. Magyarázta Iványi István. II. kiadás. (Görög és latin remekírók gyűjteménye. 17. füzet. Lampel Róbert. 8-r. ára 70 kr.)

Livius munkái. XXI. és XXII. könyv. Fordította Vajdasy Géza. (Ó-kori klasszikusok. 29. kötet. Lampel Róbert. 8-r. 81—207 l.)

Magyarázatok az új magyar büntető törvényhez a nagyobb közönség használatára. Irta egy ügyvéd. (Tetty Nándor és társa. 8-r. 136 l. ára 80 kr.)

Mártonfi Lajos. Őslénytani tanulmányok a foraminiferákról. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 37 l.)

Mészáros Ignác. Kártigám. 5-ik kiadás. Bevezetéssel és jegyzetekkel Heinrich Gusztávtól. (Olcsó könyvtár. 93. sz. Franklin-társulat. 16-r. 431 l. ára 80 kr.)

Mikes Kelemen törökországi levelei. 5—6. füzet. (Nemzeti könyvtár. 46., 48. füzet. Aigner Lajos. 8-r. 305—436 l. egy füzet ára 30 kr.)

Minister, A vallás- és közoktatásügyi m. kir., felügyelete és kezelése alatt álló alapítványok és alapítványi alapok tárgyában 1877. évi január 11-én kelt legfelső elhatározással kiküldött kilenczes bizottságnak Ő felségéhez intézett felterjesztése és az arra vonatkozó tárgyalási iratok. I. füzet. (Egyetemi nyomda. 4-r. 30 l.)

Molnár Aladár beszédei az izraelita országos iskolaalap ügyében, a képviselőház 1880. márczius 9-iki és 12-iki s 1874. július 5-iki üléseiben. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 53 l.)

Munkás-osztályok, A, közti pauperismus Franciaországban s a Tarasconi s. Michelről nevezett Prémontrei apátság vendégszeretete. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 27 l.)

Napoleon, Harmadik, uralkodása. Regényes korrajz. Az eredeti kiadás után fordítva. Külön lenyomat a »Debreczen« tárczájából. (Debreczen. Csáthy Károly. 8-r. 332 l. ára 2 frt.)

Névtára, A pannonhalmi sz. Benedek-rend, 1880. évre. Sz. Benedek apát születése XIV. százados évfordulójának emlékére. (Szombathely. Bertalanffy József. 8-r. CIX, 126 l.)

Névtára, A szombathelyi püspöki megye papságának. 1880. (Szombathely. Bertalanffy József. 8-r. 147 l.)

Nő-egylet, A kolozsvári jótékony, munkálkodása az 1879. évben. VII. év. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 16 l.)

Ortvay Tivadar. A magyarországi Dunaszigetek földirati csoportosulása s képződésük tényezői. Egy melléklettel. (Értekezések a természettudományok köréből. X. kötet. 3. sz. Akadémia. 8-r. 80 l. ára 60 kr.)

Ölvedy Károly. A gyakorlott vadász. (N.-Kanizsa. Wajdits József. 12-r. 227, 6 l. ára 1 frt 80 kr.)

Petrik Géza. Magyar könyvészet 1860—1875. Jegyzéke az 1860—1875 években megjelent magyar könyvek- és folyóiratoknak. Összeállította s tudományos

- szakmutatóval ellátta P. G. 1. füzet. (Aigner Lajos. 8-r. 96 l. egy füzet ára 1 frt 20 kr.)
- Philaeth, Magyar Plutarch.** (Több száz arcképpel.) Kiterjeszkedve a magyar észfejlődés fáklyavivőinek életére s munkálódására. 2. füzet. (Győr. Szerkesztő. 8-r. 33–64 l. ára 30 kr.)
- Pokorny Alajos.** A növényország képes természetrajza. Középtanodák alsó osztályai számára. A tizenegyedik eredeti kiadás után hazai viszonyaink tekintetbe vételével és a legújabb tantervhez alkalmazva. Átdolgozta Dékány Ráfael. Harmadik javított és bővített kiadás. (Lampel R. n. 8-r. XII, 244 l. 362 ábrával. ára 1 frt.)
- Pokorny Jenő Ármin.** Francia-magyar és magyar-francia szótár. Dictionnaire français-hongrois et hongrois-français. 7–10. füzet. (Rautmann Frigyes. 8-r. 289–480 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Pollák Kaim.** Héber-magyar teljes szótár. II–III. füzet. (Robicssek Zsigmond. n. 8-r. 48–147. l. egy füzet ára 40 kr.)
- Pór Antal.** Aeneas Sylvius H. Pius pápa. Élet- és korrajz. (Házikönyvtár. XXXIII. Szent-István-társulat. 8-r. 7, 384 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Rákosi Jenő.** Titilla hadnagy. Operette. (Rudnyánszky nyomdája. 8-r. 104 l. ára 30 kr.)
- Remekírók, Görög és latin, gyűjteménye.** Magyar jegyzetekkel iskolai használatra. Kiadja Lampel Róbert. 17. füzet. (L. Livius.)
- Remekírók, Magyar. IX–X.** Kiadja a Franklin-társulat. (L. Zrinyi Miklós.)
- Rendőrség, A Budapest fővárosi, szolgálati szabályzata.** (Rudnyánszky nyomdája. 8-r. 274 l.)
- Répássy János.** Rövid fogalmazás-, irány-, költészet- és szavaltan. Fi- és nőtanítóképezdek használatára, szemléltető példákkal. 2-ik javított kiadás. (Eger. Szolcsányi Gyula. 8-r. 176 l. ára 1 frt.)
- Ribáry Ferencz.** Világtörténelem a művelt magyar közönség számára. Földabroszokkal, arcz- és művelődéstörténeti képekkel díszített kiadás. 29–32. füzet. (Mehner Vilmos. 8-r. 377–528 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Sáfrány Péter.** A regényírás története rövid vázlatban. (Aigner Lajos. 8-r. 72 l. ára 50 kr.)
- Salamon József.** Kolozsvár népesedésének akadályai és javaslatok ezek elhárítására. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 76 l.)
- Sayous Ednuárd.** A magyarok egyetemes története. Franciaából fordította Molnár Antal. I. kötet. (Athenaeum. 8-r. 317 l. ára 2 frt 50 kr.)
- Scherfel W. Aurél.** A felső-ruszbachi ásványviz vegyelemzése. (Értekezések a természettudományok köréből. IX. köt. 22. sz. Akadémia. 18 l. ára 10 kr.)
- Schlott Gyula.** Francia-magyar szótár. Francia olvasókönyvéhez. (Lauffer Vilmos. 8-r. 89 l. ára 50 kr.)
- Schuller Alajos.** A levegőről és folyóssá tételéről. Két előadás. (Népszerű természettudományi előadások gyűjteménye. III. kötet. 20. füzet. K. m. természettudományi társulat. 8-r. 39 l. 16 ábrával. ára 30 kr.)
- Schvarcz Gyula.** Egyetemes alkotmányisme rövid vázlatban. (Aigner Lajos. n. 8-r. 64 l. ára 70 kr.)
- Sikor József.** Pártos Matyi. Elbeszélés. (Magyar ifjúsági és népkönyvtár. 7–12. füzet. Győr. Gross testvérek. 8-r. 1–88 l. egy füzet ára 15 kr.)

- Somogyi Ede.** Magyar Lexikon. 48—51. füzet. (Rautmann Frigyes. 8-r. 449—636, 1—48 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Stöckl Albert.** A bölcsezsét tankönyve. A negyedik javított kiadás után magyarrította és legújabb kutforrások nyomán felvilágosító jegyzetekkel bővítette Zafféry Károly. I. rész. 1—3. füzet Bevezetés a bölcsezséttanba, tapasztalati lélektan, gondolkozás és ismerettan. (Szatnár. Löwy Miksa. n. 8-r. XXVII, 1—213 l. egy füzet ára 60 kr.)
- Suppan Vilmos.** Kúp- és hengerfelületek önálló ferde vetítésben. (Értekezések a matematikai tudományok köréből. VII. kötet. 9. szám. Akadémia. 8-r. 14 l. két táblával. ára 10 kr.)
- Szabályzata,** A budapesti önkényes tűzoltó-egylet szolgálati. Kiadja a parancsnokság. 1879. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 52 l.)
- Szabó Ferencz.** A legújabb kor története. I. Napoleon bukásától III. Napoleon bukásáig. 1815—1871. Menezel, Spinger, Horváth s mások művei után átdolgozva. I. kötet. 2. füzet. (Aigner Lajos. 8-r. 145—272 l. egy füzet ára 40 kr.)
- Szabó Lajos** (Balkányi). Magyar ősmesék, mint hitregék, a magyar nép ajkáról véve s a világtörténettel egyeztetve. (Debreczen. Városi nyomda. 8-r. 120 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Szalay József.** A magyar nemzet története a nép számára. Számos képpel. III. kötet. 21—23. füzet. (Weismann testvérek. 4-r. 65—160 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Szarvas Gábor.** A magyar nyelv szótára. Készítették Czuczor Gergely és Fogarasi János. Ismerteti Sz. G. (Külön lenyomat a Magyar Nyelvörből. Tettey Nándor s társa. n. 8-r. 112 l. ára 60 kr.)
- Szász Károly.** Arany biblia. A szentírás feltüntetve a legnagyobb művészek képeiben. Protestáns kiadás. I. rész. Az ó-szövegség. 1—3. füzet. (Mehner Vilmos. 2-r. egy füzet ára 1 frt. 20 kr.)
- P. Szathmáry Károly.** Az emberi művelődés története. 10. füzet. (Tettey Nándor s társa. 299—330 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Szentesi Rudolf.** Budapest rejtelméi. Eredeti regény. 17—21. füzet. (Weismann testvérek. 8-r. 769—987, 1—20. l. egy füzet ára 25 kr.)
- Szentimrei Márton.** Szent Benedek élete és hatása s a szerzetesi intézmény történelmi és társadalmi jelentősége. (Komárom. Ziegler Károly nyomdája. 8-r. 500 l.)
- Sziklay Lajos.** Egy gonosz asszony. Történeti regény. Magyarítá Sz. L. (Piros könyvtár. 30—31. sz. Lampel R. 16-r. 550 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Szilágyi Sándor.** Történeti rajzok. (Olcso könyvtár. 100. sz. Franklin-társulat. 16-r. 247 l. ára 60 kr.)
- Szombathy Ignác.** Magyarország hajdankora a vízözöntől a római hódításig. A legújabb nyomozások alapján. (A szerző életrajzával.) (Győr. Szerző. IV, 85 l. ára 50 kr.)
- Thaly Kálmán.** Dunántúli hadjárat 1707-ben. Hadtörténelmi tanulmány. Eredeti, kézirati kútfőkből merítve. (Tettey Nándor és társa. n. 8-r. VIII, 228 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Toldy László.** Arany biblia. A szentírás feltüntetve a legnagyobb művészek

képeiben. Katholikus kiadás. 1—3. füzet. (Mehner Vilmos. 2-r. egy füzet ára 1 frt 20 kr.)

Torma Károly. Repertórium Dacia régiség- és felirattani irodalmához. Kiadja a m. t. akadémia. (Akadémia. 8-r. XXIX, 191 l. ára 2 frt 50 kr.)

Törvény, A román, a védjegyekről. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8-r. 15 l.)

Törvény-czikkék, 1879-ik évi. III. füzet. (Pfeifer Ferdinánd. 8-r. 733—800 l.)

Turgenjev Iván. Boldogtalan. Regény. Orosz eredetiből fordította Tiukó Iván. (Aigner Lajos. 8-r. 111 l.)

Üvegipar, Az, meghonosítása és fölvirágzásának postulatumai Magyarországon. Külön nyomat az »Egyetértés« 1880. 69—71. számaiból. Schlesinger és Wohlaier nyomdája. 8-r. 22 l.)

Verédy Károly. Az Abauj- és Tornamegyei tankerület népoktatásának 1879-ik évi állapota. (Kassa. Scharf nyomdája. 8-r. 16, 12, 26 l.)

Verne Gyula. A Bégum ötszáz milliója. Regény. A Bounty lázadói. Elbeszélés Francziából átdolgozta Szász Károly. (Franklin-társulat. 8-r. 196 l. ára 1 frt 20 kr.)

Verne Gyula. Tizenöt éves kapitány. Regény. Francziából átdolgozta Szász Károly. (Franklin-társulat. 8-r. 276 l. ára 1 frt 80 kr.)

Vezérfonal a confirmátióra. Az ágostai evang. hívek számára. (Kolozsvar. Stein János nyomdája. 8-r. 22 l.)

Weiss Sándor. Az aradi magánkórház 1879. évi működése. (Arad. Réthy és fia nyomdája. 8-r. 126 l.)

Zichy Ferraris Victor gróf. Nyílt levél a közönséghez. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8-r. 96 l. ára 10 kr.)

Zimándy Ignác. A székesfehérvári egyik új kanonok. Történeti adatokkal megvilágított egyházi értekezés. (»Hunyadi Mátyás« nyomda. 8-r. 74 l.)

Zollner Talabér. Egyházi beszédek. 13. füzet. (Tetty Nándor s társa. n. 8-r. 305—464 l. ára 1 frt.)

Zrinyi Miklós gróf. Szigeti veszedelem. Az első 1651-iki kiadás után ötödik kiadás. (Magyar remekírók. IX—X. Franklin-társulat. 8-r. 362 l. a költő arcképével. ára 1 frt 80 kr.)

Zschokke Henrik. A szegény viltshírei lelkész naplójából. Beszély. (Olesó könyvtár. 96. sz. Franklin-társulat 16-r. 98 l. ára 20 kr.)

Zsilinszky Mihály. Virág Benedek, mint történetíró. (Külön lenyomat a »Századok« 1880-iki folyamának III. füzetéből. Athenaeum nyomdája, 8-r. 16 l.)

Hazai nem-magyar irodalom.

- Austerlitz Mayer.** Predigt gehalten am 1. Jahrzeitstage des den 20. Tebeth 5639 verstorbenen Fischmann gewes. Rabbiners zu Kecskenét, in der Synagoge daselbst. (Weismann testv. nyomdája. 8-r. 13 l.)
- Dávid Stefan.** Ungarische Grammatik auf syntaktischer Grundlage. Ein Parallelhandbuch zu Simonyi's magyar nyelvtan für den Schul- und Privatunterricht. II. Theil. (Eggenberger. 8-r. 138 l. ára 80 kr.)
- Heldenberg Victor.** Nekrolog über Hermann Bönicke. (Jahresbericht des Hermannstädter Musikvereins pro 1879. (Nagy-Szeben. Filtseh nyomdája. 8-r. 33 l.)
- Jahresbericht** des Hermannstädter Musikvereins pro 1879. (L. Heldenberg Victor.)
- Jansz Georg.** Fibel. Vorzüglich nach der analytisch-synthetischen Lesemethode unter Mitwirkung von M. Schranz herausgegeben. Für das erste Schuljahr. Siebente Auflage. Mit vielen Originalbildern. (Aigner Lajos. 8-r. 94 l. ára 30 kr.)
- Keglevich Stefan, Graf.** Unsere Eisenbahnen. Separat-Abdruck aus dem »Pester Lloyd« vom Jahre 1880. (Tettyey Nándor és társa. n. 8-r. 28 l. ára 20 kr.)
- Krenner Carl.** Das ganze der kaufmännischen Buchführung populär vorgetragen. Zum gründlichen Unterricht im allgemeinen und zur praktischen Anwendung in allen Fächern des Geschäftslebens. (Grill R. n. 8-r. 127, II l. ára 1 frt 30 kr.)
- Landes-Gesetz-Artikel.** 50. Ueber den Erwerb u. Verlust der ungarischen Staatsbürgerschaft. (Ráth Mór. 8-r. 16 l. ára 20 kr.)
- Landesgesetze** des Jahres 1879. Gesetz-Artikel, 41—51. Heft 3. (Ráth Mór. 8-r. 361—400. l. ára 40 kr.)
- Landesgesetze** des Jahres 1879. (Ráth Mór. 8-r. 400 l. ára 3 frt.)
- Langraf Moritz.** Deutsche Sprachlehre. Zwölfte vermehrte und verbesserte Auflage. II. Theil. Die Satzlehre. (Lampel R. 8-r. 125 l. ára 36 kr.)
- Linberger Stephan.** Geschichte des Evangeliums in Ungarn sammt Siebenbürgen, mit besonderer Berücksichtigung des Liebeswerkes des Gustav-Adolf-Vereins und der ungarischen evang. Hilfsanstalt in diesen Ländern. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8-r. 199 l.)
- Petőfi's** Poetische Werke. Mit Beiträgen nahmhafter Uebersetzer herausgegeben von Ludwig Aigner. I. Lieferung. (Aigner Lajos. 16-r. 1—64 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Regulativ** für die staatliche Beaufsichtigung der österreichischen Versicherungsgesellschaften und Betrachtungen über den Stand derselben mit Rücksicht auf die im Regulativ enthaltenen grundsätzlichen Bestimmungen. I. (Pesti könyvnyomda-résztvénytársaság. 8-r. 25 l.)
- Reissenberger Ludwig.** Die siebenbürgischen Münzen des Bruckenthal'schen Museums in Hermannstadt. II. füzet. (N.-Szeben. Szerző 4-r. 37 l.)
- Schwarz Julius.** Die Demokratie. I. Band. II. Hälfte. II. Abth. (Pesti könyvnyomda-résztvénytársaság. n. 8-r. 365—468 l.)

- Szentesi Rudolf.** Die Geheimnisse von Budapest. Original-Roman aus der Gegenwart. 1—12. Heft. (Weizsmann testvérek. 8-r. 1—576 l. képekkel. egy füzet ára 25 kr.)
- Tokayer, Der.** Einiges über Vorkommen, Benennung und Anwendung. Dritte Auflage. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 56 l. ára 50 kr.)
- Walter Anton.** Handbuch der Gespräche, der Sprachlehre und des Briefstils. Ungarisch, deutsch, englisch, französisch, italienisch. 2. Auflage. Heft 2—8. (Grimm Gusztáv. 8-r. egy füzet 24 l. ára 30 kr.)
- Zimmermann Franz.** Texte zu den von dem Archivamt der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation herausgegebenen »Photographien von Urkunden aus siebenbürgisch-sächsischen Archiven« (27 Tafeln.) (Nagy-Szeben. Closius örökösének nyomdája. 8-r. 28 l.)
- Bielek Karol.** Fašianky. Sbíerka humoristických sólovych výstupov. Svázok 1. (Szakoleza. Skarniel József nyomdája. 8-r. 46 l. ára 34 kr.)
- Dve na tri.** Sbíerka 222 anekdot. Vypráva Kmotor Neboziec. (Szakoleza. Skarniel József nyomdája. 8-r. 55 l. ára 34 kr.)
- Leška Jan.** Obrana augšpurského vyznání. (Szakoleza. Skarniel nyomdája. 8-r. 221 l. ára 80 kr.)
- Szeberényi Gusztáv.** Zpráva o cirkvi augss. wyzn. ewanjelickéj B. Cabanskej na rok 1879. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8-r. 15 l.)
- Boj na Kosovu na Vidovdan ili propast srpskog carstva. god. 1389.** (Ujvidék. Popovits M. testvérek nyomdája. 16-r. 72 l. ára 20 kr.)
- Govor brojeva.** Zabavna knjizika za mladež. Priredio S. D. (Ujvidék. Popovics M. testvérek. 32-r. 48 l. ára 10 kr.)
- Govor** eveca po najnovijem tumačenju. Prevod s' nemačkog od Gj. S. (Ujvidék. Popovits testvérek. 32-r. 56 l. ára 10 kr.)
- Jovanovića Zmaj-Jovana,** pevanija. Svázok 5—6. (Ujvidék. Popovics M. testvérek. n. 8-r. 257—384 l. ára 40 kr.)
- Pelagich Vasa.** Ogledalo sadanje pravde. (Hornýánszky nyomdája. 8-r. 19 l. ára 10 kr.)
- Pelagich Vasa.** O ratu i civilizaciji. III. izdanje. (Hornýánszky nyomdája. 8-r. 18 l. ára 10 kr.)
- Pelagich Vasa.** Protivniezima novieh ljudi odgovara nauka. (Hornýánszky nyomdája. 8-r. 24 l. ára 10 kr.)
- Pelagich Vasa.** Sassta se radjaju bune? (Studija za narod i državnike) III. izdanje. Hornýánszky nyomdája. (8-r. 33 l. ára 20 kr.)
- Pelagich Vasa.** Ssta priesa ruska Sibirija. (Hornýánszky nyomdája. 8-r. 56 l. ára 20 kr.)
- Pelagich Vasa.** Umovanje esistoga razuma. (Hornýánszky nyomdája. 8-r. 42 l. ára 20 kr.)
- Pesme,** sve bo izbor srpske narodne. Za srpsku školu i dom, za učenje na izust. (Ujvidék. Popovits M. 16-r. 77 l. ára 10 kr.)
- Spielhagen Friedrich.** Rapava kora — zdrava jezgra ili Hans i Greta. Seoska pripovest Nikola Markovitsch. (Temesvár. »Narodni Glasnik.« 8-r. 118 l. ára 40 kr.)

Sveten L. P., putovanje po novoj Srbiji. Sveska druga (Ujvidék. Popovics M. testvérek. 8-r. 47—94 l. ára 20 kr.)

Hinković H., finansialni položaj Hrvatske. (Susak. Partvidéki könyvnyomda. 32-r. 82 l. ára 20 kr.)

Kujižnika poučena »Matice hrvatske« knjiga VI. Karlovač. Poviest i mjestopis grada i okolice. Napisao Radoslav Lapošić (Zágráb. Horvát Matica. 8-r. III, 243, XXXII l. ára 1 frt 50 kr.)

Sbornik ugarsko-horvatskih skupnih zakonah godina 1879. (broj 28—45.) Uredjivan u kralj. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskom ministarstvu. (Egyetemi nyomda. 4-r. XXII, 303—358 l.)

Starčević A., pisma magjarolacah. (Susak. Partvidéki könyvnyomda. 32-r. 210 166 l. ára 1 frt)

✓ **Ceantea Teodoru.** Compendiu de geografia universală prelucrată în usulă școlărilor medie et preparandielor. (Arad. Egyházmegyei nyomda. 8-r. XII, 304 l. ára 1 frt 50 kr.)

✓ **Homer.** Ratecirile lui Odysseu Traduse în versuri de Sim. Simonu. (Balázsfalva. Görögkatholikus papnövelde nyomdája. 8-r. 133 l. ára 50 kr.)

✓ **Protocolulu** ad unarei generale a IX-a a reuniunii invetiatorilor romani dela școlele confesionale romane gr. or. din dieces'a Caransebesiului, ținute în Fagetu le 26. 27. Augustu 1879. (7. 8. septembre), compusu de Joane Marcu. (Arad. Egyházmegyei nyomda. 8-r. 104 l.)

✓ **Schiller.** Nepotul ca unchiu, tradusă de Petra-Petrescu. (Nagy-Szeben. Krafft nyomdája. 8-r. 50 l.)

✓ **Stefanelli Joan.** Catechese trătând istoria biblică a testamentului vechiu. Tom I. (Nagy-Szeben. Closius örökösének nyomdája. 8-r. 490 l. ára 5 frt)

Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium, vol. X. Monumenta Ragusina. Libri reformationum. Tom. I. A 1306—1347. (Zágráb Hartmann Lipót. 8-r. 315 l. ára 2 frt 50 kr.)

Kőrösi Joseph. Idées sur le but et le rôle des bureaux communaux de statistique. (Extrait des »Annales de démographie internationale. Tome III. Szerző. 8-r. 142—153. l.)

Hazánkat érdeklő külföldi munkák.

Adressbuch, Gewerbliches, der südlichen Provinzen Oesterreichs einschliesslich Civil- u. Militär-Croatien und Slavonien mit Fiume; aus amtlichen Quellen geschöpft. 2. Ausgabe. (Bécs. Stern Mór. n. 8-r. 402, LXI l. ára 5 frt.)

Arany Johann. Dichtungen. Aus dem Ungarischen übertragen von Andor Sponer (Lipese. Wigand Ottó. n. 8-r. 189 l. ára 2 márka.)

Bermann Moriz. Maria Theresia und Kaiser Josef II. in ihrem Leben und Wirken. Mit besonderer Berücksichtigung der interessantesten Zeitereignisse geschildert. In 20 illustr. Lieferungen. 1—2. Lief. (Bécs, Pest és Lipese. Hartleben A. 8-r. 1—96 l. egy füzet ára 30 kr.)

- Brachelli.** Statistische Skizze der oesterreichisch-ungarischen Monarchie nebst Liechtenstein. Ergänzung zu der 7. Auflage von Stein und Wappäus' Handbuch der Geographie und Statistik. VII. Auflage. (Lipsee. Heinrich-féle könyvkereskedés. 8-r. 50 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Eugen,** Feldzüge des Prinzen, von Savoyen. Herausgegeben von der Abtheilung für Kriegsgeschichte des k. k. Kriegs-Archives. I. Serie. VI. Band. Spanischer Successionskrieg 1704. Bearbeitet von Gustav Ratzenhofer. (Bécs. Cs. k. tábornok. 8-r. XXIII, 908, 300 l. 8 térképmelléklet.)
- Ferencz József.** Kleiner Unitarier-Spiegel. Kurzer Inbegriff der Geschichte, der Dogmen, der Kirchenverfassung und der Ceremonien der Unitarier-Kirche. Uebers. von Robert Lehmann. (Bécs. Gerold Károly s fia. 8-r. 149 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Jahresberichte** der Geschichtswissenschaft. Im Auftrage der historischen Gesellschaft zu Berlin herausgegeben von Abraham Hermann Mayer. I. Jahrgang 1878. (Berlin. Mittler és fia. 8-r. XII, 663 l. ára 12 márka)
- Markovits Nicolaus.** Die Arlbergbahn u. d. Handelsverbindungen d. österr.-ung. Monarchie. (Bécs. Gerold Károly és fia. n. 8-r. 39 l. 4 táblával és 2 tervrajzzal. ára 1 frt 20 kr.)
- Movimento della navigazione** in Trieste nel 1879. (Triest. A kereskedelmi- és iparkamara. 4-r. 114 l.)
- Reisekarte,** Neueste, der österr.-ung. Monarchie mit Angabe sämmtl. Eisenbahn- u. Dampfschiffstationen. 10. Aufl. 1880. (Bécs. Perles Mór. 8-r. ára 60 kr.)
- Sanuto Marino.** Diarii. 14–15. füzet. (Velenceze. Velencezei történelmi társulat. 4-r. 1377–1388, 1–368 l. egy füzet ára 5 lira.)